

«Jeg blir sint for at jeg føler meg utrygg, for det kunne vært et
fint sted å bo»

En undersøkelse om boligpolitikk rettet mot vanskeligstilte, og
konsekvensene på lokalsamfunn- og individnivå

Hedda Helene Schaanning
VID vitenskapelige høgskole
Oslo

Masteroppgave
Master i sosialt arbeid

Antall ord: 30803

Dato: 23.05.2019

Sammenheng

Denne oppgaven har boligsosialt arbeid og norsk boligpolitikk som tema. Masteroppgaven er et utspring av et boligsosialt prosjekt (kalt boindeks-prosjektet), og bruker datamaterialet fra dette prosjektet. Boindeks-prosjektet er drevet av Arbeidsforskningsinstituttet, Leieboerforeningen og VID vitenskapelige høgskole hvorav formålet er å utvikle en boindeks som kan måle fysiske forhold og forhold ved bomiljøet i kommunale utleieboliger. Prosjektets metode har vært å bruke medforskere med erfaring fra kommunale utleieboliger som intervjuere.

Formålet med min oppgave er å undersøke hvordan kommunale leietakere opplever norsk boligpolitikk, hvorav problemstillingen er «*hvordan opplever kommunale leietakere norsk boligpolitikk?*». For å avgrense oppgaven har jeg benyttet forskningsspørsmål: (1) Kan norsk boligpolitikk bidra til stigmatisering av kommunale leietakere og hvordan oppleves dette i beboernes dagligliv? (2) Hvordan påvirker boligpolitikken beboernes sosiale kapital? (3) Hvordan bidrar boligpolitikken til å hemme eller fremme barns oppvekstvilkår?

Det ble gjort et strategisk utvalg. Det deltok 48 beboere fra kommunale utleieboliger i Bærum kommune i undersøkelsen. Jeg gjorde en temabasert analyse av datamaterialet hvorav jeg sto igjen med tre temaer som kan knyttes til teori om stigmatisering og sosial kapital. Jeg har brukt dette som hovedteorier for å tolke funnene i undersøkelsen. Samtidig søker jeg å se funnene opp mot tidligere forskning og undersøkelser på feltet, samt opp mot politiske føringer og strategier for arbeid mot vanskeligstilte på boligmarkedet. Gjennom avsluttende drøftinger og en oppsummering belyser jeg hvordan boligpolitikken oppleves av kommunale leietakere og nyansene og kompleksiteten i det boligsosiale feltet.

Nøkkelord: Kommunal utleiebolig, vanskeligstilt på boligmarkedet, sosial kapital, stigmatisering, territoriell stigmatisering, identitet, trygghet, empowerment, deltakelse

Summary

This research has social work in housing and Norwegian housing policy as a theme. This Master's thesis is a source of a social housing project (Boindex-project), and uses the data from this project. The Boindex-project is run by Arbeidsforskningsinstituttet, Leieboerforeningen and VID scientific college; and the purpose of which is to develop a living index that can measure physical conditions and conditions of the living environment in municipal rental housing. The project's method has been to use co-researchers with experience from municipal rental housing as interviewers.

The purpose of my study is to investigate how municipal tenants experience Norwegian housing policy, of which the thesis is "how do municipal tenants experience Norwegian housing policy?". To refine the study, I have used research questions: (1) Can Norwegian housing policy contribute to the stigmatization of municipal tenants and how is this perceived in the residents' daily life? (2) How does housing policy affect the residents' social capital? (3) How does housing policy help to hamper or promote children's upbringing?

A strategic selection was made. It involved 48 residents from municipal rental housing in Bærum municipality. I did a theme-based analysis of the data material of which I was left with three topics that can be linked to the theory of stigmatization and social capital. I have used this as the main theories to interpret the findings in the survey. At the same time, I seek to see the findings against previous research and studies in the field, as well as up to political guidelines and strategies for work against the disadvantaged in the housing market. Through final discussions and a summary, I illustrate how housing policy is experienced by municipal tenants and the nuances and complexity of the social housing field.

Keywords: Municipal rental housing, disadvantaged on the housing market, social capital, stigmatization, territorial stigmatization, identity, security, empowerment, participation

Forord

Jeg håper først og fremst at dere som lesere synes denne oppgaven er spennende og kan bidra til å sette søkelys på de komplekse sosiale mekanismene som kan påvirke beboere i kommunale utleieboliger og deres hverdag. Prosessen med å undersøke og å skrive masteroppgave har vært utrolig lærerik, og har bidratt til sterk personlig- og faglig utvikling hos meg.

Jeg vil frembringe en takk til flere: Jeg vil først og fremst takke min veileder Katrine Mauseth Woll. Du har vært engasjerende og viktig for min prosess. Jeg vil frembringe en stor takk til Bjørn Harald Luhr for godt samarbeid og en lærerik dialog. Jeg vil takke alle aktører og medforskere i Boindeks-prosjektet – dere har lært meg utrolig mye og det har vært en fryd å bli kjent med dere!

Min samboer Ole Henrik er en tålmodig sjel. Takk for at du har holdt stand og har tatt ansvaret hjemme i denne travle perioden.

Ha en hyggelig lesning!

Oslo, 22.05.2019

Hedda Helene Schaanning

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	1
Summary	3
Forord	4
1 Innledning	7
1.1 Drøfting av nærhet og avstand til tema	8
1.2 Fra tema til problemstilling	9
1.2.1 Avgrensning av problemstilling	10
1.2.2 Operasjonalisering	11
1.3 Studiens relevans for sosialfaglig arbeid	13
1.4 Oppgavens oppbygning og struktur	14
2 Teori - Politikk, stigmatisering, sosial kapital og demokratisk deltakelse	16
2.1 Boligpolitikk rettet mot vanskeligstilte	17
2.1.1 Norsk boligpolitikk og utvikling	18
2.1.2 Eierlinjen – eie vs. leie?	19
2.2 Hva menes med en «kommunal bolig»?	20
2.2.1 Riksrevisjonens rapport fra 2008 – en kritisk rapport som belyser forhold ved kommunale utleieboliger	20
2.2.2 Vanskeligstilt på boligmarkedet – «hvem er de?»	22
2.3 Hva er stigmatisering?	23
2.3.1 Identitet, rollespill og fasade – politikken tilskriver beboerne identitet?	25
2.3.2 Hva er territoriell stigmatisering?	27
2.3.3 Nabolagets betydning på individnivå	30
2.3.4 Nabolagets effekter på barn og unge	31
2.4 Hva er sosial kapital?	33
2.4.1 Nettverksbygging og utvikling av sosial kapital	35
2.5 Empowerment og lokalsamfunnsutvikling	36
2.6 Oppsummering av teorikapittel	38
3 Metode	40
3.1 Hva er boindeks-prosjektet?	40
3.2 Gjennomføring av undersøkelsen	41
3.2.1 Presentasjon av partnerskapet og etiske refleksjoner knyttet til gjennomføringen av undersøkelsen	42
3.3 Faglig ståsted og min forforståelse	45

3.4 Utvalg: 48 informanter	46
3.4.1 Presentasjon av utvalg – Hva kjennetegner utvalget i undersøkelsen?	47
3.5 Reliabilitet og validitet	48
3.5.1 Styrker og svakheter ved gjennomføringen av undersøkelsen	49
3.6 Spørreskjemaets tema.....	51
3.7 Analytisk tilnærming.....	52
3.7.1 Hvordan gjorde jeg analysen – steg for steg?	52
3.7.2 Hvilke valg tok jeg i analyseprosessen som er viktig for oppgaven?	54
3.8 Oppsummering av metode-kapittel	55
4 Bostabilitet og trygghet	57
4.1 Zenetas fortelling.....	57
4.2 Bostabilitet	58
4.3 Trygghet	60
4.4 Oppsummering	62
5 Nabolagets omdømme og status	64
5.1 Ola og Marofs fortelling.....	64
5.2 Nabolagets omdømme.....	66
5.3 Nabolagets status.....	67
5.4 Oppsummering	69
6 Beboersammensetning, nettverk og relasjoner	71
6.1 Muhammad og Randis fortelling.....	71
6.2 Beboersammensetning	73
6.3 Nettverk og relasjoner	76
6.4 Oppsummering	80
7 Oppsummering av undersøkelsen..	81
7.1 Beboerne opplever.....	81
7.2 Kan norsk boligpolitikk bidra til stigmatisering av kommunale leietakere og hvordan opplever dette i beboernes dagligliv?.....	82
7.3 Hvordan påvirker boligpolitikken beboernes sosiale kapital?	85
7.4 Hvordan bidrar norsk boligpolitikk til å hemme eller fremme barns oppvekstsvilkår?.....	87
7.5 Avslutning og veien videre	89
Litteraturliste	91

«Jeg blir sint for at jeg føler meg utrygg, for det kunne vært et fint sted å bo»

1 Innledning

Denne masteroppgaven har boligpolitikk og boligsosialt arbeid som tema, med fokus på vanskeligstilte på boligmarkedet som bor i kommunale utleieboliger.

Det er en bred politisk enighet om at eierlinjen skal stå sentralt norsk boligpolitikk. Dette har ført til at over 80 % av alle i voksen alder eier egen bolig (Annaniassen, 2006; Sørvoll & Aarset, 2015). Leiemarkedet er begrenset i Norge til sammenligning med våre naboland, og bare 20 % av husstandene leier bolig. Av de som leier bolig er det grunn til å tro at flere er studenter eller unge som ikke enda har hatt mulighet til å kjøpe seg bolig, de er dermed i leiemarkedet for en kort- eller midlertidig periode (Sørvoll & Aarset, 2015; Thorsen, 2017). 4 % av husstandene i Norge bor i kommunale utleieboliger. Kommunale utleieboliger er et viktig virkemiddel for kommunene for å forhindre bostedsløshet og er ofte sterkt behovsprøvd til å gjelde for dem som er betegnet som «vanskeligstilte på boligmarkedet», eller ikke har mulighet til å skaffe seg en egnet bolig på egenhånd (Medby, 2015; Thorsen, 2017). Det boligsosiale-feltet er et komplisert felt der det ligger i spenningspunktet mellom et markedsstyrt boligmarked med økonomiske intensiver og helse- og sosialbaserte velferdsordninger som er økonomisk regulert og med andre typer intensiver for måloppnåelse (Ulfrstad, 2011). Hans Olav Åmås (2019) hevder i en kronikk: «Norge er landet uten boligpolitikk. For markedsverdien av en bolig er blitt så mye viktigere enn verdien av å ha et sted å bo».

Kommunale utleieboliger er et diskutert tema både i lokalsamfunn og politisk (Eriksen, 2019; Røed-Johansen & Stolt-Nielsen, 2019). Riksrevisjonen kom i 2008 med en kritisk rapport om tilstandene i de kommunale utleieboligene. Kritikken rettet seg mot miljøet i boligene, kommunens saksbehandling og manglende oversikt både sentralt og regionalt på hvordan de boligsosiale virkemidlene fungerer og hvem de vanskeligstilte på boligmarkedet er. Det var også mangel på resultatkrav og vurderinger av måloppnåelse på det boligsosiale-feltet, samt

lite kunnskap om behovene til de vanskeligstilte på boligmarkedet (Riksrevisjonen, 2008). Det kom i 2018 en dom fra tingretten der boligkjøper fikk erstatning for at det ikke var opplyst om at naboileilighet var eid av kommunen ved kjøpsinngåelsen (Wig, 2018). Dette viser blant annet hvordan kommunale leieboere blir kategorisert og stigmatisert av «vellykkede» på boligmarkedet og hvordan kommunale leieboere har blitt en marginalisert gruppe forhåndsdomt med bakgrunn i å være «vanskeligstilt på boligmarkedet». Undersøkelser viser at stigma har en negativ effekt på offentlige leietakers livssjanser og livskvalitet (Carnegie, Norris, & Byrne, 2018). Det viser seg og at nabolag som preges av kriminalitet og fattigdom kan gi helseutfordringer hos beboerne. Nabolaget har kan ha effekt på barn og unges livssjanser ved at hvilket nabolag du vokser opp i påvirker deres utdanningsnivå og økonomisk forutsetning som voksne. Det kan se ut til at barn og unge som opplever utrygghet, kriminalitet og stigma knyttet til deres bosituasjon oftere havner på kant med loven enn barn og unge som vokser opp i områder med høyere sosioøkonomisk status (Brattbakk & Andersen, 2017; Rosten, 2017). Samtidig viser undersøkelser at det ofte er høy andel innvandrere i kommunale boliger og at dette kan bidra til integreringsutfordringer (Andersen, Turner, & Sørholt, 2013).

1.1 Drøfting av nærhet og avstand til tema

Boligsosialt arbeid var et tema som var nytt for meg da jeg satte i gang med mitt masterprosjekt, og var ikke noe jeg erfaring med. Dette gjorde at jeg i stor grad gikk inn i prosjektet med åpne øyne. Jeg hadde noen forforståelser fra egen yrkesbakgrunn om hva som kunne vente i datainnsamlingen og hvilke funn vi kunne finne. Min egen profesjonelle erfaringsbakgrunn var da fra andrelinjetjenesten der jeg jobbet med behandling av pasienter med ruslidelser samt som veileder og familiekoordinator i NAV. Der har jeg primært arbeidet med oppfølging og veiledning av lavinntektsfamilier. Jeg har dermed en del erfaring med mennesker uten fast bopel eller mennesker som bor i små uegnede boliger, ofte kommunale. Det er likevel vært liten refleksjon rundt kompleksiteten og utfordringene i det boligsosiale feltet.

Studien tar utgangspunkt i dataene fra et pilotprosjekt jeg var med på som forsker. Pilotprosjektet (kalt boindeks-prosjektet) hadde formål om å utvikle en indeks for å måle «tempen» på tilstanden i den kommunale utleieboligene. Boindeks-prosjektet var inspirert av en modell fra Skottland der en har «beboerstyre» i leiegårder som er av offentlig eierskap. De bruker disse beboerstyrene til lokalsamfunnsutvikling, samt for datainnsamling om tilstanden i de ulike leiegårdene. Modellen har som formål å sikre at alle har et verdig botilbud og trygge bomiljø samt at boligene er av en viss fysisk standard. Modellen er også en kontrollfunksjon som innebærer at det offentlige kan kontrollere at de avtalene de inngår med private utleiere også medfører at private utleiere sikrer gode, trygge bomiljø i praksis. Jeg anbefaler at leseren av denne masteroppgaven leser rapporten «Utvikling av «boindeks» for leieboliger», der det står nærmere informasjon om boindeks-prosjektet (Brattbakk, Woll, Aunan, & Aasen, 2019). Med andre ord har jeg altså benyttet dataene fra boindeks-prosjektet til egne analyser i eget masterprosjekt.

1.2 Fra tema til problemstilling

Vi sto på slutten av Boindeks-prosjektet igjen med et stort datamateriale. Det var en tidkrevende prosess å lete i datamaterialet for å finne egne vinklinger. Vinklingene var viktige for å finne egne analyser og relevante teoretiske perspektiver. Temaet *boligsosialt arbeid* var i utgangspunktet valgt da jeg valgte å bli med i Boindeks-prosjektet, derav var metoden og gjennomføringen av undersøkelsen også valgt på forhånd – før en eventuell problemstilling. Etter flere dypdykk i materialet fant jeg fort ut at informantene alt i alt var ganske fornøyd med sitt boområde og de kommunale boligene de leide. De var mer fornøyd enn det som var min oppfatning av informantenes besvarelser etter vi gjennomførte undersøkelsen. Jeg var imidlertid opptatt av det informantene søkte å fortelle oss gjennom spørreskjemaene samt at jeg ble oppmerksom på markante forskjeller mellom de ulike adressene vi var på. Jeg bet meg merke i noe som var spesielt gjennomgående; informantene var generelt fornøyd med sin fysiske leilighet og området de bodde i. Den gjennomgående kjerne til misnøye var bomiljøet. Det var «de andre beboerne i blokka» eller naboene som var gjenstand for negativ omtale. Flere nevnte også at de ønsket å flytte fra sin kommunale bolig, samtidig som de fleste svarte

at de ønsket å fornye kontrakten med kommunen. Jeg undret meg over flere ulike fenomener som kom frem i dataene. Blant annet at flere nevner at de ikke vil ha med venner hjem, at de har lite kontakt med naboer og har lite familie og venner i området. Jeg ble dermed interessert i teori rundt *stigma* og hvordan sosiale prosesser og dynamikker kan utvikle seg, samt hvordan dette påvirke menneskers identitet og utvikling. Jeg syns også det var interessant da jeg så hvordan boligpolitiske idealer ikke samsvarte med det beboerne forteller fra deres eget dagligliv.

Jeg sto igjen med noen nøkkelord: *boligpolitikk, stigma, sosial kapital, trygghet og deltakelse*. Jeg utviklet derfor problemstillingen:

«Hvordan opplever kommunale leietakere norsk boligpolitikk?»

1.2.1 Avgrensning av problemstilling

Boindeks-prosjektet medførte et forholdsvis stort datamateriale, men det kunne også oppleves noe mangelfullt i enkelte spørsmål innenfor den relativt vide problemstillingen jeg hadde utviklet. Det kan se ut til at jeg i dette prosjektet langt på vei tolker de mest ressurssterke vanskeligstiltes erfaringer med det å bo i kommunale utleieboliger, herunder i stor grad barnefamiliene. Det kan derfor være hensiktsmessig å måle funn fra denne undersøkelsen (og Boindeks-prosjektet) opp mot strategimålet i «bolig for velferd» (Departementene, 2014, p. 2): *«Utleieboliger for barnefamilier skal være av god kvalitet og i et trygt bomiljø»*.

Oppgaven skal handle om mennesker som bor i ordinære kommunale boliger og deres opplevelser av boforhold og bomiljø og hvordan bomiljø kan være et produkt av politiske og administrative beslutninger og avgjørelser. Oppgaven avgrenses til kommunale utleieboliger som et ordinært botilbud: Oppgaven rommer derfor ikke boliger ment for å dekke omsorgsbehov for beboere, eller heldøgnsoppfølging av ulik type, eller boligtilbud for mennesker med kognitiv funksjonsnedsettelse som får bo- og oppfølgingstilbud etter helse- og

omsorgstjenesteloven. Oppgaven rommer heller ikke mennesker som bor i hospits for kortere eller lengre periode.

Problemstillingen i dette masterprosjektet innebærer både et «ovenfra- og ned perspektiv» der jeg skal søke å beskrive hvordan beslutninger på makro- og mesonivå påvirker forhold og beboeres opplevelser på mikronivå. Problemstillingen innebærer samtidig et «nedenfra-og-opp perspektiv» da jeg søker å si noe om de som bor der sin *opplevelse* av den politikken de blir rammet av, og som dermed har konsekvenser for deres dagligliv. Problemstillingen og hovedfokuset er dermed hvordan beboerne *erfarer og forholder seg* til boligpolitikken i sitt dagligliv. For å forstå hvordan og hvorfor de tenker og gjør det de gjør, har jeg også forsøkt å belyse deres opplevelser ved å stille flere andre spørsmål til datamaterialet:

- (1) Kan kommunal boligpolitikk bidra til stigmatisering av kommunale leietakere?
- (2) Hvordan påvirker boligpolitikken beboernes sosiale kapital?
- (3) Hvordan bidrar norsk boligpolitikk til å hemme eller fremme barns oppvekstvilkår?

Med dette som utgangspunkt skal jeg gjøre et dypdykk rundt teori om *sosial kapital* og *stigmatisering*, samt redegjøre for norsk boligpolitikk og begrepet «*den norske boligmodellen*» (se punkt 1.3.2).

1.2.2 Operasjonalisering

I denne oppgaven vil jeg komme inn på flere ulike begreper for å belyse problemstillingen. Jeg tar utgangspunkt i tidligere undersøkelsers definisjoner av begrepene:

Regjeringens mål for integrering: «Alle i offentlig sektor har et ansvar for å utvikle politikk og tiltak som gir innvandrere og deres barn like muligheter, rettigheter og plikter» samtidig

påpeker regjeringen at: «... Regjeringen arbeider.. bredt for at innvandrere skal få bruke ressursene sine og bidra til felleskapet...» (Kunnskapsdepartementet, 2017).

Den norske boligmodellen: Betegner strukturen for handlingsrommet i nordmenns valg av bolig og botilbud. Består av noen nøkkelfaktorer slik som: alle har ansvar for egen bolig, flest mulig skal eie, leiemarkedet er et midlertidig stoppested for de fleste, statens ansvar er å legge til rette for gode vilkår i boligmarkedet, staten tilbyr tjenester og økonomisk støtte (både i skattefradrag og ulike ordninger for å hjelpe befolkningen inn på boligmarkedet) og det kommunale boligtilbudet som i stor grad omfatter vanskeligstilte (noen småkommuner tilbyr også boliger til arbeidere) (Medby & Langsether, 2007; Sørvoll & Aarset, 2015). Den norske boligmodellens historiske utvikling og fordypning i noen av faktorene beskrevet ovenfor blir beskrevet i punkt 2.1.

Fattigdom: Det finnes mange definisjoner av fattigdom og hvordan den kan måles i et rikt land som Norge. Flere skiller på absolutt og relativ fattigdom. *Absolutt fattigdom* er at en ikke har ressurser til å dekke grunnleggende behov slik som mat, vann og tak over hodet. Det er grunn til å tro at Norges gode velferdsordninger forhindrer at de fleste lever i absolutt fattigdom. *Relativ fattigdom* har en mer sosial karakter som måles utfra muligheten til å delta i samfunnet og å oppfylle samfunnets forventninger og normer. Dette kan for barn utspille seg ved at de ikke kan delta på fritidsaktiviteter med andre barn, og muligens påvirker dette barnets mulighet til å dra nytte av denne arenaen til å skaffe seg flere venner. Med andre ord kan det å ikke ha mulighet til å delta på ulike arenaer i et samfunn påvirke innholdet og utbredelsen av deres nettverk. I Norge operer vi med lavinntektsgrenser etter EU 60 som betyr 60 % under medianinntekt i Norge. Denne faktoren sammen med andre faktorer som grad av nettverk, ressurser og personens muligheter i samfunnet, bidrar til å definere personer som fattige her i Norge. Hvordan fattigdom måles er altså avhengig av velferdsnivået, økonomiske og sosioøkonomiske forhold på alle nivåer; både mikro- meso- og makronivå. Å være fattig i Norge kan føre til utenforskap og marginalisering (Bufdir, 2019b). 61,3 % av husholdningene som lever med lav inntekt bor i leid bolig (Bufdir, 2019a), og det er grunn til å tro at et kvantum av disse leier bolig av kommunen (NOU, 2011:15). Det vil altså tilsi at det sannsynligvis er et antall av utvalget i denne undersøkelsen som lever i vedvarende lavinntekt eller fattigdom.

Boligsosialt arbeid: «Boligsosialt arbeid er å bistå individene i å erverve nødvendige ressurser og redusere hindringene i boligsituasjonen, slik at flest mulig kan skaffe og opprettholde en bolig og en god boligsituasjon» (Ulfrstad, 2011, p. 61). Rammen for boligsosialt arbeid omfatter alle sider ved boligpolitikken, samt alle aktører i samfunnet som bidrar til at grupper som stiller svakt på boligmarkedet kan få en tilfredsstillende bosituasjon (Thyness, 2004, p. 15). Boligsosialt arbeid handler om å skaffe bolig til de som er vanskeligstilte på boligmarkedet og styrke den enkeltes mulighet til å mestre boforholdet. Det boligsosiale arbeidet kan deles inn i operative og strategiske oppgaver. De operative oppgavene kan deles inn i seks deler; gi råd og veiledning, skaffe egnede boliger, økonomisk støtte, iverksetter bo- og nærmiljøtiltak, og å gi oppfølging og tjenester hjemme. De strategiske oppgavene kan være; å sette langsiktige mål, utvikle tiltak og virkemidler for å nå disse målene, sette av økonomiske og faglige ressurser til arbeidet samt å avgjøre hvor og av hvem som skal løse de operative oppgavene (Thyness, 2004).

1.3 Studiens relevans for sosialfaglig arbeid

Studien er relevant for sosialfaglig arbeid da studien som helhet handler om boligpolitikk rettet mot vanskeligstilte, og hvordan politikken oppleves av de som rammes av den. Flere av de som er kategorisert som *vanskeligstilte* på boligmarkedet har utfordringer av sosial-, fysisk-, eller psykisk karakter. FO sitt etiske grunnlagsdokument fastslår at:

Yrkesutøvelsen til barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere er basert på humanistiske og demokratiske verdier. Yrkesutøverne har som sitt samfunnsoppdrag å bistå mennesker som har behov for hjelp, for å sikre menneskeverdige levekår og livskvalitet. Solidaritet med utsatte grupper, kamp mot fattigdom og arbeid for sosial rettferdighet og sosial endring er derfor sentralt i yrkesgruppenes virksomhet. (Fellesorganisasjonen, 2015, p. 3)

Det har de siste tiårene vært en dreining i boligpolitikken der det er lagt større vekt på lokalpolitiske handlingsplaner og tiltak rettet mot ressursvake personer. Det bærer mer preg av en sosialpolitikk der en går fra å subsidiere *boligen* til å subsidiere *personene* som er *vanskeligstilte* (Medby, 2015). Mitt formål med denne studien er å finne ut av hvordan utsatte grupper på boligmarkedet opplever politiske føringer og beslutninger de blir rammet av. Dette kan gi oss informasjon om hvordan det faktisk oppleves av de som kjenner på konsekvensene. Slik kunnskap kan være nyttig for å evaluere ulike politiske vedtak i boligpolitikken på lokalsamfunnsnivå, samt for å utvikle eller evaluere tiltak som treffer målgruppen – tiltak som muligens har som formål å arbeide for sosial rettferdighet og sosial endring for vanskeligstilte på boligmarkedet.

1.4 Oppgavens oppbygning og struktur

I *kapittel 2* skal jeg beskrive det teoretiske rammeverket undersøkelsen er bygget på og funnene er analysert innenfor. I *kapittel 2.1* skal jeg gå gjennom relevant teori for undersøkelsen. Dette kapittelet starter med et oversiktsbilde av norsk boligpolitikk og historisk utvikling samt oppbygning av den norske boligmodellen – herunder faktorer som eierlinjen. I *kapittel 2.2* går jeg inn på hva en «kommunal bolig» er - herunder går jeg inn på riksrevisjonen rapport fra 2008 som sier noe om status for den kommunale og nasjonale boligpolitikken rettet mot vanskeligstilte. Deretter sier jeg noe om hvordan kommuner fastsetter husleiene i sine kommunale utleieboliger. Videre forklarer jeg hva som kjennetegner dem som er kategorisert som «vanskeligstilt på boligmarkedet». I *kapittel 2.3* forklarer jeg hva stigmatisering er og hvordan Erwin Goffman (1986) forklarer og teoretiserer dette fenomenet. Jeg går videre inn på hvordan vi utvikler identiteter og rollespill i sosiale samspill innenfor avgrensede sosiale grupper. Deretter forklarer jeg begrepet «territoriell stigmatisering» og dens konsekvenser på alle samfunnsnivå. Til slutt i dette delkapittelet går jeg inn på hvordan nabolaget påvirker individene og hvordan det påvirker barnas oppvekstvilkår og livssjanser. I *kapittel 2.4* forklarer jeg begrepet sosial kapital etter Putnam (1992) sin definisjon og teori – herunder også bridging- og bonding-mekanismer som er viktige for nettverksbygging. Videre, i *kapittel 2.5*, går jeg inn på hva Empowerment er og hvorfor det er viktig. Jeg belyser herunder også Ledwith (2011) sin teori om

lokalsamfunnsutvikling og demokratiske prosesser i nabolag da dette henger sammen med Empowerment på individ- og mesonivå. Til slutt, i *kapittel 2.6*, oppsummerer jeg hele teori-kapittelet i korte trekk.

I *kapittel 3* skal jeg gå inn på metoddelen av oppgaven.. I *kapittel 3.1* forklarer jeg hva «boindeks-prosjektet» da oppgaven min er ett resultat av dette partnerskapet. Videre så forklarer jeg i *kapittel 3.2* hvordan vi gjennomførte undersøkelsen – herunder beskriver jeg betydningen av partnerskap mellom ulike aktører for min egen utvikling, og betydningen partnerskap har hatt for min prosess som forfatter av masteroppgave. I *kapittel 3.3* forklarer jeg mitt faglige ståsted og hvordan jeg kom til å skrive om boligsosialt arbeid og boligpolitikk rettet mot vanskeligstilte *Kapittel 3.4* går jeg inn på utvalget, hvordan vi fant utvalget i undersøkelsen samt en presentasjon av kjennetegn på utvalget i denne undersøkelsen. Deretter i *kapittel 3.5* sier jeg noe om oppgavens reliabilitet og validitet samt noe om undersøkelsen styrker og svakheter. Jeg skal i *kapittel 3.6* kort si litt om spørreskjema og temaene i spørreskjema. I *kapittel 3.7* går jeg inn på min analytiske tilnærming til dataene som fremkom i undersøkelsen, hvordan jeg gjennomførte analysen og hvilke valg jeg gjorde i analyseprosessen som har betydning for oppgaven. *Kapittel 3.8* er en oppsummering av hele metode-kapittelet.

Deretter går oppgaven inn i drøftingsdelen av oppgaven. Jeg har valgt å presentere funn samtidig som jeg drøfter dem opp mot teoretiske perspektiver og rammer. I drøftingsdelen presenterer jeg temaer beboerne var opptatt av i undersøkelsen og analyserer temaene opp mot ulike perspektiver. Ettersom flere begreper i det teoretiske rammeverket henger sammen påvirker det også måten analysen er fremstilt; jeg er tilbøyelig til å nevne funn flere ganger for å presentere dem i ulike vinklinger og perspektiver etter hva jeg søker å belyse. *Kapittel 4* presenterer jeg funn knyttet til temaet bostabilitet og trygghet. Dette er begreper og fenomener som kan gli inn i hverandre og som kan påvirke og komplimentere hverandre. I *kapittel 5* presenterer jeg funn knyttet til tema om de aktuelle nabolagenes omdømme og status. Jeg diskuterer dette opp mot relevant teori og boligpolitikk. Begreper som status og omdømme er ikke klart avgrensede fra hverandre og kan også gli inn i hverandre – de er derfor tematisert sammen. Deretter, i *kapittel 6*, presenterer jeg funn som går under temaet beboersammensetning, nettverk og relasjoner. Nettverk og relasjoner er så sammenvevde

begreper at funn og analyse knyttet til temaet er presentert sammen. Hvert av de tre kapitlene som er presentert ovenfor innleder jeg med hovedfunn i undersøkelsen knyttet til det aktuelle temaet, for deretter gå inn på noen historier som beskriver enkelte beboere i undersøkelsen. Kapitlene går deretter over i funn knyttet til de enkelte begrepene og temaene. Hvert kapittel avsluttes med en oppsummering.

Kapittel 7 er ett oppsummeringskapittel der jeg søker å svare på hovedproblemstillingen samt forskningsspørsmålene presentert i kapittel 1.3.1. Jeg skal i *kapittel 7.1* svare på hovedproblemstillingen. Funnene er her fremstilt med beboernes egne ord og fortellinger. I *kapittel 7.2* søker jeg å svare på forskningsspørsmålet; (1) kan norsk boligpolitikk bidra til stigmatisering av kommunale leietakere og hvordan oppleves det i beboernes dagligliv? I *kapittel 7.2* skal jeg svare på forskningsspørsmålet som følger; (2) hvordan påvirker boligpolitikken beboernes sosiale kapital? Det siste forskningsspørsmålet svarer jeg på i *kapittel 7.3*: (3) Hvordan bidrar norsk boligpolitikk til å hemme eller fremme barns oppvekstvilkår? Jeg går i *kapittel 7.4* inn på en kort avslutning som runder av oppgaven og beskriver utfordringene og nyansene i det boligsosiale feltet og vanskelighetene norsk boligpolitikk opererer i.

2 Teori - Politikk, stigmatisering, sosial kapital og demokratisk deltakelse

I dette kapitlet skal jeg først redegjøre for politiske føringer og norsk boligpolitikks utvikling fra å subsidiere leieboliger til å utvikle boligsosiale virkemidler som er behovsprøvde. Jeg skal deretter belyse hva som menes med *eierlinjen* og hvorfor den står sterkt i Norge, samt om det egentlig er bedre å eie enn å leie. Jeg søker også beskrive hvordan kommunenes praksis for husleiefastsettelse kan synes å være. Deretter fokuserer jeg på å beskrive hva fenomenet «kommunal bolig» egentlig er og hvorfor det har oppstått. Jeg vil så søke å beskrive hva som kjennetegner de vanskeligstilte på boligmarkedet for å prøve å gi leseren en forståelse av hvorfor det kan være vanskelige problemstillinger for kommunene å bosette ulike personer med ulike behov i kommunale utleieboliger. Jeg vil i siste halvdel av kapitlet gå inn på hovedteoriene; stigmatisering (herunder også territoriell stigma og konsekvensene av dette fenomenet), hvordan vi skaper identiteter og bedriver rollespill for å tilpasse oss et tilskrevet stigma. Til slutt belyser jeg teori om sosial kapital samt beskrivelse av begrepet empowerment og demokratisk lokalsamfunnutvikling for å forklare hvorfor det er så viktig å utvikle beboeres sosiale kapital i nabolag, og hvilke konsekvenser som kan oppstå om en ikke har fokus på det.

2.1 Boligpolitikk rettet mot vanskeligstilte

Det er et overordnet politisk mål at alle skal bo trygt og godt (Departementene, 2014). Regjeringen har fastsatt nasjonale mål i det boligsosiale arbeidet i strategien «bolig for velferd»: «1) Alle skal ha et godt sted å bo. 2) Alle med behov for tjenester skal få hjelp til å mestre boforholdet. 3) Den offentlige innsatsen skal være effektiv og helhetlig. Barnefamilier og unge skal spesielt prioriteres i det boligsosiale arbeidet» (Departementene, 2014). NOU 2011:15 *Rom for alle* fastslår at lavinntektsfamilier bor trangere og dårligere, og at de sjeldnere bor i bolig familien selv eier. Det er også et uttalt mål i den norske boligpolitikken at kommunale boliger skal være gjennomgangsboliger, og at det å være vanskeligstilte på boligmarkedet ikke skal være en varig tilstand. Samtidig trekkes det i menneskerettighetene

frem at en «god bolig» skal dekke beboernes grunnleggende behov for trygghet, liv og helse, personlig hygiene og hvile (NOU, 2011:15).

2.1.1 Norsk boligpolitikk og utvikling

Arbeiderpartiet slo i 1988 fast gjennom en stortingsmelding at det boligpolitiske hovedmålet var at alle skulle ha muligheter til å disponere en god bolig i et godt bomiljø. Tidligere subsidieringer og reguleringer rundt husleie var borte til fordel for mer generelle mål om like muligheter på boligmarkedet og mål om gode miljø – noe som før ikke var nevnt politisk. Det tidligere regulerte leiemarkedet som ble utviklet etter unionsoppløsningen og særlig ble videreutviklet etter andre verdenskrig ble på 80-tallet erstattet av markedsstyrte krefter av den da borgerlige regjeringen. Dette førte blant annet til at Husbankens subsidier som tidligere gjaldt hele massen av leieboere fikk en mer selektiv profil utover 1990-tallet. Dreiningen mot selektive tiltak ble merkbare og Husbanken innførte også mer personrettede og selektive ordninger for ressursvake personer på boligmarkedet. En av begrunnelsene til slike selektive tiltak var at landet generelt hadde utviklet en høy standard på boligmassen og de aller fleste klarte seg godt på egenhånd; altså uavhengige av statlige subsidier og reguleringer av boligmarkedet (Annaniassen, 2006). Hovedmålet om at «alle skal kunne disponere en god bolig i et godt bomiljø» er blitt opprettholdt - til og med den dag i dag, men målsettingen om at disse boligene skulle være rimelige ble borte. Det ble gjennom stortingsmelding nr. 49 (1997-98) lagt opp til en dreining av selektive tiltak og den hadde introduserte begrepet «lokale handlingsplaner for boligetablering» - et forsøk på å engasjere kommunene til egen boligpolitikk. Meldingen hadde som hensikt at kommunene skulle utarbeide og utvikle handlingsplaner som rettet seg mot ressursvake grupper og personer. Stortingsmeldingen hadde også en klar agenda mot å dreie initiativer rundt vanskeligstilte på boligmarkedet fra staten og til kommunene (Annaniassen, 2006). Denne boligpolitikken som skulle blåse liv i kommunenes initiativ og som hadde en klar dreining mot mer selektive tiltak ovenfor ressursvake grupper fikk også et klarere preg av sosialpolitikk. En gikk fra å subsidiere boligen til å subsidiere personene (Annaniassen, 2006; Medby, 2015). Husbanken opprettet i 2005 «bostøtte» som et mer personrettet tiltak. Dette er en behovsprøvd ordning og har som formål å avhjelpe den økonomiske situasjonen til vanskeligstilte som har store boutgifter og liten inntekt. 90-tallets politiske diskusjoner rundt boligpolitikk dreide seg i stor grad om

unges etableringsvansker på boligmarkedet. Det er likevel slått fast at den norske boligmodellen med fokus på å eie fremfor å leie har vært svært vellykket (Annaniassen, 2006). Det norske utleiemarkedet er derfor svært begrenset og blir i stor grad bare regnet som en overgangsbolig for unge eller vanskeligstilte før en eventuell etableringsfase (Barlindhaug, 2015).

2.1.2 Eierlinjen – eie vs. leie?

Eierlinjen har i flere tiår stått sterkt i norsk boligpolitikk (Annaniassen, 2006; Barlindhaug, 2015). 80 % av alle på boligmarkedet eier egen bolig (Thorsen, 2017), det er i all hovedsak et mål at også vanskeligstilte skal bli eiere av sin egen bolig (Medby, 2015). Grunnen til at eierlinjen har stått så sterkt i norsk politikk de siste tiårene er fordelene ved å eie egen bolig; det er en verdi som kan gå i arv, boutgiftene blir små når lån er nedbetalt noe som ofte er viktig når personer nærmer seg pensjonsalder og inntektene igjen synker. Det er også forbundet med en god del selvstendighet å eie egen bolig; en trenger ikke spørre om små endringer som skal utføres i boligen og arbeidet kan man i større grad gjøre selv om en ønsker det (Barlindhaug, 2015). Disse faktorene medfører at staten også legger til rette for at de fleste skal kunne eie; både gjennom aktiv skattepolitikk som favoriserer boligeiere, men også gjennom reguleringer som skal gjøre det lettere å komme inn på boligmarkedet. Det brukes i så henseende også boligsosiale virkemidler på boligmarkedet i form av startlån og etableringstilskudd for at flere skal kunne eie, også personer som i utgangspunktet har vansker med å få ordinære banklån (Sørvoll & Aarset, 2015).

Undersøkelser viser blant annet at det finnes indikasjoner på at det å eie egen bolig påvirker helsen positivt samt at det gir økonomiske fordeler, såfremt en klarer å betjene kostnadene ved å eie egen bolig. Det er imidlertid indikasjoner på at lavinntektsfamilier ikke får samme helsefordeler ved å eie egen bolig, dette kan henge sammen med at boutgiftene ofte øker ved selveie og dermed får denne gruppen dårligere råd. Dette gjelder også om leieutgiftene til bolig er særs høye. Det kan påvirke helsen ved at de da bruker penger på leie istedenfor eksempelvis sunn mat og trening (Umblis, Simson, & Mohn, 2019). Samtidig ser en at de som eier ofte har bedre standard på boligen sin og har høyere grad av stabilitet i bosituasjonen sin. Undersøkelser viser blant annet at bostabilitet øker menneskers utdanningsnivå og at det

finnes indikasjoner på at bostabilitet og foreldres utdanningsnivå er viktigere enn eierform for unges utdanningsnivå. Det er også et paradoks at på tross av disse indikatorene er det funn som viser at det på individnivå er lavere arbeidsledighet blant boligeiere, men på makronivå er det høyere arbeidsledighet blant samme gruppe. Dette kan forklares med at boligeiere ikke er like fleksible til å flytte som leietakere. Samtidig ser det ut til at boligeiere ikke er arbeidsledige like lenge som leietakere, med andre ord er leietakere oftere langtidsledige og står oftere utenfor arbeidsmarkedet. Leietakere har også oftere lavere inntekt enn boligeiere. Dette er resultater av undersøkelser gjort i andre land enn Norge (Umblijs et al., 2019).

2.2 Hva menes med en «kommunal bolig»?

Kommunal bolig er boliger som er eid av kommunen eller disponert av kommunen. Boligene leies ut til de som har problemer med å skaffe seg bolig av helsemessige, sosiale eller økonomiske årsaker. Kommunene har måttet tilpasse og tilrettelegge mange av de kommunale boligene ettersom det har vært en nedbygging av institusjonsomsorgen. Dette har ført til at mange med omfattende behov for helse- og omsorgstjenester flytter inn i kommunale boliger (NOU, 2011:15). Norge har i dag langt færre kommunale boliger enn sine naboland. Den kommunale boligmassen utgjør ca. 4 % av den totale boligmassen og er oftest forbeholdt de aller mest vanskeligstilte – de som er vanskeligstilt økonomisk eller sosialt. Disse prosentene omfatter ikke omsorgsboliger etter helse- og omsorgstjenesteloven. Kommunale utleieboliger er et viktig virkemiddel for kommunene i å forhindre bostedsløshet blant de aller mest vanskeligstilte (Sørvoll & Aarset, 2015). Det slås imidlertid fast at det er stort behov for kommunale utleieboliger, og i mange kommuner er det opptil ett års ventetid (NOU, 2011:15).

2.2.1 Riksrevisjonens rapport fra 2008 – en kritisk rapport som belyser forhold ved kommunale utleieboliger

Riksrevisjonens rapport fra 2008 undersøkte vanskeligstiltes tilbud på boligmarkedet. Rapporten var i så måte nedslående for offentlig forvaltning både på statlig og kommunalt

nivå. Undersøkelsen viste blant annet at kommunenes organisering av det boligsosiale arbeidet var svært mangelfull. Saksbehandlingen i tildelingen av kommunale boliger var preget av en viss tilfeldighet og hadde svært strenge vilkår. De store kommunene hadde i større grad retningslinjer for det boligsosiale arbeidet enn de små kommunene, men de store kommunene slet også i større grad med en opphopning av sosiale utfordringer i sine utleieboliger. Utleieboligene i de store kommunene bar preg av dårlige bomiljø med mye kriminalitet. Dette gjaldt også kommunale utleieboliger der det bodde barnefamilier – samtidig som politiet i rapporten regnet med at det var store mørketall for kriminalitet i disse boligene da det hadde kommet frem at en del kommunale leietakere ikke ville anmelde forhold i frykt for represalier. Den utbredte kriminaliteten førte også til at leietagere ikke brukte friarealene i boligene og følte seg utrygge. Det har også vært en økning av personer med rus- og/eller psykiske lidelser i den kommunale boligmassen. Denne gruppen vanskeligstilte er samtidig den gruppen det er vanskeligstilt å finne egnet bolig til – de står også lenger på venteliste enn andre grupper (Riksrevisjonen, 2008). Det er kommunene som har ansvar for den praktiske gjennomføringen av boligpolitikken for de vanskeligstilte – kommunens praksis er dermed avgjørende for å sikre en helhetlig og god samordning av de boligsosiale virkemidlene. Husbanken har på sin side ansvar for kompetanseheving ovenfor kommunene (Riksrevisjonen, 2008).

Rapporten viser også at kommunen og staten ikke ser de boligsosiale virkemidlene i en sammenheng – noe som fører til at flere av de vanskeligstilte faller mellom ulike ordninger og virkemidler. Blant annet kritiserer rapporten bostøtten for å ha for lavt innslagspunkt slik at det kun er de med aller dårligst økonomi som kan benytte seg av den. Samtidig vil det være personer i samme gruppe som heller ikke får startlån da de har lav inntekt. De har altså for høy inntekt for bostøtte, men for lav for startlån og etableringstilskudd (Riksrevisjonen, 2008).

Rapporten har imidlertid ført til en del tiltak og førte først til en utredningsrapport for å utrede ytterligere å foreslå tiltak (NOU, 2011:15). I 2013 kom det ny boligmelding som fastslår at stat og kommune i større grad bør bruke virkemidler for å legge til rette for velfungerende leiemarked (Sørvoll & Sandlie, 2014). Og i de påfølgende årene etter riksrevisjonens rapport ble det utviklet en strategi som inneholder oppfølging og tiltak for å forbedre forhold

riksrevisjonen pekte på. Denne strategien kalt *Bolig for velferd* har utarbeidet mål og tiltak for retningslinjer og oppfølging av kommunale utleieboliger. Strategien oppfordrer alle kommuner til å utarbeide boligsosiale handlingsplaner som skal dekke behovet til vanskeligstilte på boligmarkedet, samt påvirke deres bomiljø og bosituasjon (Departementene, 2014).

2.2.2 Vanskeligstilt på boligmarkedet – «hvem er de?»

Det er mange ulike definisjoner av hva det vil si å være vanskeligstilt på boligmarkedet. Mange rapporter og politiske dokument vil si at det å være vanskeligstilt på boligmarkedet er «personer og familier som ikke har mulighet til å skaffe seg og/eller opprettholde en tilfredsstillende bosituasjon på egen hånd» (Departementene, 2014, p. 16). Denne definisjonen sier lite om de individuelle forutsetningene eller egenskapene (i positiv eller negativ forstand) som muliggjør det å bli kategorisert som «vanskeligstilt på boligmarkedet». Enkelte forskere tar derfor til ordet for at vi ikke bør se på dette som «målgruppen», men «målgruppene» da deres problematikk og utfordringer er av svært ulik karakter og alvorlighetsgrad. Noen er vanskeligstilte på boligmarkedet i en kort tidsperiode, de er derfor *midlertidig* vanskeligstilt – det hevdes også at disse utgjør hovedvekten av vanskeligstilte på boligmarkedet (Nordvik, 2005). Samtidig er det en samlet enighet om at det viktig å se målgruppen under ett da det gir en større mulighet for strukturelle endringer som gir flere muligheter for å utforme boligsosiale virkemidler som rammer målgruppen bredt. Det vil være mange svært ulike individuelle årsaksforklaringer til at noen er vanskeligstilte på boligmarkedet; det er også en del strukturelle årsaksforklaringer (Sørvoll & Aarset, 2015, pp. 81-82).

Blant *vanskeligstilte* på boligmarkedet finner vi mennesker med ulike funksjonshemninger, aleneforsørgere, mennesker med ruslidelser eller mennesker med minoritetsbakgrunn. Det å være vanskeligstilt på boligmarkedet innebærer ofte at de har vedvarende lav inntekt og har vanskeligheter med å skaffe seg bolig på egenhånd (Økland, 2012, p. 44). Vanskeligstilte på boligmarkedet kan defineres i noenlunde generelle trekk:

... å slå fast at mange som gjerne defineres som vanskeligstilte er private eller kommunale leieboere.. mottar bostøtte og/eller et annet boligsosialt virkemiddel. De lever dermed sitt boligliv – for kortere eller lenger perioder – utenfor den norske boligmodellens hovedspor. (Sørvoll & Aarset, 2015)

2.3 Hva er stigmatisering?

Begrepet stigmatisering er definert som «... i overført betydning det å merke noen negativt i sosial sammenheng; for eksempel stigmatisering av en minoritetsgruppe ved å hevde at gruppen generelt har spesielt dårlige egenskaper, er upålitelige og lignende (Svartdal, 2017). Holdningene vi mennesker kan ha til mennesker med et stigma er at de er av «avhumanisert»; de er ikke fullverdige utgaver av oss som mennesker. Med utgangspunkt i dette kan storsamfunnet handle diskriminerende mot mennesker med et stigma, og med dermed bidra til å redusere det stigmatiserte menneskets livssjanser. Vi mennesker kan tendere til å ilegge personer flere egenskaper basert på *en* original egenskap (Goffman, 1986). Som eksempel kan vi ta dommen fra tingretten som nevnt innledningsvis (Wig, 2018); der en boligkjøper fikk tilbakebetalt penger fra boligkjøp da det ikke var opplyst om at naboileilighetene var eid av kommunen. Det kan se ut som personen som skulle flytte inn i den aktuelle boligen har tilskrevet kommunale leietakere egenskaper, basert på *en* original egenskap. Kommunale leietakere kan muligens fremstå som et uromoment eller en trussel mot fasaden eller identiteten for de andre som bor der. Vi mennesker har behov for å ha noen å skylde på om det oppstår konflikt eller utfordringer, slik at vi kan gjenopprette ro og orden ved å utelukke den personen eller det som førte til konflikt eller utfordringer i utgangspunktet (Goffman, 1986).

Goffman (1986) skiller mellom synlig og usynlig stigma: et usynlig stigma er noe en ikke lett får øye på, men som kan komme frem om en blir kjent personen. Om en person med et stigma interagerer med andre personer som ikke vet om hans stigma kan det utløse spenninger og spørsmål (Goffman, 1986). Personene kan oppleve spenninger knyttet til det å bli akseptert av mennesker uten å tilkjenne sitt stigma – vil de andre fortsatt akseptere ham? Usynlig stigma

kan føre til en type informasjonskontroll; mennesker med denne type stigma kan ofte holde igjen informasjon om seg selv slik at omverdenen ikke skal få den gitte informasjon om dem som gjør at dem kan risikere å bli stigmatisert (Goffman, 1986). Eksempelvis kan det oppleves som stigmatiserende for de som bor i kommunale utleieboliger å si at de leier av kommunen. De velger derfor muligens å la være å gi ut den informasjonen eller ta med seg venner hjem som vil medføre at informasjonen blir synlig.

Ved et synlig type stigma kan det oppstå spenninger knyttet til personen før en i det hele tatt ser hvem personen er. Dette type stigma gjør ofte at personer utvikler strategier for å håndtere en identitetsspenning. Vi må skille mellom bekjenthets og påtrengenhets. Når et bestemt individs stigma blir kjent så fort en får sosial kontakt med andre mennesker vil stigmaets karakter, eller synlighet, likevel bli avgjort av hvor stor betydning det har for den sosiale kontaktens interaksjon (Goffman, 1986). Eksempelvis vil det muligens være mindre stigmatiserende for kommunale leietakere å sitte i beboerstyret med andre beboere som også er kommunale leietakere, enn det muligens er om det også satt naboer der som ikke var kommunale leietakere. Spesielt om det er allmenn kjent hvilke leiligheter som tilhører kommunen og hvem som bor der. Undersøkelser viser nemlig at det forekommer stigmatisering av kommunale leietakere om de bor i ordinære nabolag. Det kan også utvikle seg usunne kontrollregimer utøvd av andre beboere ovenfor kommunale leietakere (Carnegie et al., 2018).

Det er heller ikke alle som født med et stigma. Goffmann (1986) beskriver også dem som opplever situasjoner som fører til at de blir stigmatisert; de opplever en ambivalens for den nye verden de kommer inn i, der de sakte, men sikkert sosialiseres inn i en ny kategori der en begynner å identifisere seg med de menneskene i samme kategori som en selv. Dette understreker viktigheten av at den kommunale boligpolitikken søker å motvirke segregering og motvirke opphopning av kommunale boliger i et geografisk område og samtidig sikre trygge og gode bomiljø (jf. Departementene, 2014; Ertshus, 2014).

2.3.1 Identitet, rollespill og fasade – politikken tilskriver beboerne identitet?

Begrepet stigma er sterkt knyttet til begrepet *identitet*. Den sosiale identitetsteorien henger sammen med hvilke gruppe- eller kategoritilhørighet mennesker tilhører. Eksempelvis *er* vi vanskeligstilt på boligmarkedet eller vi *er* rusavhengig (Levine & Trost, 2005). Goffman (1986) har et mer tilskrevet perspektiv på sosial identitet – han mener at når mennesker først vedkjenner seg hverandre tilegner man dem en del egenskaper, *det* blir deres sosiale identitet. Personlig identitet er også fortsatt en tilskrevet identitet, men den baserer seg i større grad på en kompetanse om personen på et dypere plan enn den sosiale identiteten (Levine & Trost, 2005). Identitet er et komplisert begrep og ulike fagtradisjoner har et noe ulikt syn på begrepet. Goffman (1986) forklarer *jeg*-identiteten eller den personlige identiteten som noe man begynner å utvikle og inneha før en er født, og før man kan reflektere og vedkjenne seg egen identitet. *Jeg*-identiteten er samtidig noe subjektivt og refleksivt.

Det er en alminnelighet at vi mennesker søker informasjon og bakgrunnsinformasjon om andre mennesker i sosiale samspill. Dette gjør vi for å klarlegge situasjonen og kartlegge hva vi kan forvente av personen og hans opptreden. Dersom vi i sosiale samspill ikke på forhånd har bakgrunnsinformasjon vil vi søke den. Det forekommer også at vi oppfatter personen etter egne erfaringer basert på utseende eller oppførsel og deretter kategoriserer dem (Goffman, 1992). Vi bruker stereotypier for å forklare og beskrive et menneskes fremtreden. Eksempelvis vil vi bruke vi stereotypier på mennesker som leier bolig av kommunen: de er *vanskeligstilte på boligmarkedet* og kategoriseres deretter som «vanskeligstilt» og med de utfordringer som ligger i det begrepet.

En sosial organisasjon er et hvilket som helst sted, klart avgrenset der det foregår en regelmessig aktivitet av noenlunde samme art. For eksempel kan et bomiljø være en sosial organisasjon. Innenfor organisasjoner finnes det alltid en form for informasjonskontroll rundt hvilken informasjon og opptreden en skal ha ovenfor besøkende eller publikum. En organisasjon, slik som et bomiljø i og for seg kan være, kan betraktes i flere ulike perspektiver:

(1) Organisasjoner kan betraktes *politisk* utfra hvilken atferd og handlinger en kan forvente av de andre i samme organisasjon samt hvilke konsekvenser og former for kontroll organisasjonen hever ovenfor personene i organisasjonen. Eksempelvis er det i mange kommuner strengt regulert og behovsprøvd hvem som kan få tilbud om en kommunal bolig (jf. Riksrevisjonen, 2008, Andersen, 2013). Dette kan føre til at i bomiljøer med mange kommunale leietakere forventes det at de kommunale leietakerne er lavt fungerende og dermed tilskriver man dem en identitet de ikke nødvendigvis har. Samtidig som ressurssterke personer i nabolaget kan utføre en kontroll ovenfor kommunale leietakere som bor der. Undersøkelser viser at i blandede bomiljø som både består av kommunale utleieboliger og eierboliger utføres det former for sosial kontroll ovenfor de kommunale leietakerne (Carnegie et al., 2018).

(2) Organisasjonen kan også betraktes *kulturelt* etter hvilken moral og verdier organisasjonen samler seg om. Dette gjelder verdier som skikker, høflighet, opptreden. I kommunale boliger bor det ofte mange innvandrere fra ulike kulturer og med ulik religioner, språk etc. (jf. Andersen, 2013). Dette kan muligens føre til vanskeligheter med å samle seg om verdier og moral. Samtidig ser en at mange nabolag samler seg om en motstand mot å ha kommunale boliger i sitt nabolag (Raustøl & Gjerdtnet, 2017). Det kan i slike tilfeller se ut til at befolkningen i de aktuelle nabolagene er redd for at deres opprettede verdier, skikker og normer skal bli truet.

(4) Organisasjoner kan belyses i et *strukturelt* perspektiv. De horisontale og vertikale inndelingene som kategoriserer og samler mennesker i ulike sosiale lag innad i organisasjonen (Goffman, 1992). Dette viser undersøkelser at kan forekomme i nabolag der boligeiere, private leietakere og kommunale leietakere bor side om side (Carnegie et al., 2018).

(5) Det *dramaturgiske* perspektivet er en krysning av flere ulike perspektiver: det politiske perspektivet ved at det ofte forekommer at en liten gruppe eller en person har makt til å definere og kontrollere resten av organisasjonen og dens aktivitet. Denne makten vil tas imot av de andre etter hvordan den dramatiseres og utøves og etter hvor effektiv makten ser ut til å være for organisasjonen som helhet. Det strukturelle perspektivet krysser det dramaturgiske

ved den sosiale distansen den kommuniserer. Det statusbilde en gruppe har mulighet til å fastholde hos andre sosiale grupper er definert av hvilke evne den førstnevnte gruppen har til å utøve informasjonskontroll ovenfor sitt publikum. Det kan blant annet tenkes at kommunale leietakere ikke har like stor mulighet til å drive informasjonskontroll ovenfor storsamfunnet for øvrig da det å være kommunal leietaker kan tilsi at du har en mangel eller en utfordring som medfører at det utløser en hjelp fra det offentlige (jf. kommunal leietaker = vanskeligstilt på boligmarkedet: Riksrevisjonens rapport, 2008). Det dramaturgiske og det kulturelle perspektivet krysser hverandre i at det gjelder å opprettholde moralnormene i organisasjonen; detaljstyring av deltakernes holdninger til saker og samtidig fastsette noen rammer uavhengig av deltakernes følelser rundt rammene eller holdningene. Poenget med det dramaturgiske perspektivet er at innenfor den private sfære, innenfor organisasjoner, hjem eller nabolag vil det finnes former for skuespill for å vise omverdenen et annet bilde enn den objektive realiteten. Det blir en slags informasjonskontroll eller fasade for å kontrollere at det ikke fremkommer informasjon som kan skade personene innenfor de sosiale grupperingene i et avgrenset område. Denne informasjonskontrollen kan det tenkes at vil være utfordrende for kommunale leietakere ettersom det ofte er allmenn kjent hvilke adresser eller områder kommunen eier mange leiligheter. Det vil derfor kunne oppstå spenninger knyttet til personene som bor der før en har blitt kjent med dem eller før en vet hvem de er (jf. Goffman, 1986) Å bli tatt i å fordreie den objektive sannheten kan være ydmykende (Goffman, 1992). Derfor vil det også for kommunale leietakere kanskje være vanskelig å la være å informere om hvor en bor eller andre kjennetegn som kan føre til at en blir stigmatisert.

2.3.2 Hva er territoriell stigmatisering?

Begrepet *territoriell stigmatisering* er i utgangspunktet et begrep utviklet av Loïc Wacquant. Territoriell stigmatisering er ikke noe konstant eller en nøytral prosess, men er en konsekvens av en kollektiv oppfatning av områdets representasjon (Wacquant, Slater, & Pereira, 2014). Loïc Wacquant viser i sin bok *Urban Outcast* (2009) hvordan slike oppfattelser av nabolag fører til selvoppfyllende profetier da innbyggere i depriverte og stigmatiserte nabolag har reagert kraftig på media og myndigheters omtalelser av dem og dermed tyr til vold og opptøyer som fører til ytterligere stigmatisering av nabolagene. Innbyggerne vil da heller peke

på andre, og sette sin tilskrevet identitet på dem og dermed spre stigmaets effekt rundt seg – mange viser også til informasjonskontroll ved å gjemme sine adresser, unngå å ta med bekjente hjem og videre trekke seg tilbake i familie-sfæren. Dette fører også til økt migrasjon fra områdene der ressurssterke personer flytter ut. Dette kan i ytterste konsekvens føre til at myndigheter trekker seg ut av områder, firmaer investerer ikke i slike områder og områdene blir deprivert på menneskelig kapital og sosial kapital. Dette ser vi eksempler på i andre land i Europa og i USA (jf. Putnam, 1993; Wacquant et al., 2014). Enkelte politikere hevder at dette også skjer i Norge og at enkelte områder i blant annet Oslo holder på å bli «ghettoisert». Det har vært forslag om at det å gjøre gjengrelaterte kriminelle handlinger i disse områdene skal gi dobbel straffutmåling for å få bukt med gjengkriminaliteten i områdene (Spence & Lundgaard, 2019).

Flere undersøkelser tyder på at territoriell stigmatisering også er en utfordring i Skandinaviske land, men fenomenet har ikke like store negative konsekvenser for områdets beboere på individnivå som en eksempelvis ser i USA eller Frankrike (Rosten, 2017; Scott & Benali, 2013). Det er likevel grunn til å tro at det påvirker individene negativt (om enn ikke i like stor grad som i andre land): Innbyggere i stigmatiserte områder kan oppleve at deres kulturelle forskjeller fra majoritetsbefolkningen blir overdrevet og fører til en fiendtlighet til dominante nasjonale normer samtidig som deres status som en sårbar gruppe blir ignorert av omgivelsene eller storsamfunnet. Samtidig vil enhver voldshandling eller ethvert avvik av storsamfunnet bli forklart av de aktuelle beboernes egenverdi eller de sosiokulturelle forholdene i nabolaget eller området. Dette bidrar til «merke» beboerne som «outcasts» eller abnormale. Dette er fort med på å transformere relativt rolige nabolag, med lav kriminalitet, lav arbeidsledighet med fysisk slitte, men egnede hus - til å bli marginaliserte nabolag med kategorisk vanskeligstilte beboere som utvikler en viss fiendtlighet til storsamfunnet og myndigheter forøvrig (Wacquant et al., 2014). Fenomenet kan medføre at området kan vekke negative emosjoner hos utenforstående og dermed strenge korrigerende reaksjoner som er drevet av frykt, avsky eller fordømmelse som igjen kan rettferdiggjøre en straffende metodikk ovenfor beboerne. Dette kan da utspille seg som en løsning fremfor mer forebyggende tiltak (Wacquant et al., 2014). Det kan se ut til at det også i Norge forekomme slike mekanismer der jeg igjen refererer til politiske forslag om dobbel straff i utsatte områder i Oslo (Spence & Lundgaard, 2019).

Om man ser i et nedendra- og opp-perspektiv vil diskreditering av et området innvirke på:

- (1) Beboerne i de aktuelle nabolagene eller områdene ved å determinere deres identitet og selvfølelse, fordreie deres sosiale relasjoner og dermed også deres muligheter eller kapasitet for kollektive endringer og handlinger. Dette fordi beboerne starter å benytte strategier for mestring som validerer, forsterker og sprer stigma. Dette punktet kan vi se tendenser til i enkelte utsatte områder i hovedstaden. Undersøkelser viser at spesielt ungdom er sårbare for disse sosiale mekanismene og er tilbøyelige til å gjør det som de mener forventes av dem – nemlig å begynne med gjengrelatert kriminalitet eller andre negative aktiviteter (Rosten, 2017).
- (2) Områdets omgivelser og kommersielle aktører ved at samfunnet unngår adressene eller områdene som gjør kommersielle aktører mindre levedyktige.
- (3) Kvaliteten på leveringingen av velferdstjenester slik som helsetjenester eller politiet. Politiet kan eksempelvis starte å intensivere overvåkingen og aggressive taktikker som ville vært uakseptable i andre deler av den aktuelle byen.
- (4) Produksjonen av symbolske figurer i området eller nabolaget (som også kan ha en viss endringsmakt) slik som lærere, politikere, journalister etc. kan opphøre. I Norge har flere politikere og kjendiser kommet på banen i diskusjonen om hvordan en skal løse utfordringene som har oppstått i noen områder som sliter med kriminalitet og fattigdom. Flere av politikerne eller kjendiser som selv er vokst opp i bydelene det er snakk om kan oppfattes som frontfigurer eller rollemodeller for å bryte ut av negative spiraler (Bogacz, 2019; Ruud, 2017). Samtidig nevner flere at det er uhørt å svartmale områder da det tross alt er trygt å ferdes i alle områder i Oslo på tross av enkelte hendelser som har forekommet (Bøe, 2018).
- (5) Troen, synet og beslutninger som preger politikere og offentlige ansatte og gjennom dem gjennomførelsen av offisielle og offentlige retningslinjer som, kombinert med markeder og andre krefter fastslår og distribuerer marginalisering og dets byrder på individnivå (Wacquant et al., 2014). Det er blant annet flere som tar til ordet for at ordbruken til enkelte fremstående politikere i Norge er direkte skadelig når de omtaler enkelte områder i Oslo. Dette kan medføre marginalisering av hele områder som igjen påvirker individene som bor der negativt (Eriksen, 2019). Dette kan utvikle seg til å bli negative spiraler, samtidig kan det forsterke individene sine følelser av stigma som igjen forsterker uroen i områdene og dermed forsterker rotfestet til kriminaliteten som ofte oppstår i slike områder (Wacquant, 2014; Wacquant et al., 2014).

Dette er altså slik at prosesser av territoriell stigma kan påvirke og resirkulere marginalisering ovenfra (makronivå) og ned til individnivå. Samtidig viser det hvordan territoriell stigma som fenomen kan virke selvforsterkende samt at beboere i de aktuelle områdene, bakkebyråkrater og andre maktpersoner kan stå maktesløse igjen for dens betydning og konsekvenser. Det vil altså kunne være vanskelig å snu en allerede negativ spiral (Wacquant, 2014; Wacquant et al., 2014). Det som blant annet demper disse mekanismene her i Norge er den relativt gode tilgangen på hjelpetjenester og at Norge har relativt rause velferdsgoder som fører til at nøden ikke blir like stor som i andre land. Dette forebygger marginalisering og effektene av territoriell stigmatisering. Vi kan likevel se noen av de samme tendensene i enkelte urbane områder utenfor hovedstaden (Brattbakk & Andersen, 2017; Rosten, 2017). Marginaliseringsprosesser eller territoriell stigmatisering har likevel utviklet seg i våre naboland. Eksempelvis har flere områder i Sverige store utfordringer med marginalisering i enkelte områder (Scott & Benali, 2013).

2.3.3 Nabolagets betydning på individnivå

Ensfarmige bomiljø kan gi unge mennesker begrenset erfaring med gode rollemodeller og er med å forme unge menneskers kunnskaper om samfunnet generelt. Med bakgrunn i dette har de fleste kommuner en målsetting om varierte bomiljøer og integrering av ulike grupper i ulike bydeler. Likevel er tendensene at bomiljøene i ulike bydeler i storbyene i økende grad er homogene (Ertshus, 2014). For beboerne individuelt er nabolaget en kilde til; tilhørighet, identitet og trygghet. Nabolaget er ofte en positiv kilde i en persons liv. Det er kilde til sosial kontakt, deltakelse og integrering. Vi skiller mellom formell og uformell struktur i nabolaget. Nabolaget kan være uformelt som en prat med naboen over gjerdet. Det har også en formell karakter som offentlige institusjoner som barnehager og skoler, lokale foreninger og idrettslag. Blant annet er den norske nærskolen av særegen karakter i et internasjonalt perspektiv; alle sosiale lag fra samme nærmiljø eller bostedsområder går på samme skole – det positive med dette er at dette kan bidra til integrering og læring på tvers av sosial kapital, normer og kulturer (Brattbakk & Andersen, 2017). Det finnes også en del negative effekter

med nabolag og nabolaget kan være kilde til konflikter. Det kan være sterke lokale skillelinjer og konflikter. Det hører også til sjeldenheten at man oppnår en god kontakt med folk som er fra helt andre forhold eller sosiale lag enn en selv. Dette kan også brytes ved at man går sammen i skole eller barnehage. Vi er samtidig opptatt av at det skal være en harmoni og ro, det skal være en privat distanse til naboene (Brattbakk & Andersen, 2017).

Enkelte hevde at nabolaget har mistet sin betydning som sosial arena. Det er i dag i større grad knyttet til skole og arbeid, men også knyttet til organisert fritid som er utenfor eget nabolag i større grad enn før (Brattbakk & Andersen, 2017). Territoriell stigmatisering, lav sosial kapital er en bidragsyter til å forringe et område og dets betydning og påvirkning på enkeltindivid (jf. Waqcuant et.al., 2014; Putnam, 2001). Sett i lys av teorien om territoriell stigmatisering og dens effekter på alle samfunnsnivå, kan det etter min mening være alvorlig når politikere åpenlyst stigmatiserer enkelte områder og kaller det ghettoer, med bakgrunn i at det bor mange innvandrere på samme område (Gilbrant, 2019).

2.3.4 Nabolagets effekter på barn og unge

Forskning viser at nabolaget kan ha både negativ og positiv påvirkning på barn og unges livssjanser (Brattbakk & Andersen, 2017). I dag er nabolaget ett tett sammenvevd sosialt nettverk som består av skoler, fritidstilbud, private boliger så vel som kommunale boliger. Selv om barn og unge i formativ alder i stor grad er formet av at samfunnet bruker former for organisert digital samhandling eller kommunikasjon som ikke krever personlig interaksjon bruker fortsatt barn og unge mye tid i nabolaget sitt. Lokalmiljøet eller nabolaget barn og unge vokser opp i kan utgjøre både risikofaktorer og beskyttelsesfaktorer for negativ utvikling hos barnet. Samtidig vil nabolaget kunne påvirke barn og unges sosiale og kulturelle kapital. Undersøkelser viser blant annet at fattige barn i større grad bor i nabolag med en opphopning av kommunale boliger, derav kan de oppleve fattigdom i sitt nærmiljø noe som for dem kan bli en negativ faktor for å bryte generasjonsoverføringene som fattigdom kan medføre (Brattbakk & Andersen, 2017). Dette er noe av grunnen til at det også er blitt en tendens til at kommunale utleieboliger skal spres til alle bydeler. En opphopning av kommunale utleieboliger vil kunne påvirker barn- og unges psykiske helse negativt samtidig som det kan

være med å utgjøre risikofaktorer for å ikke utvikle tilstrekkelig sosial kapital eller at unge havner i dårlige miljø. Selv om dette har vært et satsningsområde i eksempelvis Oslo kommune, er det med variert suksess (Ertshus, 2014). Sosial-, økonomisk- og kulturell kapital viser til «ryggsekken» barn og unge har med seg inn i voksenlivet det kan være med å redusere mulighetsrommet for barna når de blir voksne; eller kapitalen kan utvide deres mulighetsrom som voksne. Det er en grunnforståelse at denne kapitalen er konverterbar og kan føre med seg ulike utfall av negativ eller positiv karakter (Brattbakk & Andersen, 2017). Sosial kapital kan i så måte også påvirke menneskers deltakelse og i større grad har evne til å ta kontroll over egen situasjon (Emmelin & Eriksson, 2012). Dette vil jeg komme tilbake til i punkt 2.4.

Det er heller ikke slik at nabolaget spiller en større rolle i barn og unges utvikling enn eksempelvis skole/barnehage, sosialt nettverk eller familie, men til sammen er alle disse faktorene i samspill med hverandre med på å forme oss mennesker (Brattbakk & Andersen, 2017). Undersøkelser viser også at hvor sterkt nabolaget påvirker oss avhenger av sosioøkonomisk status, kjønn og etnisitet. Gutter påvirkes eksempelvis i større grad enn jenter av sitt nabolag (Brattbakk & Andersen, 2017; Rosten, 2017). Dette kommer av at gutter i større grad opplever en lokal tilknytning enn jenter (Brattbakk & Andersen, 2017), samtidig som jenter i større grad kan oppleve en sosial kontroll fra foreldre i enkelte kulturer samt at jenter ofte har andre interesser enn gutter på den sosiale arena (Rosten, 2017). Barn og unge som vokser opp i hjem med foreldre med høy sosioøkonomisk status og høy inntekt påvirkes i mindre grad av nabolaget enn barn fra hjem med lavere sosioøkonomisk status. Alder utgjør også en forskjell: De minste barna påvirkes minst av sitt nabolag, samtidig vil deres aksjonsradius utvides jo eldre de blir – noe som gjør at de i større grad kommer i kontakt med nabolaget i form av skole og fritidstilbud (Brattbakk & Andersen, 2017). Barn og unge med minoritetsbakgrunn som har ulik etnisitet fra majoriteten har oftere lavere kulturell kapital enn andre barn og unge. De har større vanskeligheter med å forstå storsamfunnets normer og forventninger.

2.4 Hva er sosial kapital?

Mange storkommuner eier kommunale utleieboliger på et avgrenset geografisk område (Medby & Langsether, 2007). Dette fører til en opphopning av nabolag med mennesker med svært ulike utfordringer og forutsetninger. Det kan være utfordrende å lage strukturer og organisering som rommer de kommunale leieboerne og motiverer dem til deltakelse og å gjennomføre kollektive endringsprosesser for å utvikle nabolaget positivt. En av årsakene til dette kan blant annet være beboernes sosiale kapital (Brattbakk & Andersen, 2017; Emmelin & Eriksson, 2012). nettverksforbindelser, annen kultur og ofte andre normer og levesett enn den norske (Turner, 2012). Dette vil etter Putnam (1993) sin definisjon påvirke også deres sosial kapital i Norge.

Sosial kapital omfatter kapitalen av våre sosiale nettverk, våre sosiale forbindelser, graden av sosial samhörighet i nabolaget og dermed våre muligheter til deltakelse i kollektivt initierte samfunnsoppdrag og forpliktelser. Sosial kapital kan beskrives både som en individuell ressurs der enkelte aktører kan sikre seg goder og ressurser i nettverket og andre sosiale strukturer. Sosial kapital kan også betraktes på mesonivå: som en kollektiv ressurs for hele nabolag, organisasjon eller nettverk. Sosial kapital omfatter også menneskers deltakelse i det sosiale nettverket og det omkringliggende nettverket, samt normer for omgang og tillit mellom mennesker (Emmelin & Eriksson, 2012; Putnam, 2001). Eksempelvis kan en gruppe mennesker «vanskeligstilte på boligmarkedet» være i aktiv rus: Deres sosiale kapital på individnivå kan være lav og mange har lite kontakt med mennesker utenfor rusmiljøene. Deres sosiale kapital og erfaringer på mikronivå kan gi utslag i vanskeligheter med å kjenne på tillit, fellesskapsfølelse og tilhørighet som er viktig for kvalitet og påvirkning i bomiljøet på mesonivå. Dette kan spesielt bli synlig om det bor svært mange rusavhengige i et bomiljø (Vassenden, Bergsgård, & Lie, 2012).

Spesielt Putnam (1993) var opptatt av den kollektive ressursen sosial kapital utgjør og mente at tillit, normer og gjensidighet i ett sosialt nettverk underbygger samarbeid og forutsetninger for kollektiv deltakelse og påvirkning. Om vi tar mennesker i aktiv rus som eksempel igjen: De er mennesker som ofte har utfordring med å skape tillit til seg selv og til å ha tillit til andre. De kan leve i en subkultur preget av kriminalitet, trusler og vold. En kultur som kan

preges av ustabilitet, uforutsigbarhet og liten grad av fast struktur. Menneskene i disse miljøene har ofte behov for tett oppfølging av det offentlige (Saltkjel & Malmberg-Heimonen, 2014; Vassenden, Lie, & Skoland, 2012). Mennesker i aktiv rus utgjør en marginalisert gruppe mennesker som ofte ikke kan eller har mulighet og ressurser til å bedrive aktiv påvirkning på makronivå. Ofte har mange lite nettverk utenfor eget miljø og de har muligens ikke tilstrekkelige individuelle ressurser til å påvirke aktivt– mange har dermed i større grad behov for at noen gjør det for dem. Mange mennesker som lever i aktiv rus kan altså trenge bistand for å kunne medvirke. Det er en utfordring å skape gode nok strukturer for medvirkning som gjør rusavhengige til aktive deltakere og medborgere i storsamfunnet (Vassenden, Bergsgard, et al., 2012; Vassenden, Lie, et al., 2012). Om sosial kapital er individuell eller kollektiv ressurs har vært mye diskutert og er ofte diskutert som at begrepene står i en motsetning (Portes, 2000). Samtidig må sosial kapital betraktes som et fenomen med flere dimensjoner og med ulik formell eller uformell struktur. Eksempelvis er nabolag en form for uformell sosial kapital, mens skolen i området er en formell sosial kapital som styres ovenfra og i større grad er offentlig regulert (Putnam, 2001). Putnam (2001,1993) mener blant annet at USA er et land der en opplever nedgang i befolkningens sosiale kapital. Dette kan gi en del negative konsekvenser på makro- og meso- og individnivå; blant annet lavere utdanningsnivå i befolkningen og i enkelte områder samt høyere kriminalitetsrate. Det kan også føre til et mindre tolerant og hyggelig samfunn der det å hilse å ta vare på hverandre ikke lenger utgjør en viktighet. Blant annet viser undersøkelser at i områder eller stater med lav sosial kapital har innbyggerne mindre tillit til både sine naboer og myndigheter. De deltar i mindre grad i demokratiske prosesser og har generelt mindre interesse av å påvirke sine omgivelser gjennom kollektive endringer (Putnam, 1993, 2001)

Investering i utvikling av høyere sosial kapital kan hos marginaliserte grupper slik gi dem mulighet til endringsvilje, og tilgang til makt som fører til opplevelse av makt til å påvirke egen livssituasjon. Utviklingen kan skje gjennom tiltak på flere nivåer (Saltkjel & Malmberg-Heimonen, 2014). Oppkjøp av kommunale boliger og leiligheter i eksisterende lavprisområder (jf. Ertshus, 2014) kan forringe området's sosiale kapital – da det er grunn til å tro at lavprisområder i et fritt boligmarked allerede har faktorer som påvirker den sosiale kapitalen negativt. Dette ser vi eksempelvis med opphopning av innvandrere i enkelte områder og økt tendens til segregering i storbyene (jf. Gilbrant, 2019). Undersøkelser viser at slike områder har høyere andel personer som er uføretrygdet, har generelt lavere

utdanningsnivå, dårligere helse og attpåtil har kortere levetid enn befolkningen forøvrig (Andersen et al., 2013). Dette betyr ikke nødvendigvis at innvandrere generelt har lav sosial kapital, men at de har økt risiko for det, da de kommer fra andre land med andre

2.4.1 Nettverksbygging og utvikling av sosial kapital

Det er ulike former for nettverksbygging i og utenfor et menneskes nettverk. «Bonding» består av de følelsene og mekanismene mennesker utvikler innenfor eget nettverk (eller miljø) som representerer en viss homogenitet og følelse av fellesskap og tillit. «Bridging» er linjer og bekjenskaper på tvers av nettverk og som bringer folk sammen på tvers av sosiale skillelinjer (Emmelin & Eriksson, 2012; Saltkjel & Malmberg-Heimonen, 2014; Vassenden, Bergsgård, et al., 2012). Det er grunn til å tro at mennesker som er «vanskeligstilte på boligmarkedet» har lav sosial kapital i utgangspunktet og kan ha utfordringer både med «bonding» og «bridging» eller med minst en av mekanismene. Mennesker i aktiv rus kan eksempelvis ha høy grad av «bonding» da de lever i utsatte miljø med høy risiko for påførte skader av ulik art, samt med vedvarende fare for at de blir straffet av offentlige myndigheter: Mange i aktiv rus livnærer seg av kriminalitet og salg av rusmidler. Dette fører til at de ofte har sterkt iboende «bonding»-mekanismer som beskytter dem fra mennesker utenfra. Dette er i og for seg positivt for dem når de lever med et aktiv rusmisbruk, men kan heller være negativt når de vil endre livsførsel og slutte med rusmidler. Mange erfarer da at «bonding»-mekanismene, som før beskyttet dem, er faktoren som drar dem tilbake igjen i miljøet de søker å bli kvitt. Ettersom de ofte ikke har tilstrekkelig utviklede «bridging»-mekanismer som gir dem ressurser til å knytte nettverk på tvers av uformelle eller formelle nettverk kan det ofte være vanskelig å komme ut av rusmiljøene og starte nye liv (Saltkjel & Malmberg-Heimonen, 2014; Vassenden, Bergsgård, et al., 2012; Vassenden, Lie, et al., 2012). «Bonding» kan være viktig for nabolaget i nabolag da det å kjenne en viss konformitet og fellesskap er med å påvirke beboerne og deres endringsvilje og påvirkningskraft (Putnam, 2000). Fellesskap kan tilføre empowerment til hele gruppen og gi dem styrke og muligheter til å gjennomføre endringer (Adams, 2008) . Det kommer jeg til i neste kapittel.

2.5 Empowerment og lokalsamfunnsutvikling

Empowerment er et begrep som i realiteten kan sies å være en samlebetegnelse av ulike definisjoner, meninger, betydninger og påvirkningsprosesser. I sosialt arbeid som felt er Empowerment spesielt knyttet til å tilføre og fremme individuell og politisk makt til brukere av velferdstjenester slik at de kan ta del i beslutninger og påvirke prosesser som har betydning for deres liv. En slik tilføring av makt kan også motivere til endringsprosesser og vilje til å ta del i ting som angår dem. Det kan være seg beslutninger både på individuelt, lokalt og politisk nivå (Adams, 2008).

For å få en reell tilbakeføring av makt til brukere av tjenester jobber vi som sosialarbeidere både med individuelle forhold, slik som å øke selvtillit hos bruker, men i tillegg gi dem reell medbestemmelsesrett i forhold som angår dem og deres liv. Et annet viktig aspekt er å gi bruker godt med informasjon samt drive opplæring for at bruker har god kunnskap om de forhold de er med å avgjøre. Å fremme slike individuelle prosesser eller egenskaper øker også deres tro på at de kan mestre noe, at de betyr noe og at de har ressurser som er verdt noe for et samfunn. Empowerment kan altså bli sett på som individuelle psykologiske prosesser, men det kan også utgjøre kollektive prosesser som fører til vilje og tro på forandring innad i grupper. Empowerment (eller myndiggjøring som det ofte blir kalt på norsk) kan føre til handling for å forbedre deres livsvilkår samt reise deres stemme opp mot offentlige institusjoner og systemer. Det er også nevnt at Empowerment øker følelsen av tilhørighet og kan øke den kollektive tankegangen og solidariteten (Adams, 2008; Braye & Preston-Shoot, 1995). Med dette som bakteppe kan det synes viktig at kommunale leietakere opplever Empowerment. Denne følelsen kan samtidig være viktig for beboernes sosiale kapital sett under ett, da Empowerment fordrer noen individuelle ressurser som kan øke områdets sosiale kapital. Spesielt med tanke på at sosial kapital sier noe om den kollektive solidariteten, fellesskapet og påvirkningskraften i eksempelvis et bomiljø, som jeg beskrev i punkt 2.4. Boindeks-prosjektet hadde som formål å tilbakeføre makt til beboerne ved å la dem bli med å utforme og gjennomføre datainnsamlingen i de kommunale utleieboligene (Brattbakk et al., 2019). Bakgrunnen for dette er nemlig at Empowerment er viktig for individets selvtillit og

påvirkningskraft til å endre sine omgivelser – det er dermed en faktor for lokalsamfunnsutvikling og demokratiske prosesser i nabolag.

Lokalsamfunnsutvikling spiller en viktig rolle for substans og utvikling av demokratiet. Det er selve bærebjelken i demokratiet slik vi kjenner det. Samtidig er dette noe vi har mistet av synet – det har kommet andre perspektiver og idealer som har stått i veien for lokalsamfunnsutvikling, eksempelvis neo-liberale markedsstrategier som har overtatt for den kollektive ideologien og solidariteten (Ledwith, 2011). For å fortsette å være kritiske og å ha en kritisk dialog bør det skapes synlige offentlige rom for kritisk debatt. Dette er blant annet aviktig i en tid der vi må ta tilbake den kollektive tankegangen i en verden som har blitt avkoblet fra omgivelsene. De offentlige rommene bør stimulere menneskene til å delta og å påvirke blant annet ved å: Ta sider i ulike diskusjoner, handle i solidaritet for sammen å engasjere. En bør utvikle personenes politiske ferdigheter samtidig som alle bør få si sin mening. Et annet viktig element er å utdanne – altså å øke kompetansen rundt demokratiske prosesser og viktigheten av å delta. En bør også ha takhøyde for å utforske alternativer til dagens situasjon. Kanskje er ikke situasjonen umulig å endre eller det er muligheter for en ny verden. Det er imidlertid viktig at dette offentlige rommet reflekterer over makten som ligger i språket og hvordan vi omtaler eget område, naboer eller egen situasjon er med å forme omgivelsenes inntrykk. Å bruke et mildere språk kan gjøre trivselen større og demokratiet mer virksomt (Ledwith, 2011, s. 113-115).

En NOVA-rapport fra 2006 har søkt å kartlegge hvilke kjennskap befolkningen har til husleieloven. Undersøkelsen viser blant annet at det er veldig variert hva folk vet om gjeldende lovverk og bestemmelser. Rapporten konkluderer med at kunnskapsmangelen er så omfattende rundt enkelte bestemmelser at myndighetene bør gå ut med ny informasjon rundt enkelte av områdene i loven (Langsether & Sandlie, 2006). Om vi legger til grunn viktigheten av kunnskap som utslagsgivende for å oppnå reell Empowerment kan det være et tankekors at undersøkelser viser at få vet om sine rettigheter rundt leieforhold.

2.6 Oppsummering av teorikapittel

Jeg har i første punkt i dette kapitlet forsøkt å gi et oversiktsbilde av norsk boligpolitikk og politikken utvikling fra kollektive virkemidler inn mot befolkningen generelt til individuelle virkemidler slik som bostøtte. Jeg har også tatt for meg hvorfor eierlinjen står så sterkt i Norge; flere undersøkelser slår fast at det ikke nødvendigvis er bedre å eie enn å leie, men dette kan være avhengig av individuelle forhold og ressurser (Umblis et al., 2019). Jeg har beskrevet at en kommunal bolig er et sterkt behovsprøvd virkemiddel mot bostedsløshet og er forbeholdt de absolutt mest vanskeligstilte på boligmarkedet. Kapitlet belyser også riksrevisjonens rapport som er en nedslående rapport om kommunens håndtering av kommunale utleieboliger, om kunnskapsmangel om vanskeligstilte på boligmarkedet og kritikk av kommunens evne til å se de boligsosiale virkemidlene i sammenheng (Riksrevisjonen, 2008). Jeg har også forsøkt å illustrere «typiske» kjennetegn for den kommunale beboermassen; De har ofte vedvarende lav inntekt, de kan ha ulike sosiale eller psykiske eller psykososiale utfordringer og de har vanskeligheter med å skaffe seg et egnet botilbud på egenhånd.

I neste punkt har jeg belyst at teori rundt stigmatisering. Stigmatisering er kort fortalt å sette merkelapper på personer utfra deres egenskaper eller kjennetegn. De får dermed en tilskrevet identitet. Videre går jeg inn på hvordan vi i sosiale dynamikker og forhold går inn i roller og hvordan vi opprettholder en fasade mot våre naboer. Etterpå fokuserer jeg på at territoriell stigmatisering tilskriver mennesker egenskaper eller identiteter med bakgrunn i hvor de bor. Under dette punktet nevner jeg også risikofaktorer eller hva erfaringer viser kan skje i depriverte områder som er preget av territoriell stigmatisering. Jeg går videre inn på hvordan nabolaget påvirker individets helse og livsvilkår – deretter tar jeg for meg hvordan nabolaget påvirker barns livsvilkår og deres framtidssutsikter.

På slutten av dette kapitlet har jeg belyst hvordan sosial kapital utgjør personers nettverk og dermed muligheter til å dra nytte av ressurser innad i eget nettverk. Sosial kapital illustrere også menneskers mulighet til å påvirke sine omgivelser. Sosial kapital kan også bidra til å øke solidariteten og fellesskapsfølelsen innad i grupper. Det finnes en rekke utfordringer knyttet

til lav sosial kapital som jeg går inn på i disse punktene. Til slutt redegjør jeg for begrepet empowerment som en individuell og kollektiv forutsetning for endring og endringsvilje. Empowerment er også en faktor som fremmer menneskers tro på egne ressurser og påvirkningskraft. Følelse av empowerment hos enkeltindivid kan påvirke lokalsamfunnsutviklingen samt faktorer som er viktige individuelle forutsetninger for å kunne utvikle lokalsamfunn og dermed medføre til endringsprosesser i nabolag.

3 Metode

Jeg skal i dette kapittelet beskrive hvordan vi gjennomførte undersøkelsen og hvordan partnerskapstanken fikk betydning for boindeks-prosjektet og dermed også for min studie. Etterpå skal jeg belyse hvordan mitt faglige ståsted har ført til at boligsosialt arbeid og dermed norsk boligpolitikk har blitt et av mine interessefelt. Videre fokuserer kapittelet på utvalget og hva som kjennetegner utvalget i denne undersøkelsen. Deretter drøfter jeg studiens validitet og reliabilitet og hvordan gjennomføringen og valg gjort i undersøkelsen påvirker resultatene. Kapittelet avsluttes med hvordan jeg analyserte dataene og hvilke valg jeg tok som kan ha betydning for resultatene og studien i sin helhet.

3.1 Hva er boindeks-prosjektet?

I januar 2018 kom det en gruppe mennesker fra Arbeidsforskningsinstituttet ved Oslo Met, Leieboerforeningen og lærere fra vår egen skole VID vitenskapelige høgskole, for å snakke om boindeks-prosjektet og prosjektets formål om å utvikle en boindeks. De hadde en forespørsel til masterstudentene ved mitt kull om noen ønsket å bli med som forskere i pilotprosjektet til boindeks-prosjektet. Om vi ønsket dette kunne vi også bruke dataene som ble samlet inn for å utarbeide en egen masteroppgave basert på intervjuene. Dette var en sjanse jeg synes hørtes veldig spennende ut og som jeg heiv meg på uten å vite mye om hverken boligsosialt arbeid eller forhold i kommunale utleieboliger generelt.

Formålet med å utvikle en boindeks er å måle «tempen» på kommunale utleieboliger; både bomiljøet og fysiske forhold. Dette er for å sikre at beboere som leier av kommunen opplever trygghet, stabilitet og gode boforhold i sine hjem. Boindeks kan altså bli et verktøy som kan hjelpe kommunene til å se hvor og eventuelt hvordan de må sette inn tiltak i et bomiljø. Samtidig kan det være nyttig for å se hvor de er mulig å bosette barnefamilier for at barn også skal oppleve trygge og gode hjem i sin oppvekst. Boindeks-prosjektet er finansiert av

Husbanken og drives av AFI, leieboerforeningen og VID. I pilotprosjektet til dette prosjektet, som min undersøkelse er en del av, var det et mål å teste ut metoden etter modell fra Skottland, der kommunale leieboere selv er med å samle inn data i partnerskap med offentlige aktører. I Skottland brukes boindeksen også for å sikre at private aktører som eier utleieleiligheter kommunen fremleier til kommunale leietakere, ivaretar sine plikter om å sikre trygge og gode bomiljø. Med andre ord; får private utleieaktører som det offentlige har avtale med dårlig score, genererer det konsekvenser for avtalen mellom den private og det offentlige (jf. Brattbakk et al., 2019).

3.2 Gjennomføring av undersøkelsen

Leieboerforeningen rekrutterte medforskere gjennom sitt medlemsregister og via annonser på nett. Blant de kommunale leieboerne i Oslo var 29 kommunale beboere registrert med epostadresse. Foreningen la også ut en egen artikkel hvor de søkte etter kommunale beboere som kunne være med som medforskere i boindeksprosjektet på foreningens hjemmeside og på Facebook. De kommunale beboerne som ble med i boindeks-prosjektet blir heretter i oppgaven kalt medforskere. Totalt personer meldte interesse og seks av disse svarte på en kort undersøkelse om hvorfor de ønsket å være med. Totalt deltok syv medforskere i den innledende delen av prosjektet.

Gjennomføringen av undersøkelsen og utviklingen av spørreskjema ble gjort i partnerskap mellom beboere i kommunale utleieboliger, forskere som er med i pilotprosjektet «Boindeks» (AFI, VID og Leieboerforeningen) og masterstudenter fra VID (herunder meg). Vi ble i utviklingen av spørreskjemaet satt i grupper for å øve på intervjusituasjonen. Både meg selv og alle medforskere hadde mulighet til å komme med innspill om spørsmålenes relevans, utforming og da vi hadde øvd var det enklere å kjenne på hvor «naturlig» det var å spørre de ulike spørsmålene. Dette var nyttig da flere medforskere kom med innspill om hva det kunne være lurt å spørre om og hva det ikke var naturlig å spørre om i spørreskjemaet. Vi hadde også undervisning omkring hva som var viktig i en intervjuopprosess. Blant annet var det fokus på det å holde seg nøytral i intervjuopprosessen og ikke «legge ord i munnen» på informantene.

Vi gjennomførte undersøkelsen på ulike dager i mars 2018. Alle intervjuene ble gjennomført av to personer; henholdvis en forsker og en medforsker. Det var satt opp oppslag på informasjonstavlene ved de aktuelle som varslet at vi kom og hensikten med undersøkelsen og boindeks-prosjektet. Beboerne fikk mulighet til å velge å delta i undersøkelsen ved å gjennomføre den hjemme, i barnehagen (som var leid av prosjektgruppen), eller etter avtale på et senere tidspunkt enten hjemme eller i barnehagen. Vi gikk fra dør til dør og banket på ved de aktuelle adressene. Dette ga oss verdifull observasjon rundt hvordan den fysiske tilstanden var ved adressene; det ga oss visuelle inntrykk av standard og vedlikehold, samt at vi med egne øyne fikk se hva bomiljøet og enkelte beboere påførte de fysiske omgivelsene. Vi fikk også i gjennomføringen av undersøkelsen selv erfare noe av det beboerne beskriver i undersøkelsene; bråk og krangel fra enkelte leiligheter, mangel på lys og lekeplass for barna. Dette er erfaringer som ikke nødvendigvis kan forstås med mindre man er der og kjenner det på kroppen.

3.2.1 Presentasjon av partnerskapet og etiske refleksjoner knyttet til gjennomføringen av undersøkelsen

Som nevnt tidligere var prosjektet denne masteroppgaven er et resultat av et prosjekt gjort i *partnerskap* mellom flere aktører. Dette er etter min mening avgjørende for resultatet og de unike dataene vi fikk i undersøkelsen. Partnerskap kan defineres som formaliserte relasjoner mellom aktører. Partnerskapet er kjennetegnet av eierskap til felles mål/ målrettede handlinger, felles ansvar for å utvikle og oppnå målsettingene, forhandling mellom personer som har forpliktet seg til å samhandle over tid og som deler risiko, ressurser og ferdigheter samt en intensjon om å oppnå gjensidig nytte og synergi som ikke kunne vært oppnådd gjennom å jobbe alene (Strier & Binyamin, 2013).

Partnerskapet i boindeks-prosjektet har gitt meg som masterstudent og forsker en dypere forståelse omkring hvordan det kan være å bo i kommunal bolig. Derfor opplevde jeg en dypere forståelse i alle faser av min egen undersøkelse; både før undersøkelsen, i gjennomføringen av undersøkelsen og i ettertid da jeg skulle tolke funnene fra undersøkelsen.

De erfaringene partnerskapet har gitt meg som forsker, har vært med å forme hvordan jeg tolket dataene vi hentet inn. Jeg opplevde det blant annet som positivt at medforskere var åpne om egne erfaringer ved det å bo kommunal utleiebolig. Dette førte til at jeg fikk mange refleksjoner og mer kompetanse om temaet boligsosialt arbeid. Blant annet fortalte en medforsker at hun flere ganger hadde måtte hjelpe berusede naboer med å komme seg hjem da de flere ganger har sovnet i gangen utenfor leiligheten sin. Medforskerne fortalte også om bråk og uroligheter ved sine respektive adresser. Flere av medforskerne var kritiske til kommunens håndtering av klager de hadde sendt inn og mente at kommunen som utleier ikke tok ansvaret sitt og tok deres klager alvorlig. Medforskernes stemmer og perspektiver gjorde at det var lettere for meg å velge interessefelt i ettertid da jeg skulle starte på eget masterprosjekt. Imidlertid var læringskurven bratt for meg, og min for forståelse kan ha blitt farget av de relativt dystre og vanskelige opplevelsene medforskerne erfarte med det å bo i kommunal bolig.

Ifølge rapporten som ble utarbeidet etter boindeks-prosjektet har prosjektet og dens formål vært fruktbart for de andre aktørene i prosjektet. Blant annet nevner flere medforskere med erfaring fra selv å bo i kommunal bolig at de har fått økt selvtillit og mestringstro av å være med i prosjektet (Brattbakk et al., 2019). Aktørene med finansielt ansvar og gjennomføringsansvar har utarbeidet en rapport der det fremkommer fordeler og ulemper ved å bruke metoden ved en slik beboerundersøkelse som her er gjennomført. Det kan derfor se ut til at partnerskapet i boindeks-prosjektet har gitt noe positivt til alle involverte parter da prosjektet har hatt mål om likeverdighet, på tross av ulike roller og ulike mål for aktørene som ble med i prosjektet (jf. Brattbakk et al., 2019).

Både studien min og boindeks-prosjektet tok utgangspunkt i de forskningsetiske prinsippene og regelverk om forskning, herunder prinsipp om respekt, integritet, gode konsekvenser og rettferdighet (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2018). Dette ivaretok vi gjennom å oppføre oss hyggelig og høflig, vi informerte godt hvem vi var og hva vårt mandat var. Vi var nøye med å aldri love beboere vi møtte at vi kunne gjøre noe med deres situasjon; dette var for å ikke gi forhåpninger vi ikke kunne oppfylle. Brukerundersøkelsen var også utformet slik at det ga minimal informasjon om beboernes helse- og individuelle utfordringer; dette var for å hindre at vi eksempelvis startet psykologiske prosesser som vi ikke hadde mulighet til å

følge opp. Vi behandlet data anonymt og beboerne oppga ikke sine navn. Vi brukte leilighetsnummer i dataregistreringen. Alle opplysninger ble behandlet konfidensielt og alle medforskere i boindeks-prosjektet skrev under på en taushetserklæring før gjennomføringen av undersøkelsen startet. Alle informanter måtte skrive under på et informert samtykkeskjema, samtidig ble de informert om hvor de kunne henvende seg om de eventuelt vil trekke seg fra undersøkelsen (se vedlegg 2). Alle opplysninger som omhandler sensitive- eller individuelle forhold i denne undersøkelsen er søkt formulert og fremstilt på en måte som ikke er gjenkjennbar for andre.

Partnerskapet som utgangspunkt i boindeks-prosjektet og dermed i mitt eget masterprosjektet kan på en side ha gjort at vi fikk en høyere svarprosent da beboerne muligens prioriterte å svare når vi kom på døren. Det kan også tenkes at vi nådde ut til flere som ikke bruker data eller digitale verktøy i hverdagen, eller som ikke kunne delta på bakgrunn av språkutfordringer. På en annen side kan våre fysiske tilstedeværelse i datainnsamlingen ha ført til at enkelte beboere følte seg presset til å delta. Gjennomføringen kan også ha ledet informantene til å ikke oppgi informasjon som de ellers ville gjort i en digital undersøkelse. Kanskje holdt de tilbake informasjon, kanskje ga de mer informasjon – med andre ord; dette kan avhenge av individuelle forutsetninger og forhold hos informantene. Vi brukte også tolk i undersøkelsen, noe som gjorde at vi nådde en del av beboerne vi kanskje vanligvis ikke ville nådd; nyankomne flyktninger og barnefamilier med minoritetsbakgrunn (jf. Brattbakk et al., 2019). Det forekom også i to av tilfellene at personer i nær relasjon med beboeren oversatte undersøkelsen til den aktuelle beboer. Dette kan ha påvirket svarene i undersøkelsen ved at tolking egentlig er et profesjonelt virke og bør gjennomføres av personer som kan faget. Dette skjedde imidlertid kun i to tilfeller så dette trenger ikke nødvendigvis ha påvirket resultatene i undersøkelsen nevneverdig. Prosjektgruppen var opptatt av at medforskere som bodde ved samme adresse som vi intervjuet, ikke kunne være med å intervju eller tolke beboere ved den adressen. Grunnen til dette var for at beboerne som ble intervjuet ikke skulle kjenne seg presset av deres relasjon til medforskere i undersøkelsen og for at medforskere ikke skulle bli satt i dobbeltroller eller kjenne på lojalitetskonflikter. Imidlertid kan bruken av tolker vi hadde tilgjengelig gjennom medforskere, ha ført til at mennesker som vanligvis ikke har blitt hørt på grunn av språkutfordringer eller lignende fikk en stemme i denne undersøkelsen.

3.3 Faglig ståsted og min forforståelse

Mitt inntrykk da vi første gang kom kjørende til de to adressene (dette var riktignok i mars) var at boligblokkene ved adressene fremsto triste og grå. Det så for meg ut som et fattig område i den rike storbyen. Utenfor blokkene var det søppel og en stor parkeringsplass. Det var bare et par barnesykler på en veranda som vitnet om at det her bodde barn. Rent fysisk så blokkene og området rundt «fattigslig» ut på denne grå dagen i mars: Gardiner som hang foran vinduer på utsiden, ett par knuste glass i en inngangsdør og julelys som enda ikke hadde blitt tatt ned. I nærheten var det en barnehage prosjektgruppen hadde leid mens vi gjennomførte datainnsamlingen. Dagen vi kom var ikke barnehagen stengt da vi ankom, og noen av barna var naturligvis nysgjerrige på hvem vi var. Jeg møtte da ei jente som sa til meg «jeg skal flytte snart, og da får jeg eget rom». Jenta kan ikke ha vært mer enn 5 år. Og det var tydelig for meg at hun gledet seg. Uten at jeg visste noe om den lille jenta sin historie tenkte jeg etter at vi var ferdig med intervjuene, at livssjansene hennes sannsynligvis kunne bli bedre av at hun skulle flytte til et annet nabolag. Jeg har reflektert mye rundt hvordan det var å leve ved adressene da samfunnet rundt i et sosioøkonomisk og økonomisk perspektiv, var svært velstående. Jeg undret meg over hvordan det var å komme til Norge som innvandrere og bli plassert der og hva det gjorde med deres følelse av egenverdi. Jeg har spurt meg selv om hvilke muligheter innvandrere som bor der hadde for å praktisere norsk når de nærmest ikke møtte nordmenn i eget nabolag. Jeg husker jeg reflekterte mye rundt ordtaket «*jeg blir den du tror jeg er*» - den selvoppfyllende profetien. Ordtaket som sier så kort og presist at vi mennesker ofte blir det samfunnet forventer av oss. Forventer vi fattigdom og kriminalitet av mennesker kan det ofte også være det vi får. Hvorfor? Sannsynligvis fordi vi også vil behandle dem annerledes og ilegge dem identiteter de nødvendigvis ikke har eller kjenner seg igjen i (jf. Wacquant et al., 2014).

Jeg begynte å interessere meg for stigma som kan oppstå ved å bo i kommunale utleieboliger og hvordan det både i media og fra samfunnet utenfor er satt merkelapper på adressene og hva dette gjør med dem som bor der. Ut fra strenge forvaltningsmessige kriterier for å få en kommunal bolig, er det grunn til å tro at alle på de tre adressene vi gjennomførte undersøkelsen var kategorisert som «vanskeligstilte på boligmarkedet» på tidspunktet undersøkelsen ble gjennomført. Om informantene i utvalget ble regnet som *midlertidig*

vanskeligstilt eller om behovet for kommunal bolig var av mer *langvarig* karakter vites imidlertid ikke (jf. (Sørvoll & Aarset, 2015)). Jeg har fra min yrkesbakgrunn som vernepleier en forforståelse omkring at storsamfunnet kan ha forventninger og normer som enkelte mennesker ikke klarer å oppfylle av ulike grunner. Min erfaring er at menneskene som ikke når opp til samfunnets forventninger ofte ønsker å delta, men de blir likevel ekskludert da de ikke oppfyller kravene, eller de ikke har ressursene til å forstå og/eller muliggjøre det de ønsker; de ønsker kanskje å organisere seg, men mangler de økonomiske virkemidlene eller kompetansen for å få det til. Som politisk engasjert har jeg også en forforståelse at enkelte offisielle og uoffisielle normer gjør det utfordrende for mennesker å komme ut av en negativ spiral – enkelte politiske føringer og vedtak kan en til og med si at favoriserer de som har mye fra før: Dette ser vi kanskje spesielt godt i utviklingen av den norske boligmodellen og i dagens boligpolitikk, der det er særs gunstige skatteordninger for boligeiere (Moe & Wig, 2019; Sørvoll & Aarset, 2015).

3.4 Utvalg: 48 informanter

Det er i denne undersøkelsen gjort et strategisk utvalg. Et strategisk utvalg betyr at en velger ut en bestemt gruppe som en tror kan si noe om det gitte fenomenet (Dalland, 2015). Min undersøkelse har som formål å undersøke hvordan norsk boligpolitikk oppleves av kommunale leietakere. Det er derfor naturlig at vi gjennomførte en strategisk utvelgelse og dermed valgte adresser der det bodde kommunale leietakere.

Utvalget mitt består av beboere i kommunale utleieboliger i en spesifikk kommune. Prosjektgruppen fikk godkjenning til å undersøke tre adresser i den aktuelle kommunen. Dette utgjorde nærmere 200 kommunale boenheter. Undersøkelsen fikk besvarelser fra 52 av disse, 4 av dem ble forkastet da det viste seg da vi gjennomførte undersøkelsen at disse 4 fikk oppfølging fra enheten som ga tjenester til dem med nedsatt kognitiv funksjonsevne. Undersøkelsens design og godkjenning var ikke spesielt tilpasset denne gruppen og de ble derfor ekskludert. Det at boindeks-prosjektet genererte 48 informanter til mitt masterprosjekt er en faktor som etter min mening styrker min undersøkelse da det har gitt meg et stort og rikt datamateriale.

Vi fikk i større grad kontakt med dem med innvandrerbakgrunn og/eller barnefamilier med minoritetsbakgrunn, svært få av våre informantene var etnisk norske, selv om vi visste at det bodde langt flere etnisk norske i den ene boligblokken enn vi fikk tak i gjennom denne undersøkelsen. Utvalget var derfor skjevfordelt om vi ser på informantenes bakgrunn.

3.4.1 Presentasjon av utvalg – Hva kjennetegner utvalget i undersøkelsen?

Utvalget i undersøkelsen består av beboere i kommunale utleieboliger. Av 48 informanter var 7 født og oppvokst i Norge. Av de 41 informantene med utenlandsk opprinnelse var de igjen fra 23 ulike land – av disse er det ingen dominerende landgruppe, men overvekt av land i Afrika og Midtøsten. Flere av informantene har barn og har født barn i Norge.

Gjennomsnittlig alder på informantene er om lag 36,5 år med et aldersspenn fra 20- 68 år. De av norsk opprinnelse skilte seg ikke nevneverdig fra gjennomsnittet i alder. Det er 19 barnefamilier med i undersøkelsen. Av disse 19 er 11 aleneforsørgere. Til sammen besto familiene som var med i undersøkelsen av 35 barn – 15 av disse var fra 0-5 år og regnes derfor som småbarn. 41,9 % bor alene i sin kommunale bolig. Av de med norsk opprinnelse var 6 av 7 aleneboere.

Av 47 informanter har 9 ikke hatt kontakt med kommunen de siste 12 månedene angående bomiljø eller leieforhold. De resterende 38 har hatt kontakt med kommunen angående leilighet eller bomiljø – det oppgis ikke grunn for kontakt. 19 av informantene har ikke hatt kontakt med andre instanser i kommunen. De resterende 28 har vært i kontakt med ulike instanser i Bærum kommune der flyktningtjenesten, NAV, barnehage og skole utgjør hovedvekten av kontaktpunktene.

Av informantene har 31,3 % mindre enn 8 års skolegang. 20,8 % har gjennomført ungdomsskolen og 31,3 % har gjennomført videregående skole. 16,6 % har en form for høyere utdanning. I utvalget har altså over halvparten 10 års skole eller mindre. Det er grunn

til å tro at med tanke på at mange informanter er fra land med annet skolesystem vil også kvaliteten på utdanningen deres være variert og kan være av lav kvalitet (UNESCO, 2017). det fremgår likevel ikke i undersøkelsen om informantene har gjennomført utdanningen sin i Norge. Undersøkelser viser også at det er forskjeller i utdanningsnivå mellom ulike innvandringsgrupper. Alt i alt ligger gjennomsnittet for innvandrere i Norge som har gjennomført grunnskolen på 33,2 % og de som har fullført videregående skole på 26,3% og 37% prosent har utdanning på høyskole-/universitetsnivå (SSB, 2018). Utvalget i denne undersøkelsen ligger altså under landsgjennomsnittet for fullført høyere utdanning om vi ser på innvandrere under ett.

Hele 30,4 % svarer at de er student, noe som kan tyde på at de er i introduksjonsprogram med tanke på funn som tyder på lave norskkunnskaper i utvalget samt at mange var av utenlandsk opprinnelse. En vanlig introduksjonslønn er 2 G i året (per 1. mai 2018 utgjør dette 193 766 kr). 19,6 % er trygdet eller pensjonert, med bakgrunn av variablene; flyktning og kommunal leietager er det grunn til å tro at de enten har minstepensjon eller har standard uføretrygd. Inntekten her vil variere etter hvor mye en tjente før en ble syk eller pensjonert – maks uføretrygd er 383 657 kr i 2018 (NAV, 2018a). 10,9 % er arbeidsledige og har derfor mest sannsynlig dagpenger eller andre sosiale- eller arbeidsrettede ytelser. De som har barn vil etter all sannsynlighet ha utbetalt barnetrygd (+ 1 barnetrygd om de er aleneforsørgere), ytelser og bidrag om de er aleneforeldre, eller ha barnetillegg om de mottar en sosial ytelse. Hvilke ytelser en har rett på vil ifølge NAV avhenge av hvor lenge vedkommende har oppholdt seg i landet og-/ eller livssituasjon og sivilstatus (NAV, 2018b). Sett i lys av vilkår for å få tilbud om kommunal utleiebolig – at personene er økonomisk- eller sosialt vanskeligstilt (jf. Sørvoll & Aarset, 2015), er det kanskje ikke overraskende at utvalget i denne undersøkelsen muligens har lav inntekt.

3.5 Reliabilitet og validitet

Gjennomføringen av undersøkelsen, utformingen av spørreskjema og flere andre faktorer vil være med på å avgjøre undersøkelsens gyldighet (validitet) og pålitelighet (reliabilitet).

Validitet er om oppgaven er gjennomført på en måte som gjør at den er gyldig. Vi skiller mellom ytre og indre validitet. Undersøkelsens indre validitet sier noe om undersøkelsen er gyldig i den konteksten dataene er samlet inn i (Dalland, 2015). I min undersøkelse vil det si at resultatene er gyldige for utvalget vi hadde i Bærum kommune. Ytre validitet sier noe om dette kan generaliseres til andre kontekster. I dette tilfelle kommunale leietakere i andre kommuner og deres opplevelser av norsk boligpolitikk. Samtidig var det en viktig for målet om utviklingen av en boindeks at resultatene representerer en ytre validitet da metoden skal kunne brukes til å måle «tilstanden» i de kommunale utleieboligene (jf. Brattbakk et al., 2019). Ettersom min hovedproblemstilling er «hvordan opplever kommunale leietakere norsk boligpolitikk?» er det viktig at resultatene i denne undersøkelsen faktisk gjenspeiler det beboerne forteller og det de *opplever* av konsekvenser knyttet til norsk boligpolitikk.

Reliabilitet sier noe om oppgavens pålitelighet. Dette krever åpenhet i alle faser av oppgaven. Dette innebærer at andre forskere skal kunne gjøre akkurat det som er gjort i undersøkelsen og samtidig komme frem til samme resultat (Dalland, 2015). Gjennomføringen av undersøkelsen har jeg skrevet om i punkt 3.2. Jeg har også søkt å gjengi beboernes opplevelser ordrett fra hvordan det ble beskrevet i datamaterialet.

3.5.1 Styrker og svakheter ved gjennomføringen av undersøkelsen

Det kan være flere faktorer som kan ha påvirket reliabiliteten og validiteten i undersøkelsen. Blant annet kan påliteligheten til funnene påvirkes av at det er benyttet medforskere med ulikt utgangspunkt og egne preferanser, forståelser og erfaringer. Prosjektgruppens erfaringer kan muligens ha påvirket både under intervjuene og hvordan dataene ble fremstilt i de åpne feltene i spørreskjemaene. Dette kan muligens gi ukorrekte tolkninger da intervjuerne gjennom å bruke spørreskjema, med både åpne og lukkede felt, transkriberer det informantene sier på tidspunktet intervjuene foregår (Kvale & Brinkmann, 2009). Samtidig er det forsøkt å motvirke dette og ved å bruke to intervjuere til hvert intervju (en medforsker og en student/forsker). To intervjuere kan også ha ført til at vi fikk med oss flere utsagn og andre forståelser i prosessen som en positiv følge-effekt. Alle aktørene i boindeks-prosjektet har hatt en innføring i hvordan en skulle bruke spørreskjemaet og viktigheten av å ikke påvirke

informantene eller dataene med egne erfaringer og i overføringen av muntlige data til skriftlig data.

Det var også en del kriterier knyttet til utvelgelsen av medforskere til boindeks-prosjektet. Ett kriterium var at de ikke skulle være bosatt i de kommunale gårdene der intervjuene fant sted. De måtte ha erfaring med å være kommunal leietaker og ha evne til å innta en lyttende posisjon og kunne skille egne erfaringer fra det som fremkom i intervjuene. De måtte også ha evne og forståelse for at informasjon som fremkommer i intervjuene måtte bli behandlet konfidensielt. Samtidig måtte de ha tid og mulighet til å delta på opplæring i metode og feltarbeid. Totalt var det 17 beboere som viste interesse for å delta i prosjektet. I vurderingsprosessen valgte prosjektgruppen ut de som oppfylte kriteriene og var best egnet, samt at noen trakk seg av ulike grunner (jf. Brattbakk, Woll, Aunan & Aasen, 2019). Dette er en styrke for undersøkelsen da det viser en systematisk utvelgelse av medforskere for at undersøkelsen både skal være etisk forsvarlig og for at undersøkelsen skal gi reliable og valide resultater.

Personlig opplevde jeg at medforskernes erfaringer med å bo i kommunal bolig ga stor nytteverdi i utarbeidelsen av spørreskjemaene – de visste «hvor skoen trykket». Medforskerne med egne erfaringer fra kommunale utleieboliger kan også ha gitt oss mer velvillighet fra informantene da det kanskje kan ha virket avskrekkende at det kommer noen som er i samme situasjon for å kartlegge deres bosituasjon. Det kan ha bidratt til å utjevne maktforskjellene mellom informanter og forskere som kan oppstå i intervjusituasjoner (jf. Thagaard, 2009). Selv om vi banket på alle boenhetene ved de tre adressene kan funnene tyde på at vi i stor grad nådde barnefamilier med minoritetsbakgrunn og nyankomne flyktninger. Dette er informanter som i liten grad har deltatt i tidligere undersøkelser i tilknytning til boligsosiale tema (Brattbakk et al., 2019). Funnene tyder på at vi ikke nådde mange informanter med norsk bakgrunn. Undersøkelser viser at vanskeligstilte på boligmarkedet med norsk bakgrunn ofte sliter med rus- og/eller psykiske problemer (jf. Vassenden, Lie, et al., 2012). Det kan derfor tenkes at skjevheten i utvalget gir oss et annet utfordringsbilde eller andre funn enn om utvalget hadde samsvart med den opprinnelige beboersammensetningen på de tre adressene. Vi nådde imidlertid 48 beboere noe som er et stort utvalg og har gitt oss et rikt datamateriale – det er etter min mening en styrke for denne masteroppgaven validitet og reliabilitet.

Prosjektgruppens fokus i boindeks-prosjektet var å teste ut en metode for valid og grundig datainnsamling ved at studenter, i partnerskap med kommunale leietakere, var med å utvikle spørreskjemaet og å samle inn data. Boindeks-prosjektet hadde også som mål å nå flest mulig av beboerne som bodde i de tre adressene i Bærum kommune. Jeg hadde nok håpet å lykkes enda bedre med å nå de kanskje absolutt mest vanskeligstilte; de i aktiv rus og nedsatte psykososiale funksjonsevner.

Informantene som gjennomførte undersøkelsen besto i stor grad av barnefamilier med innvandrerbakgrunn; flere aleneforsørgere av ulike etnisiteter og nyankomne innvandrere. Det er derfor nærliggende å tro at denne undersøkelsen kan gi reliabel og valid data om deres opplevelser med å bo i kommunal bolig, men kan ikke nødvendigvis overføres til andre utvalg som også er kategorisert som vanskeligstilt på boligmarkedet. Det er verdt å merke seg at kommuner praktiserer forvaltningen av kommunale utleieboliger svært ulikt (jf. Rikrevisjonen, 2008), noe som er et viktig perspektiv i diskusjonen om denne studiens overføringsverdi til kommunale boliger i andre kommuner enn Bærum. Etersom denne studien tar sikte på en kvalitativ tilnærming er det ikke nødvendigvis avgjørende at undersøkelsen kan generaliseres (Kvale & Brinkmann, 2009). Det er etter min mening en styrke i denne undersøkelsen at det er åpenhet rundt gjennomføringen av undersøkelsen og den systematiske analysen gjort av dataene i etterkant. Hvordan dataene er blitt analysert kan dere lese om i punkt 3.6. Studien kan, etter min mening, bidra med å sette søkelys på hvordan det oppleves å bo i kommunale utleieboliger med et komplisert utfordringsbilde og en heterogen beboersammensetning.

3.6 Spørreskjemaets tema

Spørreskjema er inspirert av ulike boligrelaterte undersøkelser som er gjort både i Norge og Sverige. Prosjektgruppa brukte tidligere beboerundersøkelser til å finne frem til ulike temaer, spørsmål og formuleringer (Brattbakk et al., 2019, p. 36). Spørreskjemaet er utarbeidet i questback som er en digital survey som sammenstiller data etter ønske. Spørreskjema består

av både kvantitative spørsmål som utgjør målinger av opplevelser og erfaringer i bomiljøet. Dette er såkalte *harde data*. Det var viktig for prosjektgruppen at vi også samlet inn harde data da dette er viktig for utviklingen av en boindeks. Vi har også noen spørsmål i spørreskjema som står åpne, såkalte *myke data* (jf. Dalland, 2015). Dette var viktig for å supplere de harde dataene med mer beskrivelser eller fortellinger, og for å fange opp det informantene synes var viktig å få frem. Spørreskjemaet ligger som vedlegg til oppgaven. Til sammen utgjør intervjuguiden 57 spørsmål (se vedlegg 1). Temaene i spørreskjema var: (1) forhold knyttet til selve leiligheten, (2) fellesområdene (fysiske omgivelser), (3) forholdet til naboene og det sosiale bomiljøet, (4) forhold knyttet til leieforholdet (husleie, kontrakt med mer), (4) kontakt med kommunen som utleier og andre instanser i kommunen.

3.7 Analytisk tilnærming

Tematisk analyse er en metodisk tilnærming der fleksibilitet, orden og systematikk er viktige faktorer for en god gjennomføring. Tematisk analyse innebærer at man ser etter temaer i dataene sine. Et tema er en gruppe data med noenlunde like fellestrekk, altså er tema en kategorisk fremstilling av data. Temabasert analyse avhenger ofte at en er godt kjent med teori. I en tematisk analyse går vi gjennom 4 steg. 1. steg er *forberedelse* der man søker å få en oversikt og gjøre seg kjent med alle dataene. 2. steg er *koding* der en søker å fremheve poenger i dataene eller det informantene forteller. 3. steg er *kategorisering* der en grupperer data med fellestrekk til ulike temaer. 4. steg er *rapportering* der man beskriver temaene og gjengir dataene (Johannessen, Rafoss, & Rasmussen, 2018, pp. 279-292).

3.7.1 Hvordan gjorde jeg analysen – steg for steg?

Jeg søkte å finne det latente nivået i datamaterialet – altså jeg søker å forstå og illustrere den underliggende meningen i datamaterialet. Dette betyr at analysene ikke bare blir beskrivelser eller gjengivelser av det informantene har sagt, men meningen blir søkt teoretisert eller

forstått gjennom et teoretisk perspektiv (Braun & Clarke, 2006). Jeg tolket datamaterialet opp mot stigma og sosial kapital som teoretiske rammeverk. Jeg tematiserte altså beboernes utsagn samt de kvantitative funnene til ulike tema, dette var tema som inneholdt det jeg tolket at beboerne fortalte gjennom funnene. Eksempelvis kunne en beboer fortelle «*det er flaut å si at man bor her...*». Dette kategoriserte jeg sammen med kvantitative målingen «*ryktet til nabolaget mitt har blitt bedre blant dem som ikke bor her*», dette var en påstand beboerne måtte vurdere i spørreskjemaene. Disse ble sammen tematisert til å handle om «omdømme og status».

Jeg gjorde analysen omtrentlig i fire steg:

- (1) *Forberedelse*: Det første jeg gjorde var å gjøre meg grundig kjent med datamaterialet. Jeg telte de ulike kvantitative spørsmålene manuelt og lagde rubrikker for dem. Deretter leste jeg gjennom de kvalitative beskrivelsene.
- (2) *Koding*: Jeg brukte store A3 ark som hadde overskriften til de temaene som var laget i spørreskjemaet. Hvert tema i spørreskjema hadde både kvantitative spørsmål og åpne rubrikker. Jeg analyserte så de kvalitative spørsmålene og utsagnene inn i de ulike temaene fra spørreskjemaet etter hva beboerne søkte å beskrive. Noen av disse spørsmålene la jeg til side i en egen kategori jeg kalte for «ukjent» ettersom noen av de åpne spørsmålene ikke hang sammen med temaene i spørreskjemaene. Jeg lagde deretter tankekart i hvert tema slik de sto i spørreskjema (se vedlegg 1). Jeg fargekodet da utsagn eller resultater som indirekte eller direkte kunne knyttes til teori om stigma eller sosial kapital – funn knyttet til stigma med rosa tusj og funn knyttet til sosial kapital med grønn tusj. Jeg brukte også fargekode på de utsagn som kunnes ha forklaring i norsk boligpolitikk – disse fikk rød fargekode. Noen hadde mye å fortelle om bomiljøet. Andre hadde ikke så mange beskrivelser, men svarte på de kvantitative spørsmålene.
- (3) *Kategorisering*: Jeg gikk inn i materialet og fulgte hver informant der jeg skrev ned alder, kjønn, sivilstatus og hvor mange som bodde i husholdningen, yrkesstatus, botid og utdanningsnivå. Jeg tok altså for meg ett og ett spørreskjema for å kartlegge hver

beboer sine svar. Dette gjorde jeg for å få et bilde på hvem informantene var og for å se sammenhengene i de dataene som var innhentet. Blant annet så jeg en sammenheng mellom flere klare uttalelser og uttalte begreper rundt stigma fra de etnisk norske beboerne enn fra resten av utvalget. Dette kan ha mange ulike årsaksforklaringer som jeg ikke skal gå videre inn på i oppgaven grunnet etiske overveielser. Deretter tok jeg de ulike fargekodene som jeg nevnte i steg 2 og samlet dem fra tankekartene til ett dokument per fargekode. Her var det flere temaer og beskrivelser som samlet sett gikk igjen når jeg leste dokumentet for hver fargekode.

Funn innenfor hver av kategoriene både supplerte hverandre og overlappet hverandre i mer eller mindre grad. Jeg opplevde også at enkelte funn kunne tilhøre flere kategorier: Eksempelvis var funn om beboernes inntekt relevant både for tema om bostabilitet, men også for tema omhandlende områdets status.

(4) *Rapportering*: De tre første stegene medførte at jeg sto igjen med tre tema beboerne var spesielt opptatt av; nemlig *bostabilitet og trygghet, omdømme og status og nettverk og relasjoner*. Dette var tema som kunne belyses og tolkes opp mot teori om sosial kapital og deltakelse (jf. Putnam, 1993; Ledwith, 2011) og stigmatisering (jf. Goffman, 1986). En mer utførlig rapportering av funnene i undersøkelsen knyttet til teori, presenteres i kapittel 4, 5 og 6.

3.7.2 Hvilke valg tok jeg i analyseprosessen som er viktig for oppgaven?

Jeg har valgt å bruke en kvalitativ tilnærming til datamaterialet, selv om det er samlet inn med spørreskjema, med formål om både kvantitativ og kvalitativ datainnhenting. Jeg så i analyseprosessen at om jeg hadde behandlet dataene kvantitativt og statistisk ville jeg ha fått helt andre resultater enn om jeg brukte dataene kvalitativt, og også analyserte de kvalitative rubrikkene i spørreskjemaet. Dataene var eksempelvis mer nyansert når jeg gikk ned i det kvalitative materialet. Sett i et kvantitativt perspektiv så det ut som beboerne var veldig fornøyd med fellesområder, hvorav 69 % av beboerne svarte at de var fornøyd med fellesområder alt i alt. Går man inn i de kvalitative funnene ser vi beskrivelser som tyder på både forsøpling og

følelse av utrygghet i fellesområder grunnet dårlig vedlikehold. Dette tror jeg i stor grad skyldes at vi gjennomførte mange intervju ved en adresse som hadde relativt nye leiligheter og kort botid hos alle beboerne, der fellesområdene også var nye. Valget passet også bedre mitt formål med denne oppgaven da det er å undersøke beboernes *opplevelse* av norsk boligpolitikk. Å undersøke menneskers *opplevelse* kan fordre at oppgaven har et kvalitativt design (jf. Thagaard, 2009).

I min skriftlige fremstilling av funnene i kapittel 4, 5 og 6 har jeg gjort et valg om at der hvor flere informanter har sagt det samme eller tilnærmet like beskrivelser har jeg skrevet at «flere forteller» eller «flere sier», selv om jeg har en kvalitativ inngang til materialet. Dette er ikke for at antall beboere som har sagt det samme er viktig i en kvalitativ tilnærming, men fordi det viser til det rike materialet vi hadde. Samtidig understreker dette at vi hadde mange informanter, og det er for meg viktig at alle sin stemme kommer frem i oppgaven på ulike måter. I presentasjonen av funnene vil jeg først presentere funn som kjennetegner informantene for å gi leseren et bilde på hva som kjennetegner utvalget og hvilke variasjoner vi fant i datamaterialet. Deretter vil jeg presentere funnene i min undersøkelse etter tema som kom frem i analysen og drøfte dette i tre ulike kapitler – jeg vil altså ikke presentere funn i et eget avsnitt.

3.8 Oppsummering av metode-kapittel

I dette kapittelet startet forklarer jeg hva boindeks-prosjektet er da min studie tar utgangspunkt i datamaterialet fra dette prosjektet. Jeg forklarer også hvordan boindeksprosjektet rekrutterte medforskere fra mennesker som selv har erfaring med å bo kommunale utleieboliger; dette ble primært gjort gjennom nettverk og informasjonsskriv. Prosjektgruppen gjennomførte undersøkelsen ved å bruke «dør til dør-metoden» og spørreskjema som verktøy. Spørreskjema hadde både kvantitative og kvalitative spørsmål.

Jeg har videre i dette kapittelet beskrevet hvordan partnerskap har hatt betydning for min forståelse rundt det å bo i kommunal utleiebolig, samt at det kan ha hatt betydning for

hvordan vi gjennomførte undersøkelsen og resultatene av den i boindeks-prosjektet. Deretter har jeg illustrert hvordan utviklingen og innholdet i boindeks-prosjektet påvirket mine interessefelt mot boligsosialt arbeid. Kapitlet beskriver hvordan mine politiske interesser og min bakgrunn som vernepleier påvirker mitt syn på norsk politikk og samfunnets normer og forventninger til vanskeligstilte. Boindeks-prosjektet hadde ett strategisk utvalg i undersøkelsen, der vi gikk fra dør- til dør. Jeg har også gått inn på min undersøkelses reliabilitet og validitet som kan ha blitt påvirket av spørsmålene i spørreskjema, bruk av «dør til dør-metoden» og ønske om å bruke partnerskap og medforskere i boindeks-prosjektet. Avslutningsvis i kapitlet går jeg inn på hvordan jeg brukte teoretisk temabasert-analyse i fire steg; (1) forberedelse, (2) koding, (3) kategorisering, og (4) rapportering. Jeg tok også noen klare valg i analyseprosessen som har påvirket undersøkelsen; blant annet har jeg behandlet dataene kvalitativt selv om skjemaet også hadde kvantitative spørsmål. Disse blir fremstilt i drøftingskapitlet med forskjellige formuleringer etter hvor mange som svarer på de ulike svaralternativene til hvert spørsmål.

4 Bostabilitet og trygghet

Hovedproblemstillingen i denne undersøkelsen er: *Hvordan opplever kommunale leietakere norsk boligpolitikk?* I temaet som følger er det flere hovedfunn som er med å belyse beboernes opplevelse av *bostabilitet* og *trygghet*: Flere av beboerne og barna deres opplever at vennene deres flytter fra området. Dette illustreres av beboere som sier «naboene flyttet, da ble jeg lei meg». Flere nevner at de ikke tør å oppholde seg i uteområder med barna sine og at politiet er hyppig på besøk ved adressene – noe som gjør barna utrygge. Undersøkelsens resultater tyder på at mange av beboerne har lav inntekt, noe som også påvirker deres mulighet for en stabil bosituasjon. Dette er faktorer som kan påvirke deres muligheter senere i livet og beboernes livssjanser generelt (jf. Brattbakk & Andersen, 2017). Flere nevner også at de savner tilbud til barna i form av lekeplass eller mer tilrettelegging av uteområder slik som å flytte parkeringsplassen.

4.1 Zenetas fortelling..

Zeneta er ei dame i 30-40-årene som kommer fra sydlige deler av Europa. Hun er alenemor til et lite barn og har en treårig høyskoleutdannelse fra hjemlandet. Zeneta har bodd i sin kommunale utleiebolig i rundt ett år. Hun synes leiligheten er lys og fin og er fornøyd med den da den er godt lydisolert og er passe stor. Hun er glad i å gå tur i skogen i nærområdet og synes området i og for seg er et fint sted å bo. Hun forteller at hun synes bomiljøet er problematisk og opplever ofte bråk og støy fra naboene. Spesielt er svalgangen kilde til støy og det er utfordrende da soveromsvinduet er ut mot svalgangen. Hun er ofte redd i oppgangen og i heisen. Hun føler seg utrygg selv om det ikke har skjedd henne noe spesielt – det er heller en følelse da hun vet at mange av naboene sliter med rus og beveger seg i belastede miljø og kan ha kriminelle venner. Flere naboer kan også ha en ubehagelig atferd. Dette fører til at hun opplever at politiet kommer ofte og dette forsterker utryggheten ytterligere. Det første hun tenker på når hun tenker på bomiljøet der hun bor er: KAOS! Hun forteller at barnet hennes trives godt foreløpig, men han er for ung til å skjønne alt enda. Hun tør ikke være i fellesområdene for hun er redd det skal kastes søppel fra etasjene over. Hun forteller at «jeg tenker at poser kan falle i hodet på oss og det er ikke greit». Det utrygge bomiljøet og alt

bråket gjør at hun ønsker å flytte fra leiligheten og området. Hun drømmer om å kjøpe egen bolig. Hun har ingen kontakt med ulike instanser i kommunen. Hun sier avslutningsvis at «jeg blir sint for at jeg føler meg utrygg, for det kunne vært et fint sted å bo».

4.2 Bostabilitet

Flere beboere forteller at det «*det var synd at nabobarna flyttet*» eller «*det var synd da naboene mine flyttet, da ble jeg lei meg*». Dette illustrerer godt hvordan beboerne opplever et bomiljø med høy gjennomstrømning av beboere. Dette kan tyde på at de politiske målsettingene om «kommunale utleieboliger som midlertidige i en sårbar overgangsfase» (Sørvoll & Aarset, 2015, p. 15) i stor grad vektlegges i Bærum kommune, men at det også kan ha uheldige konsekvenser for bomiljøet ved de aktuelle adressene. Det er en sårhet ved beboernes uttalelser; barna opplever at *vennene* deres flytter. Dette står i kontrast til en villet politikk om høy gjennomstrømning av beboere. Bostabilitet i et bomiljø kan også bidra til høyere grad av naboskap og fellesskapsfølelse; dette kan igjen øke nabolagets sosiale kapital og dermed også området renommé i det aktuelle området (Elvegård & Svendsen, 2017; Emmelin & Eriksson, 2012). Undersøkelser viser blant annet tendenser til at faktorer som bostabilitet i oppveksten og foreldres utdanningsnivå er viktigere for et barns utdanningsnivå senere i livet, enn faktoren om foreldrene eier eller leier boligen (Umblijs et al., 2019). Samt at barn i lavinntektsfamilier flytter oftere og dermed har lavere bestand av nettverk, noe som påvirker deres sjanser på arbeidsmarked og inntekt senere i livet (Seim & Larsen, 2011). Dette illustrerer hvordan politiske idealer og boligpolitikk på makronivå kan påvirke individer negativt, også barns valg senere i livet. Selv om politikken i utgangspunktet kan synes som nødvendig økonomisk, kan det i et langsiktig samfunnsøkonomisk perspektiv tenkes å være ulønnsomt.

På en annen side kan bostabilitet i en kommunal bolig gå på akkord med det politiske idealet om å eie egen bolig som jo er gunstig for å videreføre arv. Det å eie egen bolig gjør også til at mange opplever bostabilitet. Det er altså ikke bare i kommunale utleieboliger det er høy gjennomstrømning, men det finnes tendenser i hele leiemarkedet nettopp på grunn av de politiske incentivene som stimulerer flere til å kjøpe bolig (jf. Medby, 2015; Moe & Wig,

2019; Sørvoll & Sandlie, 2014). Funn i denne undersøkelsen viser blant annet også at beboerne preges av at enkelte naboer beveger seg i sosialt belastede miljø og har en negativ atferd. Det er muligens slik at bostabilitet i kommunale utleieboliger ikke nødvendigvis er ønskelig sett i lys av at bondingmekanismene i nabolag muligens kan forårsake en sårbarhet for at barna som bor i kommunale utleieboliger skal bli negativt påvirket av naboer. Negative rollemodeller kan påvirke barnas valg senere i livet (Brattbakk & Andersen, 2017).

Funn i denne undersøkelsen tyder på at utvalget her har lavere inntekt enn befolkningen generelt (se kap 3.4.1) noe som samsvarer med andre undersøkelser (Andersen et al., 2013; Brattbakk & Andersen, 2017). Blant annet er mange i utvalget arbeidsledige eller trygdede. Undersøkelser viser at mennesker som lever i fattigdom har høyere sjanse for psykisk sykdom, dør tidligere, bor dårligere og har generelt dårligere livsvilkår enn andre – samtidig så flytter de oftere (Backe-Hansen, 2006; Brattbakk & Andersen, 2017). Alle disse eventuelle belastningene er faktorer som kan føre til kategorisering og stigma. Fattigdom kan imidlertid virke stigmatiserende i seg selv, da fattige ofte opplever at de ikke har mulighet til å delta på det samme eller oppfylle samme forventninger som andre kan (Backe-Hansen, 2006). Undersøkelser viser at mennesker med lav inntekt også oftere har lav sosial kapital og bor trangere, samt betaler en høyere andel av inntekten sin for å bo (Andersen et al., 2013; Umblijs et al., 2019). Dette betyr per definisjon at mange av beboerne i denne undersøkelsen lever i fattigdom. Med dette som bakgrunnsteppe undrer jeg meg over hvordan kommunen kan argumentere for høye husleier som vi finner i denne undersøkelsen. Husleien ved disse adressene er fra omtrentlig 8500 – 13000 kr avhengig av størrelse på leiligheten. En beboer sier blant annet *«mesteparten av trygden min går med til å betale husleie»*. Det kan også synes som at beboerne ikke får igjen nok boligkvalitet for pengene – og samtidig; om de hadde hatt mulighet til å kjøpe egen bolig hadde beboerne sannsynligvis betalt like mye i lånekostnader. Samtidig viser undersøkelser at det ofte kan være utfordrende for lavinntektsfamilier å eie egen bolig da det ofte påløper høyere kostnader enn bare lånekostnader (Umblijs et al., 2019). En beboer sier blant annet *«jeg får ikke bostøtte fordi jeg tjener for mye, men jeg får heller ikke spart så jeg får ikke lån»*. Høyt innslagspunkt for bostøtte er noe riksrevisjonen satte søkelys på i sin rapport fra 2008 (Riksrevisjonen, 2008). Altså er det verdt å merke seg at bostøtten fortsatt kan synes å ikke treffe målgruppen nøyaktig, selv etter riksrevisjonens rapport, som etter min mening, var sterkt kritisk til boligpolitikken rettet mot vanskeligstilte på både makro- og mesonivå. En annen beboer i

denne undersøkelsen belyser «*jeg vil bo et sted som er billigere*». Funnene i denne undersøkelsen indikerer at de politiske idealene om høy gjennomstrømning av beboere i den kommunale boligmassen ikke nødvendigvis blir oppnådd, da mange beboere har så lav inntekt og så høye bokostnader at de nærmest ikke kan flytte. Dette samsvarer med andre undersøkelser (Sørvoll & Sandlie, 2014). Boindeksen i Skottland har blant annet som formål å måle om kvaliteten på de kommunale utleieboligene står i forhold til leiekostnadene for beboerne (jf. Brattbakk et al., 2019). Funn i denne undersøkelsen kan tyde på at dette ikke nødvendigvis er tilfelle i de kommunale utleieboligene vi undersøkte.

Imidlertid viser funnene i denne undersøkelsen at de fleste beboerne ønsker å fornye sin leiekontrakt, på tross av store problemer med bomiljøet, og på tross av at mange nevner at de ønsker å flytte fra leiligheten sin og området. Det kan muligens forklares ved at beboerne ikke ser noen annen mulighet enn å bli boende. Ettersom eierlinjen står så sterkt i norsk boligpolitikk (Umblijs et al., 2019), er det etter min mening et paradoks at kommunens husleier bidrar til å holde mennesker i leiemarkedet, fremfor å stimulere til å kjøpe egen bolig. Det kan tenkes at om kommunen hadde senket sine leiepriser kunne det medført at flere kunne spart til å kjøpe egen bolig. Samtidig har vi en del boligøkonomiske virkemidler som kan hjelpe vanskeligstilte å komme inn på boligmarkedet, utfordringen er at det er store lokale forskjeller i hvordan disse brukes og at disse ikke sees i sammenheng (Barlindhaug, 2015; Riksrevisjonen, 2008).

4.3 Trygghet

Mange beboere i undersøkelsen oppgir blant annet at de mener bomiljøet ikke er egnet for barn. Flere oppgir historier om barn som har opplevd ting ingen barn bør oppleve i eget nabolaget – opplevelser som ikke er normal kost for gjennomsnittet av barn i Norge tør jeg påstå. *Muhammad* sin fortelling (se kapittel 6) om jenta med kniv i heisen som – for meg – er en hjerteskjærende illustrasjon på hvordan barn ved noen av de adressene undersøkte kan føle seg utrygge i sitt eget hjem. Mange informanter nevner berusede naboer og generelt personer som er del av belastede miljø, og personer som muligens også livnærer seg av kriminalitet

(med tanke på funn som indikerer hyppige besøk av politiet) – dette er funn som indikerer at barn vokser opp med negative rollemodeller i disse nabolagene. Barna kan oppleve en sosialisering mot samme type grupper som de ser i eget nabolag, eller utvikle identiteter som samsvarer med de identitetene de ser rundt seg (jf. Carnegie et al., 2018; Goffman, 1986)

Da beboerne ble bedt om å vurdere utsagnet «jeg føler meg mer utrygg i nabolaget mitt nå enn før» svarer mange beboere at de er uenig i dette. Dette kan tyde på at bomiljøet slet med enda mer belastninger før enn de gjør nå. Dette støttes opp av en informant som nevner at «*det har blitt bedre her*». Flere beboere er også enig i påstanden om at «bomiljøet er blitt mer tilrettelagt for barn». En informant sier «*flere av de som har laget problemer er blitt kasta ut*». Det kan for kommunen være vanskelig å bosette mennesker fra belastede miljø – de bør også ha et botilbud, men det er bred enighet om at mennesker med ruslidelser ikke bør bo i bomiljø med barnefamilier (Riksrevisjonen, 2008; Vassenden, Lie, et al., 2012). De aller fleste beboerne med i undersøkelsen sier imidlertid at de er helt *uenig* i påstanden om at nabolaget er egnet for barn. Som en beboer sier «*ikke egnet for barn å bo her. Mangler lekeplasser. Mange beboere er beruset og det er dårlig for barna. Det er ikke trygt for barn å bo her*». Samme beboer foreslår videre at «*det må komme lekeplasser, og barna bør kunne leke fritt uten å bli forstyrret av voksne som ikke er stabile*». En annen sier at «*naboen har hund som bjeffer mye. Barnet mitt er redd for hund og har blitt angrepet av naboens hund. Ulike mennesker banker på vinduet og skriver på vinduet til barnet mitt. Naboene drikker alkohol*». Utryggheten barna ved disse adressene føler på kan også hindre dem i å leke fritt med andre barn. Slik som en beboer sier «*barna leker aldri alene. Alltid en av foreldrene er med*». Slik *Zeneta*, alenemoren jeg nevnte innledningsvis, som forteller at hun ikke er ute med barnet sitt i fellesområdene da hun er redd for å få søppel i hodet fra balkongene ovenfor. Hun har heller ingen familie eller venner i området hun er med. Jeg undres over hvor hun eventuelt har mulighet til å knytte nettverk og bekjentskaper for seg og barnet sitt. Dette samsvarer imidlertid med riksrevisjonens rapport (2008), som beskrev at kommunale leietakere ikke brukte friareal i sitt bomiljø, spesielt på grunn av kriminaliteten bomiljøene var preget av. Veldig mange beboere nevner at uteområdene ikke er tilrettelagt for barn og at nabolaget generelt ikke har fått flere møteplasser der de kan treffe andre beboere. Dette kan muligens forklare hvorfor mange av informantene oppgir at de ikke kjenner naboene sine (se kapittel 6.3).

Mange beboere i undersøkelsen nevner at «*bråk fra naboer*» er problematisk og en utfordring for bomiljøet og deres egen bosituasjon da det gjør dem utrygge. Flere svarer også i varierende grad at de føler seg utrygge i bomiljøet. Her er det spesielt to av adressene som skiller seg ut der over halvparten av informantene på hver adresse føler seg utrygge i varierende grad. Det er spesielt i «heisen» og «i oppgangen» beboerne føler på utrygghet. Flesteparten av dem som oppgir en følelse av utrygghet mener de det skyldes «ubehagelig atferd fra andre beboere» og «sosialt belastet miljø blant andre beboere». «Mobbing» og «vold» er også nevnt som årsak av flere informanter, der en informant forteller at han «*har blitt angrepet av en rusa og paranoid nabo*». Disse funnene er ikke unike i forskningssammenheng da flere undersøkelser viser at kommunale utleieboliger preges av sosialt belastede miljø og personer som har en ubehagelig atferd (Brattbakk & Andersen, 2017; Vassenden, Lie, et al., 2012). Sett i lys av boligpolitiske idealer slik som at «alle skal bo trygt og godt» eller «*Utleieboliger for barnefamilier skal være av god kvalitet og i et trygt bomiljø*» (jf. Departementene, 2014) kan en stille spørsmålstegn ved om de politiske virkemidlene fungerer etter hensikten. Eventuelt hva stopper på veien fra politikk på makronivå og til beboernes opplevelser på mikronivå? Det kan blant annet skyldes faktorer som kategorisering og stigmatisering, politiske mål om kommunale utleieboliger som midlertidige og beboernes behov for trygghet – en plass som kan kalles et hjem (Astrup, 2015; Bjørsvik, 2012; Elvegård & Svendsen, 2017).

4.4 Oppsummering

Det er vanlig at kommuner i Norge har en boligpolitikk som ønsker høy gjennomstrømning av beboere i den kommunale boligmassen (Elvegård & Svendsen, 2017), dette gjør at barna opplever at *vennene* deres flytter. Boligpolitikken ideal om økt gjennomstrømning kan bidra til at barn ikke får utviklet sine nettverk. Det er imidlertid slik at nettverkene de kan utvikle i sine nabolag ikke nødvendigvis er hensiktsmessige for positiv utvikling ettersom beboerne oppgir at flere personer er en del av rus- eller kriminelle miljøer. Funnene tyder også på at kommunens høye husleier kan føre til at beboernes boutgifter blir svært høye i forhold til inntekt. Dette kan, sett i sammenheng med beboernes sosiale kapital, være utslagsgivende for at beboerne lever i relativ fattigdom. Samtidig som jeg undrer på om beboerne får nok igjen for pengene når denne undersøkelsen viser at det kan være relativt omfattende utfordringer i

bomiljøet. Det kan også hende kommunen med sine høye husleier bidrar til at beboere ikke kan flytte – dette kan gå på akkord med deres ønske om høy gjennomstrømning. Beboerne oppgir også at bomiljøet er preget av kriminalitet, politibesøk, bråk og forsøpling. Dette oppgir flere av dem at kan gjøre dem utrygge. De oppgir at grunnen til utrygghet kan være sosialt belastet miljø hos andre beboere og ubehagelig atferd fra andre beboere. Disse faktorene kan også gi noen konsekvenser for barns oppvekstvilkår da undersøkelser tyder på at barn og unge blir påvirket av nabolaget de bor i, samt omdømme og statusen til området de kommer fra (Brattbakk & Andersen, 2017; Rosten, 2017). Status og omdømme til adressene i denne undersøkelsen skal jeg belyse i neste kapittel.

5 Nabolagets omdømme og status

For å kunne utforske hvordan kommunale leietakere opplever norsk boligpolitikk har nabolagets omdømme og status stor betydning: Hovedfunnene som jeg fokuserer på i dette kapitlet tilsier at flere informanter synes det er *flaut* å si at man bor i området eller nabolaget. De kan oppleve at sitt nabolags omdømme og status er forringet; Dette illustreres blant annet ved at en beboer forteller at «*ingen tenker noe positivt når de hører om dette området*» eller «*det er flaut å ta med venner hjem*». Et annet funn er at mange beboere nevner at hyppige besøk fra politiet preger bomiljøet. Det gjør dem utrygge og flere nevner at dette påvirker barna negativt. Blant annet sier en beboer at «*barna blir redde når politiet er her så ofte – de forstår hva det betyr*». Det er flere informanter som sier at «*naboer kaster og legger igjen søppel*». En informant nevner også at det kommer mennesker fra andre nabolag og legger igjen søppel og ting de vil bli kvitt utenfor deres bosted. Jeg undres over om det er enklere for personer utenfor nabolaget å gjøre det i dette nabolaget grunnet en generell opplevelse om at området er av en lavere status. Sett i lys av stigma-teori og teori om territoriell stigmatisering kan slike hendelser ha negative konsekvenser på mange samfunnsnivå og kan påvirke beboernes livskvalitet negativt (Goffman, 1986; Wacquant et al., 2014).

5.1 Ola og Marofs fortelling..

Ola er en mann fra Norge. Han bor alene og han har bodd i sin kommunale utleiebolig i 7 år. Ola har fullført videregående skole og er i dag uføretrygdet. Ola forteller at han liker leiligheten sin, men at den er litt nedslitt. Han liker godt skogen og at leiligheten ligger sentralt til. Han forteller at han ønsker å bli boende i leiligheten på tross av at han mener bomiljøet kunne vært bedre. Han forteller at rengjøringen kunne vært bedre og at det kan virke nedslitt. Videre sier han at «ting er slitt og jeg kunne godt gjøre det selv, jeg ønsker at det var en vaktmester som var litt mer tilgjengelig og kunne lånt meg en malerkost eller skrutrekker». Ola opplever at det er en positiv trend i bomiljøet og at «det har blitt bedre, liker at det skjer litt ting. Huseier har tatt tak i ting. Innstilling, væremåte og holdninger til

naboene har blitt bedre og det er en mildere tone. Det er ikke så tøft her som det var». Han forteller at det første han tenker på når han tenker på eget nabolag er «rusmisbrukere, dessverre» og at han en sjelden gang føler seg utrygg. Dette er fordi flere av naboene hans tilhører sosialt belastede miljø eller har en ubehagelig atferd. Ola forteller videre at «det er mye jeg ikke liker, men det er en positiv trend. Men husleia er høy». Ola mener at ryktet til nabolaget ikke har blitt verre, men han er ikke stolt av å bo der han bor. Han føler seg heller ikke mer utrygg enn før. Ola mener likevel at det ikke er blitt tryggere for barn å vokse opp i nabolaget, han forteller at «er ikke egnet for barn i det hele tatt. Hvis jeg hadde hatt barn ville jeg ikke flyttet hit. Det bør komme en ordentlig lekeplass her. Noen innvandrere kaller det for et skittent sted ...».

Marof er i 30-40-årene og kommer fra et land i Midtøsten. Han er gift og har to barn. Han har fullført grunnskolen og har bodd i sin kommunale leilighet i 6 år. Marof er uføretrygdet. Marof er passe fornøyd med leiligheten sin. Han synes det er litt liten plass da han har barn og barna må dele soverom. Marof forteller at bomiljøet bærer preg av mye bråk fra naboer og kriminalitet i området. Han sier at «i perioder var politiet her 1-2 ganger hver natt». Marof sier videre at de hyppige politibesøkene påvirker barna hans; «barna blir redde når politiet er her så ofte – de forstår hva det betyr. Barna legger merke til det». På grunn av det utfordrende bomiljøet og liten leiligheten ønsker Marof å flytte med familien sin til et annet område i Bærum. Han sier han føler seg utrygg der han bor på grunn av sosialt belastet miljø blant andre som bor der og på grunn av ubehagelig atferd fra naboene. Han sier også at «barna blir mobbet» uten å forklare dette ytterligere. Han mener leiligheten og fellesområdene ikke er tilrettelagt for barna som bor her og at bomiljøet er utrygt for barn. Marof forteller at: «barna trives ikke. De er redd for å komme hjem alene. Det er også skummelt å gå gjennom parkeringen og heisen. Barna kan ikke leke alene her og en av dem ble nesten påkjørt.» Han mener mye kunne blitt bedre om det hadde blitt en annen løsningen på parkeringsplassen. Marof opplever ikke at ryktet til hans nabolag har blitt bedre og han føler ikke en stolthet av å bo der han bor. Han er også usikker på om han ønsker å fornye leiekontrakten sin med kommunen.

5.2 Nabolagets omdømme

Funnene i undersøkelsen viser at de fleste informantene i varierende grad er uenig i påstanden «jeg har blitt stoltere av å bo i nabolaget mitt nå enn før». Det er også flere som sier seg enig i påstanden «ryktet til nabolaget mitt har blitt dårligere blant dem som ikke bor her». Den direkte årsaken til dette nevnes ikke, men videre funn tyder på at det er knyttet stigma til det å bo i nabolaget. En nevner blant annet at «*innvandrere kaller det et skittent sted*» en annen forteller at «*det er flaut å si at man kommer herfra*». En beboer nevner at «*ingen tenker noe positivt når de hører om dette området*», en annen sier «*det er en del som sliter her og det synes ...*». Et annet negativt karakteristika på området er når en forteller; «*det er ghetto her*». Det kan virke som at mange beboere i denne undersøkelsen opplever en skam knyttet til hvor de bor. Alle utsagnene kan tyde på at stedets omdømme ikke er spesielt bra og at området kan oppleves som «diskreditert» av beboerne. Dette kan være faktorer som på lang sikt kan utvikle seg til å bli alvorlig for nabolaget og dermed hele området. Om vi ser tilbake på de seks faktorene for hvordan territoriell stigma innvirker både på individene som bor der, ulike strukturer og systemer utenfor og inne i nabolaget samt på politikere (nevnt i punkt 2.3.2), kan det tenkes at slike mekanismer kan utvikle seg til å få alvorlige konsekvenser for hele områder og svært mange individ. Slike negative trender og spiraler er også vanskelige å snu når de først har fått rotfeste (Wacquant et al., 2014). Utsagnene til beboerne kan også indikere at nabolaget allerede står i mekanismer der de sprer stigmaet rundt seg ved å bruke negative karakteristika på naboer og området generelt. Dette ser vi blant annet i funnene da flere beboere snakker om «de andre» eller «naboene» som bråker og er kilde til uro i bomiljøet. Samtidig indikerer flere funn at beboerne føler en håpløshet rundt egen bosituasjon og bomiljøet. Sett i lys av mekanismene i territoriell stigmatisering og territoriell stigmatisering sin virkning, kan funnene tyde på at territoriell stigmatisering forekommer i nabolaget. Om vi også knytter sammen funn som tyder på hyppige politi-besøk og at området preges av søppel og dårlig fysisk forfatning kan det indikere at prosessene har startet og kan ha kommet lenger enn ønskelig. Det kan tyde på at hele nabolaget er diskreditert og at beboerne har begynt å benytte strategier for mestring som validerer og forsterker problemene i nabolaget. Eksempelvis belyses dette av en beboer som sier «*folk kommer rusa her*» i samme fortelling karakteriserer beboeren området som «*en ghetto*». En annen beboer sier «*... Her er det slitne folk som skriker og rare folk som ingen tenker noe positivt om*». Det kan med bakgrunn i dette synes som at stigma kan spres både nedenfra- og opp, og ovenfra- og ned i områdene som

deltok i denne undersøkelsen; da det samtidig med funnene som er nevnt her, også har blitt en mer offentlig negativ karakteristikk på vanskeligstilte områder her i Norge (jf. Eriksen, 2019; Gilbrant, 2019).

På en annen side forekommer det ikke funn som tilsier at territoriell stigmatisering knyttet til adressene i undersøkelsen har ført til tap av arbeidsplasser eller at offentlig tilstedeværelse har gått ned. Heller tvert imot; Bærum kommune har i ettertid av undersøkelsen fortalt at de har gjort en rekke tiltak for å bedre beboernes bosituasjon og nabolaget som helhet. Det er i ettertid blitt oppgitt at det har blitt opprettet egne beboerstyrer ved adressene (jf. Brattbakk et al., 2019). Disse faktorene kan indikere at den territorielle stigmatiseringen kan bli demmet opp av offentlige velferdstjenester og offentlig hjelp (om tiltakene fungerer etter hensikten vel å merke). Andre undersøkelser tyder også på det samme (Rosten, 2017). Det er også viktig å nevne at flere beboere forteller at de er glade i nabolaget sitt og trives godt. Datamaterialet beveger seg altså fra den ene ytterkanten til den andre.

5.3 Nabolagets status

Undersøkelser viser blant annet at det er knyttet store helse- og sosiale utfordringer knyttet til det å være fattig i Norge og det å vokse opp i nabolag med lav sosioøkonomisk status og nabolag som har rykte på seg for å være «dårlige områder». Dette gjelder altså især områder med stor masse av kommunale utleieboliger (Brattbakk & Andersen, 2017; Rosten, 2017). Dette er ikke unikt for landet Norge i et internasjonalt perspektiv (Wacquant, 2014), det er undersøkelser som tyder på at marginaliseringsutfordringer i Skandinavia generelt ikke er av samme størrelsesorden eller karakter som i andre land (Rosten, 2017; Scott & Benali, 2013). Denne undersøkelsen går ikke inn på spørsmål som belyser beboernes helse- og/eller sosiale utfordringer eller årsaken til at de bor i kommunal bolig. Ser vi eksempelvis på beboernes botid i den kommunale utleieboligen og språklige utfordringer kan det tyde på at beboerne i denne undersøkelsen er rimelig nyankomne innvandrere eller aleneforsørgere med noe lengre botid i Norge. Det kan altså være grunnen til at flere ikke har høyere sosioøkonomisk status.

Å ha en opphopning av personer med lav sosioøkonomisk status kan gjøre noe med hele det geografiske område sin status (Scott & Benali, 2013; Wacquant, 2014). En beboer i denne undersøkelsen sa blant annet «*Naboer kaster og legger igjen søppel i oppgangen. Dette er noe som har blitt kommentert av venner som har kommet på besøk. Det stinker..*». Dette utsagnet illustrerer både hvordan beboere er flau over eget bomiljø, men også at det kan påvirke deres nettverk. Vi kan undres om flere beboere velger å ikke få besøk når de har mulighet til det, nettopp på grunn følelse av skam knyttet til hvor de bor og de fysiske og sosiale forholdene. Dette belyser Wacquant m.fl. (2014) i sin teori når han forklarer hvordan territoriell stigmatisering virker på nabolag og hvordan det får innbyggerne i nabolag til å trekke inn i den private sfæren (Wacquant et al., 2014). *Randi* som jeg forteller om i kapittel 6 sier: «*det dumpes søppel av folk som ikke bor her – det rengjøres regelmessig, men det blir veldig fort grisete igjen. Folk som har hunder lar skitten bare ligge*». Dette kan indikere at områdets status er lav da andre mennesker faktisk bruker deres uteområde som en søppelplass. Det kan tilføre beboerne der ytterligere skam, flauhet og det kan ha konsekvens for beboernes muligheter til å skape et fellesskap eller gjennomføre endringer på nabolaget da det er grunn til å tro at slike følelser også påvirker deres følelse av empowerment (eller påvirkningskraft) (jf. Adams, 2008; Ledwith, 2011). Dette er et funn vi kan direkte knytte til territoriell stigmatisering og konsekvensene av dette.

Det er i flere undersøkelser blitt konkludert med at det finnes territoriell stigmatisering knyttet til bo-områder med høy andel kommunale leietakere. Kommunale leietakere kan også ofte være kategorisert lenge før de får tildelt en kommunal bolig – da dette som regel er en strengt regulert velferdsgode. Hvor de bor er altså et sekundært type stigma, og ikke nødvendigvis så betydningsfullt for beboernes dagligliv (jf. Goffman, 1986). Stigma kan knyttes til hvilket område leietakere bor i, etnisitet, språk, sosioøkonomisk status og sosial kapital. Internasjonal forskning viser også til dette, men kanskje med større virkning i andre land og med noen flere negative konsekvenser (Emmelin & Eriksson, 2012; Rosten, 2017; Saltkjel & Malmberg-Heimonen, 2014; Scott & Benali, 2013). Dette kan medføre store utfordringer med segregering og opphopning av mennesker med lavere sosial kapital i noen få avgrensede områder, noe som igjen fører til at de av høyere sosioøkonomisk status og som har mer ressurser i nabolaget flytter ut. Opphopning av kommunale leietakere kan gjøre noe med et område sin status. I verste fall kan et område sin status fører til at områdene mister investeringer i arbeidsplasser og vedlikehold. Dette kan medføre ytterligere problemer og en

mer avansert form for marginalisering av menneskene som bor der (Scott & Benali, 2013; Wacquant, 2014). På en annen side kan det for beboernes side føles bedre å bo i nabolag med mennesker av samme sosioøkonomiske status som en selv; det kan føles ensomt å være en av få har utfordringer med økonomi, i områder som ellers har innbyggere av høy sosioøkonomisk status. Det kan føles stigmatiserende å ikke klare å identifisere seg med de menneskene som er *naboene* i et nabolag. Det kan samtidig føre til diskriminering fra naboene som igjen kan føre til en informasjonskontroll der beboer som opplever stigmatisering forsøker å skjule faktorene som medbringer stigma. Ofte er dette knyttet spesielt til usynlige stigma. Dette kan altså medføre at kommunale leietakere får en påtvungen rolle eller en påtatt rolle og identitet som ikke samsvarer med sin tidligere utviklede identitet (Goffman, 1986, 1992; Vassenden, Lie, et al., 2012). Det er med bakgrunn i dette grunn til å tro at kommunale leietakere i denne undersøkelsen muligens opplever en ambivalens rundt egen identitet.

Det er grunn til å tro at fenomenet omkring kategorisering og stigmatisering av kommunale leietakere startet allerede i norsk boligpolitikk på 80-tallet der fokus skiftet fra universelle subsidiering av husleie rettet mot alle leietakere, til individuelle støtteordninger med spesielt fokus mot de med lavest inntekt og betjeningsevne (Annaniassen, 2006; Medby & Langsether, 2007). Dette kan ha bidratt til at mennesker med lav inntekt og lav betjeningsevne i dag blir regnet som vanskeligstilte på boligmarkedet (jf. Thorsen, 2017). De faller utenfor den norske boligmodellen der alle skal eie sin bolig for å videreføre arv til neste generasjon, der en har muligheten til å bestemme over egen bosituasjon og ikke minst der det de siste årene er blitt særs gunstige skatteordninger for låntagere (Annaniassen, 2006; Stamsø, 2012; Sørvoll & Aarset, 2015). Stigmatisering og kategorisering kan i lys av denne diskusjonen muligens være medførende faktor til at minoritetsbefolkningen blir marginalisert i boligmarkedet.

5.4 Oppsummering

Funn i denne undersøkelsen kan tyde på at det forekommer territoriell stigmatisering av nabolaget der de kommunale leietakerne bor. Flere funn tyder også på at området er

diskreditert og at beboerne kan spre stigmaets effekter rundt seg. Dette vises blant annet ved at beboerne snakker om «de andre» som bråker og lager uro. Samtidig viser få beboere en stolthet over eget hjemsted eller eget nabolag. Slike faktorer som tyder på territoriell stigmatisering og generelt stigma knyttet til beboerne, kan i ytterste konsekvens medføre omfattende negative konsekvenser på individ-, meso-, og makronivå, slik det kan være eksempler på i andre land (Scott & Benali, 2013; Wacquant, 2014; Wacquant et al., 2014). Det er også funn som indikerer at området ikke har høy status hos den resterende befolkningen i kommunen. Blant annet sier en beboer at det kommer folk fra andre steder og legger igjen søppel. Dette er funn som kan tyde på at områdets status og omdømme er lav ettersom andre synes det er greit å kaste søppel der. Det kan igjen henge sammen med beboernes sosioøkonomiske status, men også med beboersammensetning og den generelle statusen til mange av beboerne ettersom funn tyder på at flere sliter med rusproblematikk eller har ulike sosiale- eller psykiske utfordringer. Jeg kommer videre inn på beboersammensetningen, nettverk og relasjoner og hvordan dette oppleves for beboerne i neste kapittel.

6 Beboersammensetning, nettverk og relasjoner

I dette kapittelet skal jeg se nærmere på beboersammensetning, nettverk og relasjoner og hvordan dette får betydning for hvordan kommunale leietakere opplever norsk boligpolitikk: Et hovedfunn er blant annet at beboere belyser at de synes beboersammensetningen er utfordrende for bomiljøet ved at de sier «*mange forskjellige mennesker her*», eller; «*folk er for forskjellige til å fungere bra sammen*». Flere nevner også at det er viktig for dem å bli kjent med naboene, men de opplever at «*det er vanskelig å bli kjent*» eller at «*naboene hilser ikke*». De fleste har ikke venner eller familie i området og flere av informantene opplever at de ikke har kontakt med noen i området i det hele tatt. Flere funn tyder også på at beboerne opplever å leve med lav inntekt. Dette kan ha negative konsekvenser knyttet til det å skape nettverk, som kan påvirke barns utdanningsvalg senere i livet. Samtidig som de med lav inntekt flytter oftere, noe som kan påvirke barnas muligheter til nettopp det å skape nettverk. Et annet hovedfunn er at ingen i utvalget er medlem av foreninger og lag. Mange oppgir også at de ikke deltar på fellesaktiviteter som arrangeres i nabolaget. Flere ønsker mer fellesaktiviteter og noen sier at «*vi trenger mer felles ting*». Undersøkelsen viser også at en overvekt av informantene er positive til å være med å arrangere felles arrangementer for nabolaget. Flere nevner også at de ønsker et felles forum eller møte der en kan ta opp utfordringer i bomiljøet og der de kan bli kjent med hverandre.

6.1 Muhammad og Randis fortelling..

Muhammad er oppe i årene. Han er arbeidsledig og har fullført grunnskolen. Muhammad har bodd i sin kommunale utleiebolig i tre år og han bor alene. Alt i alt er Muhammad fornøyd med leiligheten sin. Han er dog misfornøyd med naboene og understreker at «jeg har opplevd en del hendelser hvor naboer og andre personer i området bråker og forstyrrer. Jeg har blant annet opplevd at berusede personer banker på døren og setter tomflasker utenfor døren min». Muhammad er likevel relativt fornøyd med bomiljøet og han kunne tenkt seg å fornye kontrakten sin med kommunen. Han ønsker ikke å flytte fra området, men kunne tenkt seg en annen leilighet i kommunen. Muhammad liker å gå tur i skogen som omkranser nabolaget.

Han forteller at han ofte føler seg utrygg i bomiljøet sitt og også hjemme i leiligheten sin – forklaringen er at andre beboere i bomiljøet er en del av sosialt belastede miljø – og flere kan ha en ubehagelig atferd. Samtidig er han redd for vold fra andre beboere. Muhammad er ikke stolt av å bo der han bor – Muhammad spør seg «kanskje bør kommunen spre folk med rusproblemer bedre? Ikke ha alle på et sted? Det er bedre med flere barnefamilier». Videre sier han at «ikke trygt for barn å bo her. Møtte en jente i heisen en gang som var 10-11 år. Hun hadde en stor kniv hun holdt foran seg for hun var så redd for å ta heisen alene. Hun hadde kniven for å beskytte seg». Muhammad sier han ikke har kontakt med sine naboer eller noen i området, han har heller ingen familie i nærheten og er ikke medlem av noen foreninger eller lag. Han er i kontakt med instanser i kommunen som hjemmesykepleie, NAV, og legen. Han er fornøyd med kontakten han har hatt med kommunen.

Randi er i 20-30-årene og etnisk norsk. Hun bor alene og er for tiden arbeidsledig. Hun har fullført grunnskolen. Randi har bodd i kommunal utleiebolig i 4 år. Randi er irritert på naboene da hun opplever mye bråk og kasting av søppel. Hun er også svært misfornøyd med planløsningen da hun har soveromsvinduet mot svalgangen, noe som fører til mye bråk. Hun forteller at «det er mange som ringer på om natta. Det er mye ustabile folk, men det har blitt bedre. Flere av de som det har vært en del problemer med har blitt kasta ut. Men vi trenger felles ting, det er ghetto her». Randi føler seg ofte utrygg både hjemme og i fellesområder. Dette skyldes som regel at naboene er i sosialt belastede miljø og kan ha en ubehagelig atferd. Randi forteller blant annet at «jeg kjenner andre som har blitt utsatt for trusler». Randi forteller også at hun er redd for innbrudd. Randi forteller at «det dumpes søppel av folk som ikke bor her – det rengjøres regelmessig, men det blir veldig fort grisete igjen. Folk som har hunder lar skitten bare ligge». Randi mener at barn som bor her blir redde fordi «folk kommer rusa her». Randi er ikke medlem av foreninger eller lag og hun har lite kontakt med naboene sine. Hun har noen venner i området, men ingen familie som bor i nærheten. Randi avslutter med at «det skulle vært mer barnevennlig, noen av de verste naboene skulle vært kasta ut», samtidig sier Randi at hun ønsker å fornye kontrakten med kommunen. Hun oppgir også at hun er svært misfornøyd med kontakten hun har hatt med kommunen.

6.2 Beboersammensetning

Beboersammensetningen bærer preg av kulturelle- og sosiale forskjeller. Dette støttes opp av utsagnet «*Det er for mange forskjellige mennesker som bor her*» og «*folk er for forskjellige til å fungere godt sammen*». Dette kan medføre til at beboerne kan ha utfordringer med å finne den felles forståelse og de felles normene og verdiene og målene som kanskje skal til for å danne et sterkt fellesskap, som gjør at de kan dra nytte av hverandre og nettverket de tilsammen utgjør (jf. Goffman, 1992; Putnam, 2000). Mange beboere nevner imidlertid også at naboene er hyggelig og høflige, blant annet sier en «*naboene hilser alltid*». En annen sier «*jeg liker naboene*». Beboerne nevner at bomiljøet preges av mennesker med problematiske forhold til rus. En sier «*mange rusmisbrukere som ødelegger miljøet*». Et annet illustrerende eksempel er en som sier «*det er for mange her med rus og psykiske problemer*».

Å bosette rusavhengige har vist seg å være en svært stor utfordring for kommunene etter reformen om nedbygging av institusjoner ble vedtatt (NOU, 2011:15). Mange viser stor forståelse for at rusavhengige trenger et sted å bo, men de fleste ønsker dem ikke i eget nabolag, nettopp på grunn av den sosiale kapitalen de bærer med seg og den sosiale kapitalens mekanismer der *bonding*-mekanismene kan være fremtredende. Dette kan medføre en del utfordringer knyttet til beboeres behov for trygghet, harmoni og ro i hjemmet på en side og rusmiljøenes karakter og kriminelle aktiviteter på en annen side (jf. Brattbakk & Andersen, 2017; Vassenden, Lie, et al., 2012). Flere informanter nevner nettopp dette med at naboer har venner fra rusmiljøet med hjem som et problem, da det fører til utrygghet og uforutsigbarhet, samt mye festing, uro og bråk. Dette illustrerer også hvordan de sterke *bonding*-mekanismene i rusmiljøene også påvirker de som bor rundt dem som er en del av disse miljøene. En av beboerne i denne undersøkelsen sier: «*det er ikke et bra sted for barn å vokse opp. Det er mange folk med rusproblemer her, og de får ofte besøk av andre som er med å gjøre det utrygt for barn*». En annen beboer foreslår: «*mange her som sliter med rus. De burde kanskje spres mer?*» Samtidig viser flere undersøkelser at personer med ruslidelser selv ønsker større grad integrering i vanlige nabolag. Ønsket kommer spesielt fra dem som ønsker seg bort fra et liv i rusmiljøene da de opplever at *bonding*-mekanismene i rusmiljøene forhindrer dem i å klare et rusfritt liv (Vassenden, Bergsgård, et al., 2012; Vassenden, Lie, et al., 2012).

Imidlertid er de forskjellige mekanismene i sosial kapital, som kan synes belastende for mennesker i rusmiljøene, også mekanismer som kan bidra til å utvikle sosial kapital mange andre beboere.

Flere av Norges kommuner tilstreber en spredningspolitikk av kommunale utleieboliger. En av argumentene er bridging-mekanismer (selv om dette begrepet sjeldent brukes politisk) som kan hjelpe vanskeligstilte på boligmarkedet til å bygge nettverk på tvers av sosiale lag og skillelinjer og bidra til å utvikle deres sosiale kapital positivt (Ertshus, 2014). Det at vi i gjennomføringen av undersøkelsen banket på nærmere 200 dører på bare to små områder, kan indikere at opphopningen av kommunale leieboliger sannsynligvis forekommer i Bærum kommune. Denne opphopningen av vanskeligstilte på ett og samme sted kan muligens være en bidragsyter til at beboerne ikke klarer å bygge nettverk eller utvikle sin sosiale kapital – hverken gjennom bonding- eller bridging-mekanismer. Utvalgets kjennetegn slik som lav utdanning, språkproblemer, lav yrkesdeltakelse derav sannsynligvis lav inntekt, gjør at beboerne muligens trenger støtte og oppfølging i større grad. Flere av dem oppgir imidlertid at de er i kontakt med kommunens hjelpeinstanser slik som NAV, barnevern og flyktningsjeneste. Enkelte undersøkelser belyser at mange kommunale leieboere også foretrekker homogene nabolag der de møter andre i lik situasjon som seg selv da det oppleves mindre stigmatiserende. De møter da naboer de kan identifisere seg med og kjenne seg igjen i. Mange opplever det som ensomt å være den eneste som eksempelvis sliter med konsekvensene av fattigdom i et nabolag (Carnegie et al., 2018).

Utvalget vårt består av mennesker fra hele 26 ulike land noe som indikerer at det kan være vanskelig å finne felles kultur, normer og levesett innenfor nabolaget for å bygge nettverk. Det kan også tenkes at dette kunne demmes opp ved å utvikle opplæringstiltak for kollektiv utvikling av nabolaget og for derved gi nabolaget bedre betingelser for å påvirke og delta i demokratiske prosesser (jf. Ledwith, 2011). Som flere beboere svarer på spørsmål om å tenke seg å lage felles arrangement *«nei, kan ikke på grunn av språket»* og *«vi trenger støtte for å gjøre det»*. Investering i utvikling av sosial kapital hos mennesker med lav sosial kapital, kan også bidra til endringsvilje hos marginaliserte grupper samt tilgang til makt – som igjen kan gi følelse av empowerment og makt til å påvirke egen livssituasjon (Saltkjel & Malmberg-Heimonen, 2014). Om vi knytter disse resonnementene som nevnes her opp mot politiske

idealer om integrering (se kap 1.3.2), kan opphopning av kommunale leieboliger på bestemte områder være uheldig for beboernes muligheter på andre områder. Dette er områder som er viktige for integrering; slik som språk, opplæring i norsk kultur, mulighet for å bygge nettverk og generelt bedre sine egne og barnas livssjanser (jf. Brattbakk & Andersen, 2017). Norge har i stor grad bygget en politikk rundt idealer som solidaritet, rettferdighet og fellesskap – idealer som muligens ikke kommer til syne for beboerne ved adressene i denne undersøkelsen. Mener politikere at mennesker med innvandringsbakgrunn skal lære om hva som er viktige norske idealer om de blir puttet sammen i depriverte nabolag som gir dem få eller ingen muligheter til å delta i demokratiske prosesser? Undersøkelser viser nemlig at om du er kommunal leietaker påvirker det mulighetsrommet ditt i hverdagen. Det påvirker også faktorer viktige for integrasjon på andre områder i livet slik som i arbeidsmarkedet (Brattbakk & Andersen, 2017; Sørvoll & Aarset, 2015) Om vi tar utgangspunkt i Wacquant (2014) sin teori kan disse momentene gi store konsekvenser på sikt, om dette ikke demmes opp av Norges velferdsnivå. Det er allmenn kjent at mange mennesker med innvandringsbakgrunn har flyktet fra regimer eller land preget av diktatur eller lav tillit til myndigheter eller storsamfunnet generelt. Ifølge Putnam (2000) vil deres lave sosiale kapital også medføre lav tillit til myndigheter. Dette kan muligens også prege deres perspektiver når de avgjør om de skal delta i fellesskapet som omgir dem eller ikke. Som en beboer spør seg «*hvordan skal vi bli integrert når vi bare møter innvandrere her?*».

Funnene i denne undersøkelsen tyder på at flere beboere kan ha vanskeligheter på det ordinære arbeidsmarkedet ettersom 11 % av informantene oppgir at de er arbeidsledige og 20 % oppgir at de er uføretrygdet eller pensjonert (ettersom den eldste i utvalget kun er 68 år og en overvekt i utvalget er i 30- og 40-årene tolker jeg det som at en overvekt av disse informantene er uføretrygdet). Få av beboerne har høyere utdanning og det er grunn til å tenke at flere av de som har utdanning på høyere nivå tatt i utlandet ikke har en utdanning som består norske kvalifikasjonskrav (UNESCO, 2017). Tatt i betraktning at arbeid er sett på som en viktig faktor for integrering (Kunnskapsdepartementet, 2017), kan det synes merkelig at det er så høy arbeidsledighet i utvalget sett i lys av hvor utvalget kommer fra. Disse faktorene om utvalgets kjennetegn og derav lave sosiale kapital kan knyttes til empowerment da det er grunn til å tro at lav sosial kapital etter Putnams (1993) definisjon kan påvirke menneskers selvtillit, mestringstro og generell følelse av iverksettelse (Adams, 2008). Et tiltak kan muligens være å tilføre positive aktiviteter og tiltak som gjør at beboerne selv kan se egne

ressurser og egen mestring. Dette var i alle fall noe som medforskere ga tilbakemelding om at boindeks-prosjektet, som en positiv aktivitet, hadde tilført livet deres (jf. Brattbakk et al., 2019).

6.3 Nettverk og relasjoner

Funn tyder på at mange beboere legger vekt på høflighet og at naboer i hilser. Dette illustreres av en beboer som sier «*naboene hilser ikke*», eller en annen som sier «*savner at naboer hilser og at vi kan bli kjent*». Dette kan være en typisk bonding-mekanisme som er viktig for nabolag og for utviklingen av sosial kapital og fellesskapsfølelse innenfor nabolag. Sett i lys av Goffmans teori (1992) kan det i et strukturelt perspektiv se ut til at beboerne mangler samlede kulturelle normer. Sett i dramaturgisk perspektiv kan funnene tyde på at det også finnes en type informasjonskontroll ovenfor andre beboere i samme bomiljø. Funnene kan også belyses med Goffmanns stigma-teori (1986) der beboerne kanskje viser en slags avstand fra sine naboer ved å ikke hilse – muligens i frykt for å bli identifisert i samme kategori som dem eller få tilskrevet en identitet lik dem. Jeg vil samtidig nevne at noen beboere også mener at det positive med området er «*fellesskapet, og det sosiale*». Slike utsagn tyder på at det kan være store variasjoner i beboernes opplevelse av fellesskap. Flere funn tyder også på at beboerne har lav inntekt, dette kan ha negative konsekvenser knyttet til det å skape nettverk, som kan påvirke barns utdanningsvalg senere i livet. Samtidig som de med lav inntekt flytter oftere, noe som kan påvirke barnas muligheter til å skape nettverk. Det kan dermed også føre til opplevelse av stigma og lav sosial kapital (Goffman, 1986; Putnam, 2001).

Om vi ser på viktigheten av sosial kapital for deltakelse og påvirkningsmuligheter kan det stilles spørsmålstegn ved om beboerne egentlig opplever nytten av å være medborgere i samfunnet og om de opplever at de kan delta og påvirke i demokratiske prosesser samt være med å utvikle nabolaget til det bedre (Ledwith, 2011; Putnam, 1993). Undersøkelser nemlig at personer med lav sosial kapital har en lavere grad av tillit til myndigheter og samfunnet for øvrig. Dette kan også forekomme ved territoriell stigmatisering av et område som nevnt i kapittel 2.3.2 (Putnam, 2001; Wacquant et al., 2014). Denne undersøkelsen indikerer ikke

nødvendigvis lav tillit til myndighetene, da de aller fleste beboerne oppgir at de er fornøyd med sin kontakt med kommunen. Imidlertid etterlyser flere av beboerne flere tjenester fra kommunen, blant annet sier en beboer «*jeg trenger mer hjelp av kommunen*». En annen beboer spør intervjuerne om hvordan han kan kontakte kommunen for hjelp da beboeren sitter i rullestol og ikke kommer seg ut av leiligheten på grunn av for mye snø. Om kommunen eksempelvis ikke lytter til dette eller beboerne ikke føler seg hørt om de utfordringer de står i, kan dette svekke tilliten som igjen svekker grunnlaget for lysten til deltakelse og påvirkning i demokratiske prosesser (jf. Adams, 2008; Ledwith, 2011; Wacquant et al., 2014). Det er funn i undersøkelsen som kan tyde på at enkelte beboere ikke føler seg hørt av kommunen.

Som *Muhammad* sin historie indikerer bor det mange aleneboere i de kommunale boligene vi gjennomførte undersøkelsene i. Det kan være bekymringsfullt at mange av dem oppgir at de ikke har kontakt med naboene – eller har familie og venner i nærheten. Undersøkelser viser at nabolaget har høy effekt på individnivå – både positivt og negativt. Noe som indikerer at de menneskene som vi omgås og det vi ser daglig påvirker oss, enten vi vil det eller ikke (Brattbakk & Andersen, 2017). Om vi tar utgangspunkt i funn som kan forklares ved at nabolaget preges av lav sosial kapital kan det påvirke barna som bor der sine livssjanser senere i livet. Undersøkelser viser at barn som vokser opp i depriverte nabolag oftere har lavere utdanning, sliter oftere med psykisk helse og har generelt lavere livssjanser senere i livet (Brattbakk & Andersen, 2017). Samtidig viser undersøkelser at nivå av sosial kapital ofte er arvelig og at barn av foreldre med lav sosial kapital ofte får lav sosial kapital som voksne (Putnam, 2001). Imidlertid har ikke Norge like høyt nivå av negative generasjonsoverføringer som andre land, dette kan komme av det generelt høye velferdsnivået. Samt at offisiell sosial kapital slik som skole eller barnehage (ifølge Putnam, 2001) har et høyt faglig nivå uavhengig av hvor du bor. Den norske normen om offentlig nærskole kan også være en faktor fordi barna møter andre barn som muligens er fra andre samfunnslag enn en selv og dermed har de muligheten til å utvikle kontakter på tvers av nettverk og samfunnslag (jf. Brattbakk & Andersen, 2017).

Det kan oppstå konflikter innenfor nabolag; det kan være konflikter mellom ulike grupper eller ulike sosiale dynamikker som påvirker hvordan vi mennesker tolker og posisjonerer oss ovenfor hverandre (Goffman, 1992). I denne undersøkelsen uttrykker mange beboere

irritasjon og indignasjon over naboer som bråker, forsøpler og generelt medvirker til uro. Mange refererer til sine naboer som «de andre», noen det kan virke de ikke vedkjenner eller identifiserer seg med – noen som kommer fra noe annet enn dem selv. Dette illustreres ved at en overvekt av beboerne i denne undersøkelsen oppgir at de ikke har kontakt med naboene sine. En beboer sier at «*jeg bryr meg ikke med naboene*» noe som blant annet kan illustrere at det i et kulturelt perspektiv (jf. Goffman 1992) kan være vanskelig å finne en felles forståelse av felles normer, verdier og holdninger. Denne utfordringen kan forklare hvorfor beboerne ikke forholder seg til naboene sine, eller funnene som tyder på at det i et strukturelt perspektiv er utviklet ulike sosiale lag innenfor nabolaget. Det er her også viktig å nevne at vi sjelden oppnår god kontakt med mennesker fra andre sosiale lag enn en selv, det kan også være derfor mange nabolag er rimelig homogene. Nabolaget kan være en viktig sosial arena for følelser som trygghet, harmoni og ro for de som bor der (Brattbakk & Andersen, 2017), essensielle følelser som gir rom for utvikling av fellesskapsfølelse, solidaritet og dernest utvikling av en høyere sosial kapital (Putnam, 2000, 2001). Det kan være bekymringsverdig at mange av beboerne i denne undersøkelsen oppgir at de ikke har venner, familie eller kontakt med naboer – ei heller har noe medlemskap i foreninger eller lag – da dette er viktige faktorer for samarbeid og gir en forutsetning for kollektiv deltakelse. Sosial kapital kan også gjenspeile menneskers tillit, gjensidighet og normer innenfor nettverket (Putnam, 2001), med dette i bakhodet kan funnene i denne undersøkelsen muligens indikere at den sosiale kapitalen ved disse adressene er lavere enn i befolkningen for øvrig. Dette resonnementet kan også gi en av flere forklaringer på hvorfor mange av informantene sier at naboene ikke hilser – eller som funnene indikerer; ikke tar vare på hverandre. Det kan også med utgangspunkt i at utvalget er av utenlandsk opprinnelse fremstå naturlige forklaringer på at de har lite nettverk, det er grunn til å tro at mange av dem har familie i utlandet. Blant annet forteller en beboer at han venter på familiegjenforening med sine kjære.

Selv om veldig mange av informantene i denne undersøkelsen svarer at de kunne tenkt seg å være å arrangere ulike aktiviteter for hele nabolaget, svarer få av informantene at de mener flere beboere engasjerer seg og deltar på felles aktiviteter nå enn før. Om vi tenker oss at felles aktiviteter er miljøskapende og nettverksbyggende blant innbyggere av ulike nabolag, indikerer funnene i denne undersøkelsen at viljen blant beboerne kanskje er der til å arrangere denne typen aktiviteter, men at det finnes hindringer som vanskeliggjør det. Dette kan muligens være hindringer på individnivå – eksempelvis individuelle utfordringer (som

undersøkelsen viser at flere i utvalget har) eller eksempelvis ressurser til å få det til. Utvalget består også av et flertall mennesker med innvandringsbakgrunn noe som også kan forklare funn som indikerer lav sosial kapital ved adressene da beboerne kommer fra helt ulik kultur, har ulikt språk og er vant med andre normer (Andersen et al., 2013; Turner, 2012). Dette kan også påvirke deres mulighet til å bygge relasjoner på tvers av kulturer og språk. Jeg tenker at en naturlig plass å møte andre personer og foreldre i nabolaget er på lekeplassen eller på tilrettelagte uteområder. Det kan være naturlige treffpunkter der man omgås. Som en beboer nevner «*vi trenger mer felles ting*». Samtidig kan det være utfordrende å bygge et fellesskap om vi tar utgangspunkt i utvalgets kjennetegn (se punkt 3.4.1) der faktorer som lav inntekt, lavt språknivå, forskjellig bakgrunn, forskjellig utdanningsnivå, og ulike kulturer kan være med å vanskeliggjøre prosessen med å finne felles verdier, normer og moral. Samt finne en felles forståelse av utfordringer som er essensielt for å utvikle tiltak som virker og for å bygge demokratiske prosesser for nabolaget (jf. Emmelin & Eriksson, 2012; Ledwith, 2011; Saltkjel & Malmberg-Heimonen, 2014). En beboer illustrerer viktigheten av å finne felles forum det en kan diskutere ting i bomiljøet: «*Vi skulle hatt et felles forum der vi kunne ta opp ting, og der vi kunne bli bedre kjent*». Slik jeg oppfattet det ved datainnsamlingen følte mange beboere en håpløshet over situasjonen og flere nevner forskjellene mellom beboerne som for store. En beboer sa blant annet «*tror det er vanskelig å gjøre endringer her, også så lenge det er rus her*».

Det kan imidlertid være en god kilde til diskusjon om kommunen egentlig har hele ansvaret for bomiljøet og dens fungering med bakgrunn i at de er utleier. Det kan jo tenkes at det for enhver profesjonell utleier som driver utleie i stor skala opplever utfordringer med beboersammensetningen. Det er jo heller ikke alle som liker naboene sine, selv om man eier boligen sin eller leier privat. Med bakgrunn i beboernes mulige lave sosiale kapital, utvalgets kjennetegn samt deres integreringsbehov i norsk samfunn kan en i alle fall tenke seg at kommunene har et ekstra ansvar ovenfor beboerne og deres oppfølging. Muligheten for endring og deltakelse fra beboernes side kan også henge sammen med beboernes tilsynelatende lave utdanningsnivå og deres manglende opplevelse av empowerment (jf. Adams, 2008; Ledwith, 2011; Putnam, 2001).

6.4 Oppsummering

Med utgangspunkt i utvalgets kjennetegn som lavt utdanningsnivå, lav språkkompetanse, lav inntekt og kategorisert som vanskeligstilte på boligmarkedet er det grunn til å tro at beboerne kjenner på stigma og dens belastning – dette kan gå utover deres evne til bonding innad i nettverket eller innad i nabolaget. Det er også grunn til å stille spørsmålsteget ved den høye arbeidsledigheten i utvalget da politiske føringer setter søkelys på arbeid som en forutsetning og viktig faktor for integrering (Kunnskapsdepartementet, 2017). Det at få av beboerne er i ordinært arbeid sammen med funn som tyder på at mange har relativt begrensede nettverk i området kan også tyde på at beboerne ikke får utnyttet bridging-mekanismer som kan tilføre positive ressurser til deres sosiale kapital. Områdets sosiale kapital har betydning for beboernes nettverk og muligheter til å bruke nettverk til egen nytte og utvikling. Lav sosial kapital kan gjenkjennes med faktorer som lite nettverk, lav deltakelse og kan være knyttet til personens sosioøkonomiske status (Putnam, 2001). Opphopning av kommunale utleieboliger og beboermassen av vanskeligstilte som da kan samle i enkelte områder kan også bidra til at barn i disse områdene får negative rollemodeller. Samtidig som barna kan miste mulighet til å dra nytte av nettverk utenfor nabolaget. Det er dessuten større risiko for at barna har lite nettverk også som voksen (Brattbakk & Andersen, 2017; Putnam, 2001). På en side har kommunene et ansvar for å medvirke til å skaffe botilbud til alle vanskeligstilte, samtidig kan dette skape uro i bomiljøet da funn i undersøkelsen tyder på at det i bomiljøet finnes mennesker med rusutfordringer. Personer med rusutfordringer kan være en vanskelig gruppe å integrere i ordinære nabolag ettersom dette ofte kan vekke protester fra naboer (Raustøl & Gjedtjernet, 2017). Rusavhengiges tilhørighet til ulike kriminelle- og sosialt belastede miljøer kan bidra til at andre beboere føler seg utrygge da de ofte har sterkt integrerte bonding-mekanismer innad i miljøene (Vassenden, Lie, et al., 2012). Beboerne ved de aktuelle adressene savner samtidig bonding-mekanismene mellom seg og naboene. Dette illustreres ved at flere beboere sier at de savner at naboer hilser og flere etterlyser plasser og møtes for å bli kjent. Mennesker har ofte behov for å føle seg som en del av et fellesskap og dette er viktig for endringsvilje og evne til deltakelse (Putnam, 2000). Mangel på følelse av fellesskap kan ha negativ virkning for beboernes opplevelse av relasjon med hverandre (Goffman, 1992; Putnam, 2000). I neste kapittel skal jeg samlet oppsummere beboernes opplevelse av norsk boligpolitikk som er blitt beskrevet i de tre foregående kapitlene.

7 Oppsummering av studien og avslutning

Jeg skal i dette kapittelet søke å svare på hovedproblemstillingen; hvordan opplever kommunale leietakere norsk boligpolitikk? Hovedfunnene knyttet til dette presenteres først med beboernes egne ord og begreper. Formålet er at funnene fremstilles og oppsummeres slik at leseren av denne oppgaven kan forstå hvordan det samlet sett oppleves og føles av de kommunale beboerne. Deretter oppsummerer jeg drøftingskapitlene ved å fokusere på forskningsspørsmålene og svare på disse da dette kan gi forklaring på hvorfor beboerne opplever det de opplever. Forskningsspørsmålene er som følger: (1) Kan kommunal boligpolitikk bidra til stigmatisering av kommunale leietakere og hvordan oppleves dette i beboernes dagligliv? (2) Hvordan påvirker boligpolitikken beboernes sosiale kapital? (3) Hvordan bidrar norsk boligpolitikk til å hemme eller fremme barns oppvekstvilkår?

7.1 Beboerne opplever..

Beboerne opplever at deres venner flytter. Dette illustreres ved at flere beboere forteller «naboene mine flyttet, da ble jeg lei meg» eller «det var leit at nabobarna flyttet». Beboerne opplever også en utrygghet knyttet til andre beboere der bråk og naboer med rusproblematikk i stor grad blir oppgitt som grunnen til dette. Blant annet sier Marof «barna blir redde når politiet er her så ofte – de forstår hva det betyr. Barna legger merke til det». Beboerne opplever også det jeg tolker som en skam knyttet til hvor de bor. En beboer sier: «ingen tenker noe positivt når de hører om dette området». Det er også flere som opplever det som problematisk at det bor så mange forskjellige mennesker på samme adresse. En beboer opplever at «det er ikke et bra sted for barn å vokse opp. Det er mange folk med rusproblemer her, og de får ofte besøk av andre som er med å gjøre det utrygt for barn». En annen beboer forteller: «Her er det slitne folk som skriker og rare folk som ingen tenker noe positivt om». Denne undersøkelsen viser blant annet at 41 av informantene hadde utenlandsk bakgrunn og de var fra 23 ulike land. Blant annet sier en beboer at han opplever at det er «mange forskjellige mennesker her», og en annen sier; «folk er for forskjellige til å fungere bra sammen». Flere nevner også at det er viktig for dem å bli kjent med naboene, men de opplever

at «*det er vanskelig å bli kjent*» eller at «*naboene hilser ikke*». Ingen av beboerne oppgir at de er medlem av foreninger eller lag. Noen beboere nevner også i undersøkelsen at de har gitt beskjed til kommunen om forhold ved adressene, men de opplever at de ikke blir hørt av kommunen. Undersøkelsen viser imidlertid også at over halvparten av beboerne er fornøyde med kommunen som utleier. Flere beboere etterlyser imidlertid mer støtte og uttrykker et behov for hjelp til å bedre situasjonen i bomiljøet, og hjelp til å bli kjent med hverandre. En sier «*savner at naboene hilser og at vi kan bli kjent*», en annen beboer frembringer et ønske om: «*.. felles forum der vi kunne ta opp ting, og der vi kunne bli bedre kjent*».

Det fremstår for meg noen hovedmomenter i de opplevelsene beboerne forteller om; urolig bomiljø, forsøpling, at barna ikke har noe uteområde tilrettelagt for dem og at personer som ikke bor i området kan ha oppfattelser av områdets sosiale status. Jeg opplever likevel en ambivalens hos beboerne til eget hjemsted. De forteller at de er rimelig fornøyde med leiligheten, at de har fått et hjem og mange er glad i naboene sine. På en annen side opplever de at noen naboers sosiale utfordringer ødelegger i bomiljøet og det fører til en utrygghet. Som *Zeneta* sier: «*jeg blir sint for at jeg føler meg utrygg, for det kunne vært et fint sted å bo*» Årsaken eller forklaringene til de opplevelsene beboerne gjengir skal jeg forsøke å forklare i de tre neste delkapitlene.

7.2 Kan norsk boligpolitikk bidra til stigmatisering av kommunale leietakere og hvordan oppleves dette i beboernes dagligliv?

Flere undersøkelser viser at mennesker som leier kommunal bolig opplever et stigma knyttet til det å være kommunal leietaker. Dette kan også medføre til at de føler et stigma over hvor de bor eller hvor de kommer fra (Carnegie et al., 2018; Rosten, 2017; Wacquant et al., 2014). Spørsmålet er i så måte om selve boligpolitikken kan virke stigmatiserende? På 80-tallet gikk boligpolitikken fra en universell subsidiering av leietakere til en residualisering der en vektla behovsprøving i større grad (Annaniassen, 2006). Resultatene av denne utviklingen har ført til at kommunale utleieboliger har blitt et sterkt behovsprøvd boligsosialt virkemiddel for å

forhindre bostedsløshet. Kommunale utleieboliger er strengt behovsprøvd og bare de aller mest *vanskeligstilte* på boligmarkedet som ikke kan, eller har mulighet, til å finne annet egnet botilbud får tilbud om (Sørvoll & Aarset, 2015). Dette utgjør ca. 4 % av beboermassen i Norge (Thorsen, 2017). Denne behovsprøvingen fører også til en kategorisering av mennesker etter hvor «vellykkede» de er, dette kan føre til stigmatisering av de vanskeligstilte der de kan bli kategorisert som «stønadsmottakere» eller «de som ikke kan klare seg selv». De kan kjenne på en tilskrevet identitet fra majoriteten. Dette kan igjen medføre at vanskeligstilte på boligmarkedet heller vil oppfylle majoriteten sin forventning til dem, som kan være negativt betinget, enn å bli motivert til å komme seg ut av situasjonen. Stigmaet kommunale leieboere kjenner på illustreres i denne undersøkelsen av beboeres utsagn som «*ingen tenker noe positivt når de hører om dette stedet*» eller en annen som sa «*innvandrere kaller det et skittent sted*». Det kan vitne om en skam knyttet til hvor de bor og hvordan beboerne blir kategorisert.

Siden kommunen opererer i et fritt marked, som boligmarkedet jo er, kan dårlig kommuneøkonomi medføre en opphopning av kommunale utleieboliger på ett og samme sted. Dette gjør til at mange som er regnet som vanskeligstilte på boligmarkedet blir naboer (Astrup, 2015; Sørvoll & Aarset, 2015). Flere av de vanskeligstilte på boligmarkedet har problemer med rus- og/eller psykiske utfordringer. Dette kan forårsake utfordringer da kommunen er nødt til å bosette mennesker med rusutfordringer og personer som kan være en del av sterkt belastede miljø sammen med barnefamilier (Vassenden, Lie, et al., 2012). Dette gjør det utfordrende for kommunene å oppfylle bolig for velferd sine mål om at «*alle barnefamilier skal bo trygt og godt*» (Departementene, 2014). Dette illustreres i denne undersøkelsen ved at en beboer sier «*det er mye politi her og det påvirker barna, de vet hva det betyr*» eller en annen beboer som sier «*det er mye rusavhengige her og det synes*». Dette kan vitne om at beboerne opplever at boligpolitikken gjør at deres naboer forårsaker bråk og uro i bomiljøet. Dette kan medføre at de kjenner på følelse av stigma eller en *opplevelse* av tilskrevet identitet da de er kategorisert i samme gruppe med mennesker som lever på kanten, eller på utsiden av samfunnet for øvrig. Med tanke på at svært mange i utvalget er nyankomne innvandrere eller barnefamilier med minoritetsbakgrunn er det betenkelig i et integreringsperspektiv at de blir kategorisert i samme gruppe som de med størst utfordringer i det samfunnet de kommer til (jf. Andersen et al., 2013; Carnegie et al., 2018). Som en beboer sier «*hvordan skal vi bli integrert når vi bare møter innvandrere? Det er ghetto her*».

Det kan også utvikle seg sosial kontroll og stigmatisering innad i depriverte nabolag, der de som har «høyest status» kan definere og bestemme over retningslinjer i nabolaget (Carnegie et al., 2018). De som er lavest på rangstigen blir «de andre» og ikke noen man vil identifisere seg med, selv om storsamfunnet for øvrig kategoriserer dem i samme gruppe (Goffman, 1986, 1992). Dette kan også komme til uttrykk i denne undersøkelsen der mange snakket om andre naboer som lagde bråk og ubehag hos dem. Ettersom vi sannsynligvis ikke «vanskeligst»-stilte i denne undersøkelsen ønsker jeg å presisere at vi ikke har fått høre deres perspektiv. Samtidig kan depriverte nabolag med fattigdom og mange vanskeligstilte medføre at det kan utvikle seg til territoriell stigmatisering slik det kommer til syne i utlandet. Dette kan i verste fall føre til svært negative spiraler som kan gi utslag på alle nivåer i samfunnet (Wacquant, 2014; Wacquant et al., 2014). Det er grunn til å tro at noe av grunnen til at vi ikke ser like store negative utslag av territoriell stigmatisering i Norge er de relativt rause velferdsordningene (Rosten, 2017). De relativt rause velferdsordningene kan samtidig motvirke den *absolutte* fattigdommen (Bufdir, 2019b), som gjør at nabolagene heller ikke opplever samme grad av stigmatisering som nabolag i mange andre land. Dermed vil heller ikke prosessene *territoriell stigmatisering* utgjør, være like gjeldende i disse nabolagene (Wacquant et al., 2014). Jeg tenker imidlertid det vil være en risiko for at vi kan utvikle slike fenomen i Norge om vi satser på å straffe alle handlinger utført av fattige, fremfor å forebygge fattigdommen (egne refleksjoner, men inspirert av: Backe-Hansen, 2006; Wacquant, 2014)

Imidlertid opplever beboerne i denne undersøkelsen at de i sitt hverdagsliv er store utfordringer i bomiljøet knyttet til kriminalitet, rus, politi og generell uro og bråk. Dette gjør at mange beboere føler en utrygghet der de bor. Dette kommer til uttrykk gjennom at en beboere forteller «*jeg ble overfalt av en paranoid og rusa nabo*» eller «*det er for mange her med rus og psykiske problemer*». De opplever også et forfall i bomiljøet av en fysisk karakter, der de nevner knuste ruter, forsøpling og at andre som ikke bor i nabolaget legger igjen søppel. Dette kan også føre til at beboerne opplever at andre gir dem en tilskrevet identitet basert på hvor de bor, da slike forhold kan være uvanlig i Norge (jf. Goffman, 1986; Vassenden, Bergsgård, et al., 2012). Fysisk forfall i et område er også en faktor som kan medføre territoriell stigmatisering og derav starte ytterligere prosesser som virker selvforsterkende i negativ forstand (Wacquant, 2014; Wacquant et al., 2014). Helt til slutt vil jeg også nevne at det i disse dager foregår en politisk drøfting om hvorvidt det er hensiktsmessig å gi dobbel straff for kriminelle handlinger relatert til gjengvirkosomhet (Eriksen, 2019; Spence & Lundgaard, 2019). Sett i lys av teori om territoriell stigmatisering og dens konsekvenser både for innbygges sosiale kapital, livssjanser og generelle levekår

kan forslaget muligens virke mot sin hensikt. Det kan føre til en sterkere form for straffepolitikk som generelt kan gi mindre tillit til myndigheter, og dermed forsterker og validerer mekanismer som gjør folk fattige, og derfor områder mer depriverte. Dette er politikk som har blitt ført i USA over lengre tid og undersøkelser viser at det har gitt utslag i en rekke negative konsekvenser (Wacquant, 2014). Om vi også i Norge skal gå fra en forebyggende- til en straffende politikk kan det medføre at problematikken øker og at de gode velferdsordningene ikke lenger har noen effekt på territoriell stigmatisering – jeg tenker at vi først da kan oppleve at det blir ghettoer i Norge.

7.3 Hvordan påvirker boligpolitikken beboernes sosiale kapital?

Det er flere faktorer i norsk boligpolitikk som kan påvirke kommunale leietakeres sosiale kapital. Blant annet viser undersøkelser at vanskeligstilte på boligmarkedet ofte har utfordringer av sosial- psykisk eller fysisk karakter i tillegg til det å være vanskeligstilt på boligmarkedet (Sørvoll & Aarset, 2015). Med andre ord kan det være en risiko for at de i utgangspunktet har lav sosial kapital (jf. Brattbakk & Andersen, 2017). Utfordrende kommuneøkonomi som må operere i et fritt boligmarked for å skaffe til veie kommunale utleieboliger, kan føre til en opphopning av kommunale utleieboliger på ett og samme område. Dette kom til syne i denne undersøkelsen ved at mange beboere bodde på to adresser på et lite avgrenset område i Bærum kommune. Dette kan utgjøre en risiko for at adressene har lav sosial kapital på mesonivå. På individnivå betyr det at beboerne ikke har mulighet til å dra nytte av ressursene nettverket deres kan utgjøre. Det kan også bety at beboerne ikke får mulighet til å delta som medborger i samfunnet, samtidig som det kan vanskeliggjøre endringsprosesser både på individ- og mesonivå (jf. Putnam, 2001). Det kan tenkes at det kan ha negative konsekvenser for demokratisk nabolagsutvikling etter Ledwiths modell (2011) og for generelle endringsprosesser som kunne ellers kunne vært effektive i andre nabolag.

Beboerne i denne studien viser til at nabolaget er viktig for dem. Blant annet sier en beboer «*vi trenger mer felles ting*», en annen sier «*det er vanskelig å bli kjent*». Flere oppgir imidlertid at de kunne tenkt seg å delta på dugnad i nabolaget og mange ønsker også å være

med å arrangere nabolagsfest for beboerne. Dette kan vitne om at de bryr seg om nabolaget- og bomiljøet sitt. Det kan imidlertid være vanskelig for dem å finne felles verdier, normer og forståelse for hva som bør gjøres ettersom undersøkelsen viser at beboerne har forskjellig bakgrunn, språk og ressursutfordringer. De vil dermed ha veldig ulikt grunnlag for å skape fellesskap og solidaritet (jf. Putnam, 2001). Dette illustreres ved at flere beboere nevner at språkproblemer er utfordrende for å arrangere ulike tilstelninger i nabolaget.

Det er et politisk mål at det skal være høy gjennomstrømming i de kommunale utleieboligene. Dette betyr at kommunale bomiljø kan oppleve mye utskiftning av beboere (Elvegård & Svendsen, 2017). Den høye gjennomstrømmingen kan medføre at beboerne opplever vanskeligheter med å utvikle vanlige bonding-mekanismer som kan ha positive effekter på fellesskap og solidaritet; med andre ord kan det påvirke den generelle trivselen i nabolaget. Dette illustreres ved at flere beboere nevner at det er viktig med møtepunkter for å snakke om utfordringer i bomiljøet. En beboer sa blant annet «*vi skulle hatt felles forum der vi kunne ta opp ting, og der vi kunne bli bedre kjent*». Mange beboere var uenig i påstanden «området har fått flere møteplasser der jeg treffer andre beboere». Det kan være vanskelig for beboerne å oppleve de positive effektene av bonding-mekanismer om man ikke har mulighet til å treffe andre beboere. Denne studien viser også at bonding-mekanismene er utfordrende for bomiljøet da flere beboere med rusproblemer tar med seg venner hjem som beveger seg i sosialt belastede miljø. Dette er miljøer som ofte preges av sterke bonding-mekanismer (Vassenden, Bergsgård, et al., 2012) slik at naboer tar med seg venner hjem som kan oppleves som ustabile av andre beboere. Dette fører til en utrygghet som gjør at beboerne trekker inn i familiesfæren. Disse funnene sammenfaller med andre undersøkelser som er gjort i belastede nabolag (Wacquant et al., 2014). Bonding-mekanismer kan føre til en sterkere tilhørighet og fellesskapsfølelse som er så viktig for mennesket. Bridging-mekanismer kan på sin side medføre at en kan utvikle sin sosiale kapital og dermed også forhøye sin sosioøkonomiske status (Putnam, 1993, 2000). En spredningspolitikk for å motvirke opphopning av individer med store utfordringer på et område kan være positivt for bridging-mekanismer. Imidlertid viser enkelte undersøkelser at det kan være ensomt å være eneste person som tilsynelatende sliter med eksempelvis rus- og eller psykiske problemer blant andre som tilsynelatende har vellykkede liv (Carnegie et al., 2018). Samtidig etterlyses det høyere grad av spredningspolitikk blant mennesker med rusutfordringer som ønsker seg ut av et liv i aktiv rus, da de opplever at bomiljø med mye rus og uroligheter drar dem tilbake i gamle mønster

(Vassenden, Lie, et al., 2012). Hvilke tiltak som fungerer best i kommunale utleieboliger og hvordan dette oppleves for beboere tror jeg imidlertid vil være avhengig av beboernes preferanser, utgangspunkt og utfordringer. Det en imidlertid kan konkludere med er at for mange kommunale leietakere på samme sted kan motvirke integrering av innvandrere samtidig som det kan medføre at barnefamilier ikke får utvidet sine nettverk. Utvidelse av nettverk er gunstig slik at disse familiene kan øke sin sosioøkonomiske status og dermed egne livssjanser.

7.4 Hvordan bidrar norsk boligpolitikk til å hemme eller fremme barns oppvekstsvilkår?

Strategien bolig for velferd slår fast at «*alle barnefamilier skal bo trygt og godt*» (Departementene, 2014). Norsk boligpolitikk opererer, som tidligere nevnt, i et spenningsfelt mellom ett fritt marked og offentlige reguleringer. Denne faktoren i forbindelse med stram kommune-økonomi kan forårsake at kommuner må kjøpe opp boliger på ett og samme område, noe som fører til en opphopning av kommunale leietakere på samme adresse eller geografiske område (Ertshus, 2014; NOU, 2011:15). Denne undersøkelsen viser at ikke alle barnefamilier føler seg trygge i sitt hjem og i sitt bomiljø da naboer er bevandret i sosialt belastede miljø og har utfordringer knyttet til rus- og psykisk helse. De bor altså i samme bomiljø med mennesker de normalt ikke hadde identifisert seg med, eller kanskje i det hele tatt valgt å bo med på det private markedet. Undersøkelsen viser også at det kan være knyttet stigma til det å være kommunal leietaker da man er kategorisert som «vanskeligstilt» da man får tilbud om å bo i en kommunal bolig (Sørvoll & Aarset, 2015). Undersøkelser viser også at barn og unge blir påvirket av nabolagets positive og negative sider (Brattbakk & Andersen, 2017). Nabolag kan gi barna negative rollemodeller, samtidig som de barna kan oppleve at de isoleres fra omgivelsene på grunn av utrygghet. Som Zeneta illustrerer ved sin fortelling: Hun tør ikke være i fellesområdene for hun er redd det skal kastes søppel fra etasjene over. Hun forteller at «*jeg tenker at poser kan falle i hodet på oss og det er ikke greit*». Dette kan føre til at barna ikke får utviklet sine nettverk – hverken gjennom bonding eller bridging-mekanismer. Dette er mekanismer som i utgangspunktet kan være ressursgrunnlag for

enkeltindividet. En beboer i denne undersøkelsen forteller om en hendelse da han møtte barn med kniv i heisen. En annen beboer sier «*det er mye politi her og det gjør barna utrygge, de vet hva det betyr*». Flere beboere nevner hyppige besøk av politiet og at flere beboere sliter med rus- eller psykiske lidelser som et problem. Dette kan medføre at barna opplever en tilskrevet identitet etter hvem de bor med. De kan også oppleve stigma med bakgrunn i naboenes fremtreden eller utfordringer (Goffman, 1986, 1992). Det kan også synes som at opphopningen av kommunale utleieboliger kan føre til nabolag med lav sosial kapital som også gir risiko for generasjonsoverføringer av problematikken (Putnam, 2001). Dette illustreres gjennom at ingen beboere ved de aktuelle adressene vi undersøkte oppgir at de er medlemmer av foreninger eller lag. Få av dem oppgir at de har familie i området og bare litt over halvparten oppgir at de har kontakt med naboene. Det er imidlertid også funn som kan vise at flere barnefamilier trives godt i sine bomiljø og i sin utleiebolig, der hyggelig naboer fremheves som en viktig faktor.

Basert på kjennetegn ved utvalget i denne undersøkelsen kan det se ut til at flere av barna ved denne adressen vokser opp i lavinntektsfamilier. Om man ser dette i sammenheng med funn i undersøkelsen som viser at ingen av informantene er medlem av foreninger og lag, samt at mange oppgir at de ikke har kontakt med hverken familie eller venner i området; kan det tyde på at flere av barna i disse kommunale utleieboliger vokser opp i *relativ* fattigdom slik det er beskrevet i punkt 1.3.2. Dette utgjør en risiko for at barna ved disse adressene kan utvikle sosiale- og/eller helsemessige vansker senere i livet (jf. Bufdir, 2019b; Seim & Larsen, 2011). Å motvirke fattigdom med miljøtiltak i nabolaget kan være av stor betydning for barnas oppvekstvilkår. Dette belyses i flere undersøkelser (Brattbakk & Andersen, 2017; Rosten, 2017; Thyness, 2004)

Beboerne nevner blant annet at lekeplass og tilrettelagte uteområder kunne være tiltak som kunne bidra til at barna og foreldrene kunne føle seg tryggere. Beboerne nevner også at det å fjerne parkeringsplassen på utsiden av adressene kunne bidratt til å bedre situasjonen for barna. En beboer sier også «*de verste skulle vært kasta ut*». Dette kan tolkes som at han ønsker at de som lager mest uro i bomiljøet bør flyttes. En mor forteller også at hun ikke går i uteområdene med sønnen sin da hun er redd for at det skal kastes søppel fra etasjene over som de kan få i hodet. Om beboere føler seg utrygge i fellesområdene kan det i verste fall føre til

lavere sosial kapital da de ikke føler de kan bevege seg i fellesområdene som egentlig er en naturlig møteplass for å lage nettverk, og som kan skape fellesskap mellom beboerne. Nettverk og nettverksbygging er som nevnt viktig for menneskers utvikling og bestand av sosiale kapital (Putnam, 2001). Undersøkelser viser også at foreldres sosiale kapital påvirker barnas sosiale kapital, med andre ord; foreldre med lav sosial kapital kan videreføre dette til sine barn (Putnam, 1993). Imidlertid viser også enkelte undersøkelser at foreldrenes utdanningsnivå og bostabilitet i oppveksten har større påvirkning på barns utdanningsvalg og sosiale status senere i livet enn om foreldrene eier eller leier bolig i oppveksten deres (Umblijs et al., 2019). Det kan derfor muligens være ugunstig i et forebyggende perspektiv med politiske mål om høy gjennomstrømning i kommunale utleieboliger. Jeg mener det er viktig at Norge legger opp til en progressiv boligpolitikk mot vanskeligstilte på boligmarkedet som demmer opp for de momentene som er beskrevet i dette kapitlet da dette kan forebygge at barn får utfordringer senere i livet.

7.5 Avslutning og veien videre

Avslutningsvis vil jeg nevne at heller ikke denne oppgaven gir noen løsninger på de utfordringene som ligger i boligpolitikken rettet mot vanskeligstilte på boligmarkedet. Det er et komplisert felt med mange hensyn og med store individuelle forskjeller i preferanser og perspektiver. Denne oppgaven har ikke som formål å virke moraliserende på kommunal boligpolitikk rettet mot vanskeligstilte. Kommunene opererer i et komplisert og nyansert felt der de på en side skal forhindre bostedsløshet, men også sikre at alle bor trygt og godt (jf. Departementene, 2014). Paradokset er muligens at boligpolitikken blir sett på næringspolitikk og ikke et grunnleggende behov. Hans Olav Åmås (2019) skriver i sin kronikk; «i Norge er ikke alkohol primært næringspolitikk, men helse- og sosialpolitikk. Med boliger er det helt motsatt: De burde være helse- og sosialpolitikk, men er nesten bare næringspolitikk». Kommunene skal imidlertid også ha økonomi til å kjøpe boliger i et marked med galopperende boligpriser som gir mindre bolig og kvalitet for pengene. Undersøkelsens formål har vært å undersøke nyansene og hvordan ulike politiske beslutninger kan oppleves for individene som rammes av dem. Jeg vil også understreke at det finnes lyspunkt; blant annet kan det virke som vanskeligstilte på boligmarkedet i Norge generelt har høyere

levestandard enn i andre nasjoner (Umblis et al., 2019). Nabolagseffektene på barn og unge i Norge er heller ikke like sterke; det betyr at barns framtidsutsikter er relativt gode i Norge og avhenger ikke i veldig stor grad av hvor man bor (Brattbakk & Andersen, 2017; Rosten, 2017), selv om det kan være utslagsgivende for enkelte (og det også er alvorlig). Det er mer fokus på boligpolitikk i dag og selv om noen boligsosiale virkemidler kan virke mangelfulle kan de bidra til at konsekvensene av nabolagseffektene ikke er like store. Flere politikere og skribenter tar også nå til ordet for en mer aktiv boligpolitikk, da den norske eierlinjen skaper sosial ulikhet (Amås, 2019; Røed-Johansen & Stolt-Nielsen, 2019).

Jeg vil også understreke at Bærum kommune har fortalt de skal gjennomføre en del forbedringer og sette i gang tiltak i områdene vi har undersøkt som jo også er positivt og et stort lyspunkt for beboerne som deltok i denne undersøkelsen (jf. Brattbakk et al., 2019). Hva slags tiltak og hvilken politikk som best rammer vanskeligstilte på boligmarkedet slik at de opplever empowerment, muligheter på boligmarkedet og trygghet i eget bomiljø blir det opp til videre forskning å belyse.

Litteraturliste

Jeg har i denne oppgaven brukt kildeprogrammet EndNote.

- Adams, R. (2008). *Empowerment, participation and social work*: Macmillan International Higher Education.
- Amås, H. O. (2019, 20.04.2019). En boligpolitikk ville vært en god ide. *Aftenposten*. Retrieved from <https://www.aftenposten.no/kultur/kommentar/i/opKRxj/En-boligpolitikk-ville-var-t-en-god-id--Knut-Olav-Amas>
- Andersen, H. S., Turner, L. M., & Søholt, S. (2013). The special importance of housing policy for ethnic minorities: evidence from a comparison of four Nordic countries. *International Journal of Housing Policy*, 13(1), 17-36. doi:10.1080/14616718.2013.764659
- Annaniassen, E. (2006). *Én skandinavisk boligmodell? : historien om et sosialdemokratisk eierland og et sosialdemokratisk leieboerland*. In NOVA temahefte (online), Vol. 1/2006.
- Astrup, K. C. (2015). Kan boligmarkedet temmes? Boligsosial politikk i et markedsbasert system. *Plan*(06), 22-26.
- Backe-Hansen, E. (2006). Barn, unge og fattigdom i dagens Norge. *Barn i risiko*, 9.
- Barlindhaug, R. (2015). Boligøkonomiske virkemidler - kjennetegn og utfordringer. In I. Nordahl (Ed.), *Boligmarked og boligpolitikk*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Bjørsvik, A. S. (2012). Retten til en bolig – en plass som kan kalles hjem. *Kritisk juss*, 38(01), 69-73
- E.
- Bogacz, N. (2019, 06.03.2019). Groruddalens Robin Hood. *utrop.no*. Retrieved from <https://www.utrop.no/Nyheter/Innenriks/34742>
- Brattbakk, I., & Andersen, B. (2017). *Oppvekststedets betydning for barn og unge : nabolaget som ressurs og utfordring*. In AFIs rapportserie (online), Vol. 07/2017.
- Brattbakk, I., Woll, K. M., Aunan, S., & Aasen, L. (2019). *Utvikling av "boindeks" for leieboliger* *Beboeropplevelse av bolig, bomiljø, kontraktsforhold og utleier*. Retrieved from <https://fagarkivet.oslomet.no/en/>:
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis i psychology. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Braye, S., & Preston-Shoot, M. (1995). *Empowering practice in social care*: McGraw-Hill Education (UK).
- Bufdir. (2019a). Barnefattigdom. from bufdir.no
- Bufdir. (2019b). Barnefattigdom i Norge. from bufdir.no https://www.bufdir.no/Familie/Fattigdom/Ny_Barnefattigdom_i_Norge/
- Bøe, T. (2018, 30.04.2018). Raymond Johansen: - Oslo er trygt. *Nettavisen*. Retrieved from <https://www.nettavisen.no/nyheter/raymond-johansen---oslo-er-trygt/3423477853.html>
- Carnegie, A., Norris, M., & Byrne, M. (2018). Tenure mixing to combat public housing stigmatization: External benefits, internal challenges and contextual influences in three Dublin neighborhoods. *Cities*, 79, 12-17. doi:10.1016/j.cities.2018.02.017
- Dalland, O. (2015). *Metode og oppgaveskriving*. In.
- Departementene. (2014). *Bolig for velferd : nasjonal strategi for boligsosialt arbeid (2014-2020)*. Oslo: Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
- Elvegård, K. I. L., & Svendsen, S. (2017). Gjennomstrømming eller bostabilitet?: Barnefamilier i kommunale boliger.
- Emmelin, M., & Eriksson, M. (2012). *Kan sosialt kapital "byggas inn" i våran bostadsområden och därmed förbättra innvånarnas upplevda och mentale hälsa?* Retrieved from Sweden: http://malmo.se/download/18.1558e15e13973eeaa0e8000259/1491301394985/Socialt+kapital+i+bostadsområden_Emmelin.pdf

- Eriksen, L. B. (2019, 08.05.2019). Spekulativt misbruk av fakta, Sylvi Listhaug! *Dagbladet*. Retrieved from <https://www.dagbladet.no/kultur/spekulativt-misbruk-av-fakta-sylvi-listhaug/71050014>
- Ertshus, R. (2014). *Spredning av kommunale boliger - En studie av politikk og resultater i Oslo kommune*. (Master i samfunnsgeografi), Universitetet i Oslo,
- Fellesorganisasjonen. (2015). Yrkesetisk grunnlagsdokument [Press release]
- Gilbrant, J. (2019, 15.04.2019). Vi ser en ghettoisering av Oslo. *Dagbladet*. Retrieved from <https://www.dagbladet.no/nyheter/listhaug---vi-ser-en-gettoisering-av-oslo/70848947>
- Goffman, E. (1986). *Stigma - notes on the management of spoiled identity* (2. ed.). New York: Simon Schuster Inc. .
- Goffman, E. (1992). *Vårt rollespill til daglig - En studie i hverdagslivets dramatik* (K. Risvik & K. Risvik, Trans.). Oslo: PAX Forlag.
- Johannessen, L. E. F., Rafoss, T. W., & Rasmussen, E. B. (2018). *Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kunnskapsdepartementet. (2017, 28.06.2017). Regjeringens mål for integrering. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/tema/innvandring/kd/mal-for-integrering/id2343467/>
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju (2. utg.)* (Vol. 2). Oslo: Gyldendal akademiske.
- Langsether, Å., & Sandlie, H. C. (2006). *Hva sier loven - hva tror folk?* (Vol. 6/06). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Ledwith, M. (2011). *Community development - A critical approach* (Vol. Second edition). USA: The Policy Press.
- Levine, I., & Trost, J. (2005). *Hverdagsliv og samhandling; med et symbolsk interaksjonistisk perspektiv* Oslo: Fagbokforlaget.
- Medby, P. (2015). Kommunal utleiesektor i Norge. In B. Nordahl (Ed.), *Boligmarked og boligpolitikk* (2 ed.). Oslo: Fagbokforlaget.
- Medby, P., & Langsether, Å. (2007). *Den kommunale utleiesektor : struktur, forvaltning, husleiefastsettelse*. In NOVA-rapport (online), Vol. 12/2007.
- Moe, S., & Wig, K. (2019, 27.01.2019). Regjeringens boligskattelette møter økonom-motstand. *e24.no*. Retrieved from <https://e24.no/privat/eiendomsskatt/regjeringens-boligskattelette-moeter-oekonom-motstand/24546482>
- NAV. (2018a, 12.01.2018). Beregning av uføretrygd. Retrieved from <https://www.nav.no/no/Person/Pensjon/Relatert+informasjon/beregning-av-uf%C3%B8retrygd>
- NAV. (2018b). Hva er din situasjon? Retrieved from <https://www.nav.no/no/Person/hva-er-din-situasjon>
- Nordvik, V. (2005). *Strategier i produksjon av boligsosiale tjenester* (23:05). Retrieved from HIOA.no:
- NOU. (2011:15). *Rom for alle*. (2011:15). Norges offentlige utredninger.
- Portes, A. (2000). *The two meanings of social capital*. Paper presented at the Sociological forum.
- Putnam, R. (1993). The prosperous community: social capital and public life. *The american prospect*, 13(Spring), Vol. 4. Available online: <http://www.prospect.org/print/vol/13> (accessed 7 April 2003).
- Putnam, R. (2000). Bowling alone: America's declining social capital. In *Culture and politics* (pp. 223-234): Springer.
- Putnam, R. (2001). Social capital: Measurement and consequences. *Canadian journal of policy research*, 2(1), 41-51.
- Raustøl, H., & Gjedtjernet, I. (2017, 01.02.2017). Planlegger rusboliger i boligfelt: Håper politikerne tar ansvar. *Fædrelandsvennen*. Retrieved from <https://www.nrk.no/sorlandet/kritiske-til-rusboliger-i-boligfelt-i-vennesla-1.13353685>
- Riksrevisjonen. (2008). *Riksrevisjonens undersøkelse av tilbudet til de vanskeligstilte på boligmarkedet*. Retrieved from Oslo:
- Rosten, M. G. (2017). Territoriell stigmatisering og gutter som "leker getto" i Groruddalen. *Norsk sosiologisk tidsskrift [elektronisk ressurs]*, 1(1), 53-70.

- Ruud, M. (2017, 27.10.2017). Leo Ajkic: - Først i Norge følte jeg meg virkelig som flyktning. *Utdanningsnytt*. Retrieved from <https://www.utdanningsnytt.no/nyheter/2017/oktober/leo-ajkic---forst-i-norge-folte-jeg-meg-virkelig-som-flyktning-for-forste-gang/>
- Røed-Johansen, D., & Stolt-Nielsen, H. (2019). Slik vil byrådet i Oslo gjøre veien inn på boligmarkedet enklere. *Aftenposten*. Retrieved from <https://www.aftenposten.no/osloby/i/Wb8yQQ/Slik-vil-byradet-i-Oslo-gjore-veien-inn-pa-boligmarkedet-enklere>
- Saltkjel, T., & Malmberg-Heimonen, I. (2014). Social inequalities, social trust and civic participation—the case of Norway. *European Journal of Social Work*, 17(1), 118-134. doi:10.1080/13691457.2013.789004
- Scott, A., & Benali, K. (2013). Världens bästa välfärd?: En studie om välfärdsstaten som skapare av urban ojämlikhet. In:
- Seim, S., & Larsen, H. (2011). Barnefattigdom i et rikt land. Kunnskapsoppsummering om fattigdom og eksklusjon blant barn i Norge. *Hio-rapport 2011*, 10.
- Spence, T., & Lundgaard, H. (2019, 29.04.2019). Sylvi Listhaug: Vil ha dobbel og firedobbel straff for kriminalitet på Holmlia og andre belastede områder. *Aftenposten*. Retrieved from <https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/8mGdkd/Sylvi-Listhaug-Vil-ha-dobbel-og-firedobbel-straff-for-kriminalitet-pa-Holmlia-og-andre-belastede-omrader>
- SSB. (2018). *Utdanningsnivå og innvandringsbakgrunn*. Retrieved from: <https://www.ssb.no/utdanning/statistikker/utniv>
- Stamsø, M. A. (2012). Hva skjedde med den norske boligpolitikken? *Plan*(01), 23-27.
- Strier, R., & Binyamin, S. (2013). Introducing anti-oppressive social work practices in public services: Rhetoric to practice. *The British Journal of Social Work*, 44(8), 2095-2112.
- Svartdal, F. (2017). stigmatisering. Retrieved 20.09.2018, from Store norske leksikon <https://snl.no/stigmatisering>
- Sørvoll, J., & Aarset, M. F. (2015). *Vanskeligstilte på det norske boligmarkedet - En kunnskapsoversikt* (12/2015). Retrieved from
- Sørvoll, J., & Sandlie, H. C. (2014). Et velfungerende leiemarked? *NOVA*, 4, 14.
- Thagaard, T. (2009). Systematikk og innlevelse-- en innføring i kvalitativ metode (3. utgave. utg.). *Fagbokforlaget Vigmostad og Bjørke AS*.
- Thorsen, L. (2017). *Vanskeligstilte på boligmarkedet*
- Hvordan måle og hvem er utsatt på boligmarkedet?* Retrieved from ssb.no: https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2494280/RAPP2017-06_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Thyness, P. A. (2004). *Boligsosialt arbeid*. Oslo: Kommuneforl.
- Turner, L. M. (2012). *Boendemiljö, bosättning och integration*. Retrieved from Oslo:
- Ulfrstad, L.-M. (2011). *Velferd og bolig : om boligsosialt (sam-)arbeid*. Oslo: Kommuneforl.
- Umblijs, J., Simson, K. V., & Mohn, F. (2019). *Boligens betydning for annen velferd En gjennomgang av nasjonal og internasjonal forskning* (2019:1). Retrieved from
- UNESCO. (2017). *Accountability in education: Meeting our commitments*. Retrieved from UNESCO.org: <http://unesco.no/global-laeringskrise-i-skolen/>
- Vassenden, A., Bergsgård, N. A., & Lie, T. (2012). Ryktet forteller hvor du bor. *Botetthet og integrering blant rusavhengige kommunale leietakere*.
- Vassenden, A., Lie, T., & Skoland, K. (2012). *Man må ha en plass å bo : en sosiologisk studie av vanskeligstilte i et boligeierland*. In Rapport IRIS (online), Vol. 2012/029.
- Wacquant, L. (2014). Marginalisering, etnisitet og straff i den nyliberale byen: en analytisk kartografi. *Agora*(03-04), 205-233.
- Wacquant, L., Slater, T., & Pereira, V. B. (2014). Territorial stigmatization in action. *Environment and Planning A*, 46(6), 1270-1280.
- Wig, K. (2018). Boligkjøper klagde på nye naboer - får 150000 i avslag. Retrieved from e24.no website: <https://e24.no/privat/bolig/boligkjoeper-klagde-paa-nye-naboer-faar-150-000-i-avslag/24283379>

Økland, M. A. (2012). *Samfunnsarbeid og boligsosialt arbeid: en erfaringsamling med fokus på strategier og virkemidler: for inspirasjon til videre teori-og metodeutvikling*: Fagbokforlaget.

Vedlegg 1

Hvordan trives du der du bor? (1)

Hvordan trives du i leiligheten din og i nabolaget ditt?

Spørreundersøkelse til beboere i kommunale boliger i Bærum

Survey to tenants in social housing in Bærum

Are you a non-Norwegian speaker and want to participate? Please find our contact information below. Snakker du lite norsk eller kjenner du noen som ikke snakker norsk, og vil delta? Ta gjerne kontakt, du finner kontaktinformasjon nedenfor.

Hvordan trives du i boligen din? Hva er positivt og negativt? Hva kan bli bedre? Vi ønsker å vite hva du som beboer er opptatt av og hvordan du og de du eventuelt bor sammen med synes det er å bo der du bor. Vi som stiller deg spørsmålene er selv beboere i kommunale boliger andre steder og masterstudenter i sosialt arbeid.

Svarene dine er viktige for oss. Deltar du i denne undersøkelsen kan du bidra til å påvirke hvordan de som har ansvaret for kommunale boliger i Bærum kommune jobber framover. Svarer du på undersøkelsen kan du delta i trekningen av ett gavekort på 500 kr og få ett års medlemskap i Leieboerforeningen (Lbf) (valgfritt) ved å skrive navn, adresse, mail og telefonnummer.

Det tar ca 30 min å besvare spørsmålene. Alle data blir behandlet anonymt. Du kan når som helst trekke deg fra undersøkelsen (se også informasjonsskrivet).

Dersom du har spørsmål knyttet til denne spørreundersøkelsen kan du kontakte

Ingar Brattbakk (ingar.brattbakk@afi.hioa.no mob 91601129)

Katrine M. Woll (katrine.mauseth.woll@vid.no mob 41652785)

Takk for hjelpen!

Hilsen forskere, studenter og ansatte ved Høgskolen i Oslo og Akershus, VID Vitenskapelige høyskole og Leieboerforeningen og beboere i kommunale boliger andre steder

1) Hvor lenge har du bodd i denne leiligheten? ("Antall måneder" benyttes kun hvis man har bodd kortere enn 1 år eller at du ønsker å oppgi botid i hele år + måneder) 1. Antall år: 2. Antall måneder:

2) Hvor mange bor i boligen din? (sett ett kryss)

Jeg bor alene

2

3

4

5

6

7

8

9

10 eller flere

3) Hvem bor du sammen med? (flere kryss mulig) Jeg bor sammen med partner (gift/samboer) Jeg bor sammen med barn Ønsker ikke å svare Jeg bor sammen med andre, spesifiser:

Kun til dem som bor sammen med barn:

4) Hvilken alder har barnet / barna? (flere valg mulig - start med det yngste barnet) 3. Barn 1 4. Barn 2 5. Barn 3 6. Barn 4 7. Barn 5 8. Barn 6 9. Barn 7 10. Barn 8 11. Barn 9 12. Barn 10

5) Hva liker du mest med å bo i? 13. Denne leiligheten? 14. Dette bomiljøet? 15. Dette området?

6) Hva liker du minst med å bo i? 16. Denne leiligheten? 17. Dette bomiljøet? 18. Dette området?

7) Ønsker du å bli boende i denne leiligheten?

Ja

Nei

Vet ikke

8) Ønsker du å bli boende i dette området?

Ja

Nei

Vet ikke

9) Hvor mange år regner du med å bli boende i denne leiligheten?

Mindre enn 1 år

1 - 3 år

4 - 10 år

Mer enn 10 år

Resten av livet

Vet ikke

Kun hvis du IKKE ønsker eller IKKE VET om du ønsker å bli boende i leiligheten eller området:

10) Hvorfor vurderer du å flytte fra leiligheten eller området?

11) Hvor vil du helst bo?

Vi vil nå stille noen spørsmål om selve leiligheten din. Standard og vedlikehold og andre tekniske sider ved leiligheten.

12) Hvor stor er boligen din? 19. Antall rom (oppgi alle rom utenom kjøkken og bad): 20. Antall kvadratmeter:

13) Hvordan synes du at størrelsen på boligen passer for deg/dere?

For liten

Passe stor

For stor

14) Hvordan vurderer du standard og vedlikehold på leiligheten? Ta stilling til følgende forhold ved leiligheten din og vurder fra 1. Svært misfornøyd til 4. Svært fornøyd.

1. Svært misfornøyd

2, Misfornøyd

3, Fornøyd

4, Svært fornøyd

Vet ikke / ikke akutelt

Planløsning

Vedlikehold

Fuktproblemer

Lysforhold

Lyd- / støyforhold

Ventilasjon / luftkvalitet / inneklima

Temperatur (trekk, varme og kulde)

Standard og vedlikehold alt i alt

Hvis du har mer å fortelle om leiligheten. Skriv kort om det under. Bruk gjerne stikkord.

15) Skriv om leilighetens standard:

16) Hvordan vurderer du standard og vedlikehold på fellesområder ute og inne? Vi tenker på trappeoppganger, korridorer, kjeller, loft, garasjelegger og uteområder. Vurder fra 1. Svært misfornøyd til 4. Svært fornøyd.

1. Svært misfornøyd

2. Misfornøyd

3. Fornøyd

4. Svært fornøyd

Vet ikke / ikke aktuelt

Rengjøring

Vedlikehold

Orden og ryddighet (søppel, møbler og annet som blir satt igjen)

Håndtering av søppel

Standard og vedlikehold alt i alt

Hvis du har mer å fortelle om fellesområder ute eller inne. Skriv kort om det under. Bruk gjerne stikkord.

17) Skriv om fellesområder ute og inne:

18) Har du (eller noen av dem du bor sammen med) varig nedsatt funksjonsevne i form av:

Ja

Nei

Ønsker ikke å svare

Hvis ja – kryss av:

Bevegelsesvansker

Synsvansker

Hørselsproblemer

Astma

Allergi

Andre ting som begrenser daglige aktiviteter?

Kun hvis man har svart ja – har varig nedsatt funksjonsevne – på noen av alternativene i spm 18:

19) Er boligen tilrettelagt i forhold til dette? Ja Nei Utdyp hvis du ønsker:

20) Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med leiligheten alt i alt?

1. Svært misfornøyd

2. Misfornøyd

3. Fornøyd

4. Svært fornøyd

Vet ikke / ikke aktuelt

21) Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med fellesområder ute og inne alt i alt?

1. Svært misfornøyd

2. Misfornøyd

3. Fornøyd

4. Svært fornøyd

Vet ikke / ikke aktuelt

Vi vil nå stille noen spørsmål om bomiljøet og naboene dine.

22) Når du tenker på nabolaget ditt, hva er det første du tenker på?

23) Hva liker du / liker du ikke ved å bomiljøet og naboene der du bor? 21. Jeg liker: 22. Jeg liker ikke:

24) Kjenner du noen eller tilbringer du tid med noen i nabolaget ditt? (flere valg mulig) Nei, ingen
Naboer Venner som bor i området Familie som bor i området Medlemmer i foreninger og lag
Arbeidskolleger Andre: Ønsker ikke svare

25) Hender det at du føler deg utrygg der du bor?

Ofte

Av og til

Sjelden

Aldri

Kun hvis du har svart OFTE, AV OG TIL eller SJELDEN i spørsmål 25:

26) Hvor hender det at du føler deg utrygg? Kryss av ved aktuelle svar. Flere valg mulig. Hjemme (når jeg er inne i boligen min) I oppgangen I heisen Kjeller/ loft/ fellesarealer i gården/blokka der jeg bor Uteområder der jeg bor Andre steder, spesifiser:

Kun hvis du har svart OFTE, AV OG TIL eller SJELDEN i spørsmål 25:

27) Hvorfor føler du deg noen ganger utrygg der du bor? Kryss av ved aktuelle svar. Flere valg mulig. Dårlig belysning på uteområder Ubehagelig atferd fra andre Sosialt belastende miljø blant andre beboere Mobbing Vold Ønsker ikke å svare Andre årsaker, spesifiser:

28) I hvilken grad synes du at nabolaget ditt har endret seg de siste årene? Ta stilling til følgende påstander om mulige endringer i nabolaget ditt.

Helt uenig

Litt uenig

Litt enig

Helt enig

Vet ikke

Nabolaget mitt har fått flere møtesteder hvor jeg treffer andre beboere

Flere beboere engasjerer seg og deltar i aktiviteter

Jeg bruker de nære uteområdene mer aktivt enn før (grøntområder, lekeplasser, osv)

Bomiljøet er blitt bedre tilrettelagt for barn

Det har blitt tryggere for barn å vokse opp her

Jeg trives dårligere i nabolaget mitt nå enn før

Ryktet til nabolaget mitt har blitt dårligere blant dem som ikke bor her

Jeg er blitt stoltere av å bo i nabolaget mitt enn før

Jeg føler meg mer utrygg enn før

Kun til dem som bor sammen med barn:

29) Hvordan tror du at barna dine trives med å bo her?

Spørsmål til alle:

30) Hvordan synes du boligene og bomiljøet her er egnet for barn? Vurder ut fra egne og andres barn.

31) Har du konkrete forslag til hva som kunne vært gjort for å gjøre nabolaget mer egnet for barn? (åpent)

32) Hvor fornøyd eller misfornøyd er du alt i alt med:

Svært misfornøyd

Misfornøyd

Fornøyd

Svært fornøyd

Vet ikke / ikke aktuelt

Bomiljøet?

Naboene dine?

Vi vil nå stille noen spørsmål rundt leiekontrakt og husleie.

33) Har du / dere en skriftlig leiekontrakt eller leieavtale?

Ja

Nei

Vet ikke / ikke aktuelt

34) Hvor lang periode gjelder nåværende kontrakt for, og når utløper den? 23. Hvor lang periode totalt: 24. Når utløper den:

35) Når kontrakten går ut – tror du at du/dere ønsker å fornye den da?

Ja

Nei

Vet ikke

Kun hvis du ønsker å fornye kontrakten (ja i spørsmål 35):

36) Hvis du ønsker å fornye kontrakten: hvordan vurderer du sjansene for å fornye den?

1. Svært liten
2. Liten
3. Stor
4. Svært stor

Vet ikke / ikke aktuelt

37) Hvor mye betaler du i husleie i måneden? 25. Husleie i måneden i kroner: 26. Jeg vet ikke / ønsker ikke å svare:

38) I hvilken grad føler du deg trygg på at du kan bli boende i denne boligen så lenge du ønsker det?

1. Svært utrygg
2. Utrygg
3. Trygg
4. Svært trygg

Vet ikke / ikke aktuelt

39) Vil du utdype svaret?:

Vi vil nå stille noen spørsmål om kontakten din med Bærum kommune som boligutleier

40) På hvilken måte har du hatt kontakt med Bærum kommune om forhold som har med leiligheten din eller bomiljøet ditt å gjøre de siste 12 månedene? (Flere kryss mulig) Ikke hatt kontakt Vært i ekspedisjonen Ringt på telefon Sendt eller mottatt e-post Mottatt informasjonsmateriale Vært inne på nettsidene til Bærum kommune Møte med saksbehandler Hatt hjemmebesøk Annet (skriv)

Kun hvis man har hatt en eller annen form for kontakt (i spørsmål 40):

41) Dersom du har hatt kontakt med Bærum kommune som utleier de siste 12 månedene, hvorfor? (Flere kryss mulig) Visning og kontrakt Kontraktsfornyelse Feil/mangler på fellesområde Feil/mangler i boligen Naboklage (krangel, støy, etc) For å få informasjon eller råd Husleie og betaling Annet (skriv:)

42) Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med kontakten med Bærum kommune som utleier?

1. Svært misfornøyd

2. Misfornøyd

3. Fornøyd

4. Svært fornøyd

Vet ikke / ikke aktuelt

43) Hvilke(n) andre instans(er) i Bærum kommune har du hatt kontakt med de siste 12 månedene?

Ikke hatt kontakt

Oppgi hvilke(n):

Kun hvis man har hatt en eller annen form for kontakt (i spørsmål 43):

44) På hvilken måte har du hatt kontakt med andre instanser i Bærum kommune de siste 12 månedene? (Flere kryss mulig) Ikke hatt kontakt Vært i ekspedisjon / deres lokaler Ringt på telefon Sendt eller mottatt e-post Mottatt informasjonsmateriale Vært inne på kommunens nettsider Møte med saksbehandler Hatt hjemmebesøk Annet (skriv):

45) Hvor fornøyd eller misfornøyd er du med den kontakten?

1. Svært misfornøyd

2. Misfornøyd

3. Fornøyd

4. Svært fornøyd

Vet ikke / ikke aktuelt

46) Har du noen gang deltatt på et informasjonsmøte i regi av Bærum kommune? Nei Ja, hva slags arrangement var det?

47) Tror du at det er behov for at Bærum kommune arrangerer felles beboermøter for sine leietakere?

Nei

Ja. Har du forslag til temaer som det er viktig å ta opp?

Vet ikke

48) Kunne du tenke deg å delta på noen av de følgende aktivitetene dersom de ble arrangert i ditt nabolag? (flere kryss mulig) Informasjonsmøte fra Bærum kommune Dugnad Beboerfest for alle beboerne Informasjonsmøter regi av andre (f.eks. Leieboerforeningen) Sitte i et beboerstyre Aktivetsdag for barn og unge Annet, skriv:

49) Kunne du selv tenkt deg å være med på å arrangere/ ta initiativ til noe av dette?

Ja

Nei

Vet ikke

Vi vil nå stille noen spørsmål om deg.

50) Hva er din alder? (velg antall år fra listen) Personen må være 18 år eller eldre for å delta i undersøkelsen.

18 år eller eldre

51) Kjønn (kan fylles ut uten å spørre)

Kvinne

Mann

Annet

52) Er du født i Norge?

Ja

Ønsker ikke å svare

Nei, oppgi fødeland:

53) Er dine foreldre født i Norge?

Ja

Ønsker ikke å svare

Nei, oppgi foreldres fødeland:

54) Hvilken av følgende beskrivelser passer best for deg?

Student

I jobb

Langtidssykemeldt

Hjemmeværende

Arbeidsledig

Trygdet eller pensjonert

Barsels- / fødselspermisjon

Ønsker ikke å svare

Annet (skriv)

55) Hva er din høyeste fullførte utdanning?

Grunnskole/ Barneskole/ Folkeskole (inntil 8 års skolegang)

Ungdomsskole / Realskole (til sammen 9-10 års skolegang)

Videregående skole / Gymnasnivå (til sammen 11-13 års skolegang)

Universitet/ Mastergrad/ Ph.D/ (Mer enn 15 års skolegang tilsammen)

Ønsker ikke å svare

56) Har du noe å fortelle om boligen eller bomiljøet som vi ikke har spurt om?

57) Har du kommentarer til selv undersøkelsen og/eller enkelte spørsmål?

TUSEN TAKK FOR AT DU VILLE DELTA!!

Vedlegg 2

Revidert informasjonsskriv, prosjektnr. 58875 og 59273

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Bo-indeks for kommunale boliger”

Bakgrunn og formål

«Bo-indeks i kommunale boliger» er finansiert av Husbanken og er et samarbeidsprosjekt mellom Leieboerforeningen (Lbf), Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) ved Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) og VID vitenskapelige høyskole.

Vi vil undersøke hvordan kommunale beboere i to utvalgte kommunale boligeiendommer i Bærum opplever sin bosituasjon. Forskere, masterstudenter og kommunale beboere gjennomfører intervjuene.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Vi ønsker å gjennomføre et intervju som varer i om lag en halv time. Vi stiller deg en rekke spørsmål om bosituasjonen din og er opptatt standard på boligen, bomiljø, kontraktsforhold, husleie og hvordan du opplever kontakten med utleier. Svarene dine vil registreres i en nettbasert spørreundersøkelse og noteres ned av de to som intervjuer deg. I tillegg til informasjonen som framkommer i intervjuene med beboere vil vi i denne undersøkelsen også observere fysiske forhold i uteområder, oppganger og den fysiske standarden i leiligheter hvor beboerne deltar.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Det er kun forskerne og masterstudentene som vil ha tilgang til personopplysningene som vil lagres på en forsvarlig måte for å ivareta din konfidensialitet. I forskningsrapporter og masteroppgaver vil du sikres anonymitet og det vil ikke være mulig å gjenkjenne deg eller din familie.

Prosjektet skal etter planen avsluttes i juni 2019 og dine opplysninger vil da anonymiseres.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med forsker Ingar Brattbakk ved Arbeidsforskningsinstituttet (AFI)/HiOA på telefon 91601129 eller høgskolelektor ved VID vitenskapelig høyskole Katrine Mauseth Woll på telefon 41652785

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3

Katrine Mauseth Woll

0370 OSLO

Vår dato: 23.02.2018

Vår ref: 59273 / 3 / STM

Deres dato:

Deres ref:

Tilråding fra NSD Personvernombudet for forskning § 7-27

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 20.02.2018 for prosjektet:

59273

Bo-indeks for kommunale boliger

Behandlingsansvarlig

VID vitenskapelig høgskole, ved institusjonens øverste leder

Daglig ansvarlig

Katrine Mauseth Woll

Student

Hedda Helene Schaanning

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er unntatt konsesjonsplikt og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Se våre nettsider eller ta kontakt dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Vennlig hilsen

Marianne Høgetveit Myhren

Siri Tenden Myklebust

Kontaktperson: Siri Tenden Myklebust tlf: 55 58 22 68 / Siri.Myklebust@nsd.no

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Hedda Helene Schaanning, mrs_fischer@hotmail.com